

86252

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞU KARADENİZ EFSANELERİNİ DERLEME VE ARAŞTIRMA
(TRABZON, RİZE VE ARTVİN EFSANELERİ)

86252

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Neşe IŞIK

EYLÜL - 1998

TRABZON

İÇ YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BOKÜ MANEJYON MERKEZİ

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOĞU KARADENİZ EFSANELERİNİ DERLEME VE ARAŞTIRMA
(TRABZON, RİZE VE ARTVİN EFSANELERİ)

Neşe IŞIK

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
Bilim Uzmanı

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Ali ÇELİK

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. O. Kemal KAYRA

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Zafer GÖKÇAKAN

EYLÜL - 1998

TRABZON

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN TAYIN MERKEZİ

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Tez için konu araştırırken, bugüne kadar Doğu Karadeniz Bölgesi efsaneleri üzerine, ilmî manada bir çalışma yapılmadığı görülmüştür.

Hâlbuki, “Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu” ile Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU, “Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme” ile Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU, Türk efsanelerinin tasnifi konusunda yıllar öncesine dayanan bir çığır açmışlar ve daha sonra başta Ali Berat ALPTEKİN olmak üzere, Saim SAKAOĞLU'nun öğrencileri, bu yoldan yürümüşlerdir.

Bu çalışmayla, bugüne kadar ele alınmayan Doğu Karadeniz Bölgesi efsaneleri derlenip, tasnif edilerek zincirin halkalarından birinin daha tamamlanması amaçlanmıştır.

Doğu Karadeniz efsaneleri üzerine yapılan bu çalışmanın derleme sahası Trabzon, Rize ve Artvin illeridir. Çalışmanın konusu “Doğu Karadeniz Bölgesi Efsaneleri” olarak belirlenmişse de, bu ifade coğrafi anlamdaki “Doğu Karadeniz Bölgesi”ni kapsamamaktadır. Bu ifadeyle; gelenek ve görenekleri, halk edebiyatı ürünleri birbirine benzeyen Karadeniz sahilindeki üç il kastedilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde önce, efsane bütün yönleriyle tanıtılmış, sonra da diğer halk anlatılarıyla karşılaştırılmıştır.

Saim SAKAOĞLU'nun, “101 Anadolu Efsanesi” adlı eseriyle başlayan ve onu takip eden çalışmalarla bir nevi gelenekleşen “101 efsane” anlayışını devam ettirmek maksadıyla bu çalışmaya da derlenen 160 efsaneden sadece 101 tanesi alınmıştır, geriye kalan eksik veya çok az farklı olan diğer varyantlar ise dipnotlar şeklinde gösterilmiştir. Böylece hem “101 efsane” geleneğine uyulmuş, hem de farklı yerlerden derlenmiş efsaneler arasındaki benzerlikler ortaya konulmuştur.

Ayrıca; Trabzon, Rize ve Artvin'den derlenen efsaneler çalışmaya alınırken, konulara ve illere göre eşit bir dağılım yapmak gibi bir kaygı güdülmemiştir. Çalışma alanıyla ilgili yazılı kaynaklardan, yalnız 5 efsane metni alınmıştır. Diğer efsaneler ise çalışmacı tarafından derlenmiştir. Efsaneler, kaynak kişilerden alındığı şekliyle değil, anlamı değiştirmemeye özen göstererek, çalışmacının kendi üslûbuyla yeniden kaleme alınmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, efsaneler epizotlarına ayrılmış ve şu ana başlıklar altında toplanmıştır.

1. Taş Kesilme İle İlgili Efsaneler
2. Velilerle İlgili efsaneler
3. Hızır İle İlgili Efsaneler
4. Yer Adları İle İlgili Efsaneler
5. Çeşitli İşaretlerle İlgili Efsaneler
6. Dağ, Göl, Pınar ve Mağaralarla İlgili Efsaneler
7. Çeşitli Hastalıklarla İlgili Efsaneler
8. Tabiat Hadiseleriyle İlgili Efsane
9. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler
10. Şehitlerle İlgili Efsaneler
11. Hayvanlarla İlgili Efsaneler
12. Bitkiyle İlgili Efsane
13. Hazineyle İlgili Efsane
14. Kesik Baş İle İlgili Efsane
15. Çeşitli Yapılarla İlgili Efsaneler
16. Diğerleri

İkinci bölümde ise, efsanelerin tasnifindeki ana başlıklar kullanılarak, efsaneler kısaca incelenmiştir. Çalışmanın amacı Trabzon, Rize ve Artvin illerinden derlenen 101 efsaneyi Türk folkloruna kazandırmak olduğu için, derlenen malzemenin Anadolu'daki

efsanelerle mukayesesi yapılmamıştır. Ancak, çok yaygın olan efsaneler ayrıca ele alınmış ve de dipnotlarda gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde, sonuç ve öneriler yer almaktadır.

Bibliyografyada; Trabzon, Rize ve Artvin ile ilgili efsanelerin yer aldığı yazılı kaynaklar ve yararlanılan diğer kaynaklar verilmiştir.

Çalışmanın ekler bölümünde, kaynak şahıslar listesi tablo şeklinde oluşturulmuştur. Tabloda önce alfabetik olarak sıralanmış olan kaynak şahısların ad ve soyadları verilmiş daha sonra onlara ait bilgiler sıralanmıştır. Ardından, efsanenin derlendiği yer ve efsane numarası verilmiştir.

Çalışma sırasında karşılaşılan güçlüklerin başında, kaynak şahıslara ve materyallere ulaşmakta çekilen zorluklar gelmektedir. Çalışma sahasının geniş olması nedeniyle, Artvin, Rize ve Trabzon illerini adım adım dolaşarak derleme yapmak; gerek zaman, gerekse maddî imkânsızlıklar nedeniyle pek mümkün olmamıştır. Bizzat gidilerek derleme yapılamayan yerlere tanıdıklar ve öğrenciler vasıtasıyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma sahasındaki kütüphanelerde, çok az sayıda bulunan yerel dergi ve kitaplar bütün ısrarlarımıza rağmen çeşitli bahanelerle istifademize sunulmadığı için, bu kaynaklardan yararlanılamamıştır. Ayrıca Trabzon'daki, Aslan PULATHANELİ ve Cumhuriyet ODABAŞI'nın özel kütüphanelerinden, bu şahısların mirasçılarından izin alınamadığı için yararlanılamamıştır.

Geçen zaman, beraberinde birçok değişimi getirmektedir. Teknolojinin ilerlemesi, değişen toplum yapısı, farklı farklı ihtiyaçların doğmasına yol açarken, yakın geçmişteki bazı değerleri bile silip götürmektedir. İşte bu yüzden, daha fazla geç kalmamış olmak için, efsaneler ve diğer halk kültürü ürünleri biran önce derlenip toparlanmalı, yarınlara taşınmalıdır.

Gerek tezimin konusunun seçiminde, gerekse araştırmalarım sırasında benden yardımını esirgemeyen muhterem hocam, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ali ÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Efsaneyle ilgili çalışmalarını bana ulaştıran Sayın Doç. Dr. İsmail GÖRKEM'e, derlemeler sırasında yardımda bulunan öğrencilere ve çalışmamda emeği olan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Haziran 1998

Neşe IŞIK

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ II

00. Önsöz III

01. İçindekiler VI

02. Özet VIII

03. Summary IX

04. Kısaltmalar Listesi X

GİRİŞ 1-23

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EFSANELER 24

7. Taş Kesilme ile İlgili Efsaneler 25-40

8. Vellierle İlgili Efsaneler 41-53

9. Hızır ile İlgili Efsaneler 54-56

10. Yer Adları ile İlgili Efsaneler 57-67

11. Çeşitli İşaretlerle İlgili Efsaneler 68-70

12. Dağ, Göl, Pınar ve Magaralarla İlgili Efsaneler 71-80

13. Çeşitli Hastalıklarla İlgili Efsaneler 81-84

14. Tabiat Hadiselerine İlgili Efsaneler 85-86

15. Olayüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler 87-120

16. Şehitlerle İlgili Efsaneler 122-131

17. Hayvanlarla İlgili Efsaneler 132-135

18. Bitkiyle İlgili Efsane	136-137
19. Hazineyle İlgili Efsane	138-139
20. Kesik Baş İle İlgili Efsane.....	140-141
21. Çeşitli Yapılarla İlgili Efsaneler.....	142-146
22. Diğerleri	147-150

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEĞERLENDİRME.....	151-170
-----------------------	---------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	171-172
YARARLANILAN KAYNAKLAR	173-178
EKLER.....	179-181
ÖZGEÇMİŞ	182

02. Özet

İnsanoğlu, tarih sahnesine çıktığı günden bugüne gelene kadar hep, yaşadığı dünyayı sorgulamış, onu anlamaya çalışmıştır. İlk dönemlerde insanlar tabiatı ve tabiat olaylarını kendilerince açıklamışlar, bunun sonucunda da o dönemin efsaneleri meydana gelmiştir. Zaman geçtikçe de toplumların kendi kültür seviyelerine ve yaşadıkları çağlara uygun yeni efsaneler oluşmuştur.

Efsaneler, insanın hayal gücünün ve zekâsının ürünleridir. Destanlar gibi milli olmamalarına rağmen, toplumun kültür düzeyini, yaşayış şeklini yansıtırlar. İnsanları iyiye, güzele, doğruya yönlendirirler.

Bugüne kadar, Türkiye’de ve diğer ülkelerde efsaneyle ilgili pek çok metin derlenmiş ve efsaneler üzerinde ilmi çalışmalar da yapılmıştır. Özellikle Avrupa’da, bu konuyla ilgili çalışmalar 1900’lü yıllara kadar uzanmaktadır.

İşte bu çalışmayla, hızlı bir şekilde yok olmaya başlamış milli kültürün sözlü ürünlerinden biri olan efsanelerin, bir an önce yazıya geçirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma alanı olan Trabzon, Rize ve Artvin yörelerine ait çok az sayıda efsane amatör araştırmacılar tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir. Ancak, bugüne kadar, bölgede geniş çaplı ve akademik düzeyde bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, Doğu Karadeniz bölgesi, değerlendirilmesi gereken bakir bir sahadır.

Çalışmada, sahanın geniş, yerleşimin engebeli arazi yüzünden çok dağınık olması yüzünden ve iletişim şartları, kaynakların tümüne ulaşmayı imkânsız kıldığından, vasitasız derleme metodunun yanı sıra, vasıtalı derleme metodu kullanmak zorunlu hâle gelmiştir. Derlemeler teyple yapılmış, daha sonra da deşifre edilerek yazıya geçilmiştir. Deşifre edilen malzeme tasnif edildikten sonra, her efsane önce epizotlarına ayrılmış, ardından üslûp birliği sağlamak amacıyla çalışmacı tarafından yeniden yazılmıştır. Tekrara düşmemek için, varyantlar ayrıca yazılmamış, sadece farklı kısımları dipnotlarda

gösterilmiştir. Çalışmanın son bölümünde, efsaneler önemli özelliklerine değinilerek, kısaca değerlendirilmiştir.

03. Summary

Man always questioned and tried to understand the world in which he lived from the time he first appeared on the stage of history until today. At first, people explained the nature and natural incidents according to themselves and as a result, the legends of that time emerged. New legends emerged in unison with the society's cultural level and with the era in which the people lived.

Legends are the products of man's imagination and intelligence. Although legends are not national as sagas, they reflect the society's cultural level and way of life. They lead mankind to the good, to the fine and to the true.

Here, with this study, we tried to write down our legends, which are our national culture's oral products and which are going to disappear rapidly.

Until now, in Turkey and in other countries many texts were collected about legends and scientific studies were carried out. Especially in Europe, the studies about this subject goes back to 1990s.

A few legends belonging to Trabzon, Rize and Artvin which are our study area, were collected and written down by amateur researchers. But, a wide and academic study in this area was not carried out until now. For this reason, the Eastern Karadeniz (Black Sea) region, is a virgin area which must be dealt with.

The study area is vast, the residence is scattered because of rough land the conditions of communication make impossible to reach the whole resources. For these reasons, apart from direct collection, method, indirect collection method was also obligatory. The collections were carried out through cassettes and then deciphered on writing. After that, the material was arranged and each legend was divided into its episodes. To make it appear complete stylistically, it was re-written by the researcher. In

order not to reiterate, the variations were not written, only their different parts were shown on footnotes. In the last section of the study, the legends were shortly evaluated.

04. Kısaltmalar Listesi

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.a. : Adı geçen ansiklopedi

a.g.s. : Adı geçen sözlük

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz. : Bakınız

nr. : Numara

Mah. : Mahalle

HÜ : Hacettepe Üniversitesi

KTÜ : Karadeniz Teknik Üniversitesi

TDK : Türk Dil Kurumu

TFA : Türk Folkloru Araştırmaları

TF : Türk Folkloru

GİRİŞ

EFSANENİN DİĞER DİLLERDEKİ KARŞILIKLARI ve EFSANE TANIMLARI

“Efsane” terimi dilimize Farsça’dan girmiştir. Farsça’da “efsane” ile birlikte “fesane¹ kelimesi de kullanılmaktadır. Arapça’da, dinî niteliklere sahip olan efsanelere, “menkabe²” de denilmektedir. Türkçe’de, efsane karşılığı olarak “söylence³” kelimesi önerilmiştir.

Türk dünyasında efsane kelimesi: Azerbaycan’da *afsâna*, Başkurt’larda *legenda*, *rivayat*, Kazak’larda *anız*, Kırgız’larda *ulamış*, Özbek’lerde *afsana*, Tatar’larda *legenda*, *rivayat*, Türkmen’lerde *legenda*, *rovâyat*, Uygur’larda *apsana* şeklinde kullanılmaktadır⁴.

Batı dillerinde Latince *legendus* kökünden çıkan, İngilizce’de *legend*⁵, Almanca’da *legende*⁶, İtalyanca’da *leggenda*⁷, Fransızca’da *légende*⁸, Rusça’da *legenda*⁹, Yunanca’da *mitos-mit*¹⁰ vb. kelimeler, efsane karşılığı olarak kullanılır.

Yerli ve yabancı sözlük ve ansiklopedilerde efsane şöyle tanımlanmaktadır:

Şemseddin SAMİ, **Kamus-ı Türkî**’de efsaneyi: “Masal, asılsız hikâye, hurafat, şöhret bulup, dillere düşen vak’a ve hâl, destan” olarak tanımlamaktadır.¹¹

Ferit DEVELLIOĞLU da, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**’inde efsaneyi:

¹ Gencinei Güftar Ferhengi Ziya Farsça-Türkçe Lûgat, İstanbul 1984, s.155

² Ferit DEVELLIOĞLU, **Osmanlıca-Türkçe Büyük Ansiklopedik Lûgat**, Ankara 1990, s. 735

³ TDK Türkçe Sözlük, Ankara 1988, Cilt II, s.1334

⁴ **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Ankara 1991, Cilt I, s.202-203

⁵ **Redhous**, İstanbul 1990, S.562

⁶ **Türkçe-Almanca Lûgat**, Karl STEUERWALD, Otto Harrassowitz VERLAG, İstanbul 1990, s.257

⁷ Asım TANIŞ, **İtalyanca-Türkçe Büyük Öğretici Sözlük(Grande Dizionario Didattico Itahano-Turco)**, İstanbul 1986, s.694

⁸ Ahmet Çetin ERTÜRK **Fransızca-Türkçe/Türkçe-Fransızca Bilge Sözlük**, Ankara 1997, s.922

⁹ **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Ankara 1991, Cilt I, s.203

¹⁰ Saim SAKAOĞLU, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara 1980, s.4

¹¹ İstanbul, 1989, s.136

“1-Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma sapan lakırdı.

2- Dillere düşmüş, meşhur olmuş hadise olarak verir.¹²”

Türkçe Sözlük'te efsane maddesi şu şekilde verilmiştir: “Halkın imgesinde doğarak, ağızdan ağıza dolaşan ve konusu çok defa olağanüstü nitelikte olan hikâye.”¹³

Mustafa Nihat ÖZÖN, **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**'nde efsane için şöyle tanımlar: “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikâye. Bunun temeli olan olay, halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa geçer. Genel olarak, masal ile eş anlamlı olarak kullanılır.¹⁴”

Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü'nde: “Dile düşmüş şey, asılsız hikâye, masal, destan.” şeklinde tarif edilmiştir¹⁵.

Görüldüğü gibi; **Kamus-ı Türki**'de, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**'te, **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**'nde ve **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**'nde efsane; masalla aynı anlama gelmediği hâlde, masalla eş anlamlı olarak verilirken, **Türkçe Sözlük**'te halkın sözlü olarak aktardığı, olağanüstü unsurlarla bezenmiş hikâye olarak tarif edilmiştir.

Azra ERHAT da : “Mytos, söylenen veya duyulan sözdür. Masal,öykü, efsane anlamına gelir, ama mytosa pek güven olmaz çünkü, insanlar gördüklerini duyduklarını anlatırken, birçok yalanlarla süslerler” der.¹⁶

Yine Azra ERHAT bu konuda; “Mytologyia, efsaneler bilimi anlamına gelmez mi?

Hem gelir, hem de gelmez. Erken ilkçağda -mytologeın- diye bir fiil vardır, masal anlatmak demektir. Sözlü gelenekle, dilden dile aktarılan efsanelerin, ozanlarca sürdürülmesini de belirtir. Mythologia kavramı da aynı anlama gelir. Hem masal ve efsanelerin toplandığı kitap için, hem de ilk çağın sonlarında “mythographos, yani mythos yazarı denilen derleyicilerin yaptığı iş için kullanılır.”¹⁷ derken mitosla, efsaneyi birbirine bağlar.

¹² İstanbul, 1993, s.206

¹³ İstanbul, 1988, s.4339

¹⁴ İstanbul, 1954, s.74

¹⁵ İskender PALA, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara 1990, s.151

¹⁶ Azra ERHAT, **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul 1991, s.5

¹⁷ ERHAT, a.g.s., s. 6

İngilizce sözlükte efsane: “Masal, hikâye, menkıbe; azizlerin hayatına dair hikâye olarak tanımlanmaktadır.¹⁸”

İslâm Ansiklopedisi'nde efsane: “Bir olay, yer veya adla ilgili inancı dile getiren veya bunların ortaya çıkış sebebini açıklayan olağanüstü özelliklere sahip kısa anlatmalardır. Efsanelerde yer alan olayların gerçeğe dayandığı kabul edilir. Fıkralar gibi bunlar da süsten uzaktır. Ancak olayın açıkça belirtilmesi için efsanede yer alan olayların kişi ve zamanla ilgili bazı bilgilerin verilmesi gerekir. Efsanelerde halkın özlemleri, dünya görüşü ve ideal insan tipi diğer edebî türlerden daha kesin olarak ortaya konur. Bu bakımdan efsaneler tarihle halk muhayyilesinin bir terkibidir.¹⁹”

Meydan Larousse' da efsane: “Halkın gözünde veya nakledenin hayal gücünde biçim değiştirerek, olağanüstü niteliklerle donatılarak anlatılan hikâye. Efsaneler sanatlı bir anlatıma sahip olmayışlarıyla, destandan ayrılır. Çoğunlukla olağanüstü olayları, insanüstü güçleri ele alırlar. Olayları, gerçekten uzaklaştırarak anlatırlar.”²⁰

Ana Britannica'da efsane hakkında: “Belli bir kişiyle ya da yerle ilgili olarak kuşaktan kuşağa aktarılan öykü ya da öyküler bütünüdür. Tıpkı halk masalları gibi doğa ötesi varlıklara, mitolojik öğelere ve doğal olaylarla ilgili açıklamalara yer vermekle birlikte onlardan farklı olarak belli bir yer ya da kişiye ilişkin geçmiş bir olayı anlatır.”²¹ şeklinde İslâm Ansiklopedisi ve Meydan Larousse'daki tanımlamaya yakın bir açıklama bulunmaktadır.

Yeni Türk Ansiklopedisi'nde efsane: “Bir toplumun en eski hayatını, zaman dışı vak'alar hikâyesi halinde anlatan hatıralar bütünüdür. Başlangıçta, tabiat üstü bazı nitelikler gösteren kimselerin hayatlarını sonraları da halkın hayal gücünü veya şairlerin ortaya koydukları eserlerin tesiriyle, şekil değiştirmiş tarih olaylarını anlatan, harika niteliğindeki hikâyeler. Efsane, masallara göre daha eski ve insan hayatı üstünde, fakat mitolojiye göre insanlığın hayatına daha yakındır. Hiçbir sabit kronolojiye dayanmaması bakımından, tarihten ayrılır. Gerçekdışı vak'alar yardımıyla kavmin gerçek hayatının bir veya birkaç safhasını sembol şeklinde dile getirir. Efsaneler, kültür çevrelerine ait olmakla

¹⁸ Redhous, 1990, s.562

¹⁹ İstanbul, 1993 s.347

²⁰ İstanbul, 1978, s.88

²¹ İstanbul, 1992, s.24

beraber, toplumdan topluma geçerler. Bundan ötürüdür ki, kültürler arasında bulunmaktadır.”²²

Türk Ansiklopedisi'nde efsane: “Başlangıçta tabiatüstü nitelikler gösteren aziz hayatlarını, sonraları da, halk muhayyilesinin veya şair yaratmalarının etkisiyle, biçim değiştirmiş tarih olaylarını anlatan, harika niteliğinde hikâye. Efsane çoğu zaman kuşaklar boyunca yaşamış halk ve folklor hikâyelerini işlemekle birlikte, bir ozanın veya bir masal anlatıcısının yaşadığı zamanın emellerine ve hayal etme biçimlerine uyarak yarattığı, orjinal bir masal da olabilir.”²³

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde efsane: “Tabiatüstü nitelikler gösteren kişilerin hayatlarını, halk muhayyilesinin veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan, olağanüstü olaylarla süslü hikâyelere verilen isimdir.”²⁴

Yeni Türk Ansiklopedisi'nde, Türk Ansiklopedisi'nde ve Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'ndeki efsane tanımları birbirlerine paralellik göstermektedir.

Bu alanda çok önemli çalışmalar yapmış olan, Saim SAKAOĞLU, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu** adlı eserinde efsanenin özelliklerini şu üç maddede toplar:

1-Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

2-Anlatılanların inandırıcılık vasıfları vardır. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde, tabiatüstü olma vasfı görülür.

3-Efsanelerin belirli bir şekli yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlardır.²⁵

Bilge SEYİDOĞLU ise, **Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler** adlı eserinde bunlara, “Bir efsane mutlaka bir inanç üzerine kurulmakla birlikte, diğer unsurların hepsini taşımayabilir.” görüşünü ekler.²⁶

²² İstanbul, 1985, s.757

²³ Ankara, 1966, s.394

²⁴ İstanbul, 1979, s.7

²⁵ Saim SAKAOĞLU, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara 1980, s.6

²⁶ Bilge SEYİDOĞLU, **Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler**, Ankara 1985, s.2

Şükrü ELÇİN, **Halk Edebiyatına Giriş** adlı eserinde efsaneyi şöyle tanımlıyor:

“İnsanoğlunun, tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında gelişen, zamanla inanç, âdet, an’ane ve merasimlerin teşekkülünde, az çok rolü olan bir çeşit masal.”²⁷

Pertev Naili BORATAV, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı** adlı eserinde:

“Efsanenin başlıca niteliği, inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir.

Efsane, kendisine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kuralları, biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen, bir anlatım türüdür.” der.²⁸

Ali ÖZTÜRK, **Türk Anonim Edebiyatı** adlı eserinde efsaneyi şu şekilde tanımlar:

“Genellikle, manevî olgunluğa ve inanca bağlı olarak yaşanan kişiliğin veya kavramların olaylar içinde olağanüstü bir güçle sergilenmesidir.”²⁹

Tuncer GÜLENSOY ise: “ Bilindiği gibi efsane, tabiatüstü vasıflar taşıyan kişilerin başlarından geçen olayları anlatan, halkın hayalinde oluşup, ağızdan ağıza dolaşarak yaygınlaşan olağanüstü olaylarla dolu hikâyedir.” der.³⁰

İsmail GÖRKEM de :“ Efsaneler; şahıs, yer ve hadiselerle ilgili olarak anlatılan, esas vasfı inandırıcılık olan, belirli bir üslubu ve şekli olmayan; şahıs ve hadiselerle ilgili olanlarında olağanüstü vasıflar görülebilen, bazılarının kaynakları çok eskilere dayanan Anonim Halk Edebiyatı’nın bir türüdür.”³¹ der.

Efsanenin en iyi bilinen ve diğer pek çok tarifi dayandırıldığı Grimm Kardeşlerin tarifi şöyledir: “Efsane, gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.”³²

Max LÜTHİ’ye göre: “Yeni bir kavram olan efsane aslında, gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikâye eder. Fakat o, gerçekten iki şekilde uzaklaştırılmaktadır. Ağızdan ağıza nakledilirken değişikliğe uğramasının yanında şairler tarafından edebî olarak işlenmeleri

²⁷Şükrü ELÇİN, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara 1981, s.13

²⁸Pertev Naili BORATAV, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul 1981, s.106

²⁹ Ali ÖZTÜRK, **Türk Anonim Edebiyatı**, İstanbul 1985, s.143

³⁰Tuncer GÜLENSOY, “Tunceli Efsanelerinin Tip-Motif Yapısı İle Munzur Efsaneleri’nin Anadolu Varyantları”, **4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Ankara 1985, s.97

³¹İsmail GÖRKEM, “Hasan Dağı İle Ali Dağı Efsanelerinin Kaynakları ve Varyantları Değerlendirilmesi”, **Erciyes Yöresi, I. Folklor Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler)**, 1991, s.131

³² SAKAOĞLU, **Efsane Araştırmaları**, Konya 1992, s.9

de başlıca değişme sebebi olmaktadır. Dar manada efsane, masallarda olduğu gibi, tabiatüstü bir hadisenin takdimidir, hikâye edilişidir. Asıl halk efsanesi ise alışılmamış, tuhaf ve ekseriyetle huzursuzluk meydana getiren şeylerden, şekillerden ve hadiselerden bahseder.”³³

Efsaneyi daha değişik bir şekilde tarif etmek isteyenlerin başında Robert A. GEORGES gelmektedir. Ona göre: “Bir efsane yakın veya tarihi geçmişe dayandırılan, anlatan ve dinleyenle ilgili, onlar tarafından doğru olduğuna inanılan bir hikâye veya anlatmadır.”³⁴

Zaman zaman efsanenin kötü değerlendirildiği de olmuştur. Gero Von WİLBERT efsaneyi tanımlarken şunları söyler:“Objektif olarak gerçek olmayan..., fantastik, fakat hakikat olduğuna iddia edilen ve dinleyiciden ciddi olarak inanması beklenen olayları anlatan hikâye” Kısaca, efsane yalan söylemektir.³⁵

Şimdiye kadar, efsaneye en ağır suçlama büyük “revizyonist” marksist kültür filozofu Ernst BLOCK’dan gelmiştir. O, masalın din gibi “halk için bir afyon”, egemen sınıflar tarafından uyuşturucu iksir, halkın dikkatini kendi faaliyetlerinden uzaklaştırmak için mucizelerle oyalama olduğuna şeklindeki erken dönem marksist anlayışına rağmen, masalda küçüğün, zayıfın devrimci bir şekilde yükselmeye cesaretlenişini “ümit prensibi”ni görmektedir. Efsanede her şeyden önce korkunun; “karanlık güçler”den, “kader”den ve kaçınılmaz fiyaskodan duyulan korkunun etkili olduğunu söyler.

Bu tanımları sıraladıktan sonra, efsaneye ilgili şöyle bir tanım yapmak mümkün olacaktır:Belli bir mekâna, şahsa ve zamana bağlı olan, halk tarafından gerçek olarak kabul edilen, ama içinde olağanüstü unsurlar da bulunduran; toplumun örf, adet ve geleneklerinin devamını sağlayan anlatmalardır. İnsan zekâsının ürünü olan efsaneler, taşıdıkları önemli özellikler nedeniyle de toplumu yansıtır.

Efsanenin ne olduğunu ve toplum üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak bakımından, bu konu üzerinde çalışan bilim adamlarının görüşlerinden birkaçını vermek faydalı olacaktır.

³³ SAKAOĞLU; a.g.e., s.9

³⁴ SAKAOĞLU, a.g.e., s.5

³⁵ Ali Osman ÖZTÜRK, “Masal ve Efsane Üzerine”, Millî Folklor, Sayı 13, 1992, s.10

EFANE NEDİR, NASIL TEŞEKKÜL ETMİŞTİR?

Pakize ERCİŞ, “Sosyal–psikolojinin Halk Bilimiyle İlgisi ve Halk Biliminin Gençliğin Eğitimindeki Rolü ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler” adlı makalesinde halk kültürüyle ilgili olarak şunları söyler:

“Halk kültürü, nesillerin terbiye sisteminde köşe taşı sayılabilecek; özelde fertlerin “ben kimim, neyim” genelde, millet olarak “biz kimiz, neyiz” sorularını cevaplayarak, onların kendilerini anlamalarına, şahsiyet yapılarını kavramalarına yardımcı olmaya muktedir bir disiplindir.

Maziyi bugünle birleştiren halk kültürü, toplumu meydana getiren fertler arasında duygu, düşüncede, davranışta birliği sağlamak konusunda da başvurulacak önemli bir müessesedir.

Biz halk kültürünün yardımı ile bir yandan;

1. Türk milletinin kültür hayatını,
2. Hangi medeniyet dairesinden nasıl geçtiğini,
3. Hangi zamanlarda nasıl bir kültür değişimine uğradığını
4. Toplumunu ayakta tutan sosyo-psikolojik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik temelleri tespit etmek,
5. Sosyal bilimlere malzeme vermek,
6. Çağdaş sanata temel olacak estetik kıymetleri ortaya çıkarmak,

Kültür tanımını faaliyetlerini ilmî bir espri ile ele almak konularında en ideal kaynaktır³⁶.”

Halk kültürünün önemli ürünlerinden biri olan efsanelerle, toplum hayatı arasında çok yakın bağlar vardır. Efsaneler bir nevi halkın inanç, duyuş ve düşüncesinin aynasıdır. Bir milletin kültürünü öğrenmek için, o milletin sözlü ürünlerine bakmak yeterli olacaktır.

³⁶ Pakize ERCİŞ, “Sosyal Psikolojinin Halk Bilimiyle İlgisi ve Halk Biliminin Gençliğin Eğitimindeki Rolü ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Millî Folklor*, Sayı 5, s.41

Efsaneler bir olayı açıklamak veya söylenen bir sözü inandırıcı kılmak için anlatılırlar. Efsanelerde önemli olan anlatılan olayın sergilenmesi değil, olayın içinde yer alan ve yaşatılmak istenen düşüncedir. Efsaneyi dinleyen, sonunda bundan bir ders alır. Çocuğunun altını hamur veya ekmekle temizleyen bir annenin taş kesilmesi ya da mukaddes sayılan değerlere saygısızlık etmenin cezasının büyük olacağı efsaneler vasıtasıyla insanlara verilen birer mesajdır.

Efsanelerdeki hayat tecrübesi, kültür aktarımı dikkate alınırsa, efsanelerin eğitimde çok önemli bir görev üstleneceği sonucu ortaya çıkacaktır. Efsanenin büyülü kapısı çocuklar için açılınca, bazı gerçeklerin ve bilgilerin aktarılması daha kolay ve onlar açısından zevkli olacaktır³⁷. Fakat cin, peri, hortlak gibi olağanüstü yaratıklar etrafında teşekkül eden “negatif efsaneler” çocukta olumsuz etkiler yapacağı için, bu efsanelerin eğitimde kullanılması doğru değildir.

Efsaneler sahip oldukları inanç unsuru nedeniyle, insanları telkin edici ve yönlendirici özelliğe de sahiptirler. Bu nedenledir ki efsaneler günlük hayatta da önemli görevler üstlenmişlerdir. Şehit ve evliya mezarları insanları tedavi edici özelliğe sahiptirler. Bu yerler hakkında anlatılanlar, insanların bu mezarları ziyaretgâh haline getirmelerine neden olmuştur.

Çiğdem ve Atilla TURGAY, “Anadolu Türk Efsaneleri Üzerinde Psiko-sosyal Bir Çalışma” adlı bildirimlerinde: “Efsaneler aynı zamanda insan zihninin çeşitli süreçlerinden geçerek oluşan; toplumsal bilimlerin ve davranış bilimlerinin yararlanabileceği çok zengin bir kaynaktır³⁸.” derken, Pakize ERCİŞ’in de yukarıda adı geçen makalesinde belirttiği gibi, sosyal bilimcilerin ve davranış bilimcilerin dikkatlerini efsaneler üzerine çeker³⁹.

Efsanelerin Teşekkülü:

SAKAOĞLU, R. ROSIERE’nin ileri sürdüğü fikirlerden hareketle, teşekkülleri bakımından efsaneleri üç gruba ayırır:

1. Menşelerle İlgili Kaide: Aynı akfî kapasiteye sahip bütün milletlerde muhayyile aynı şekilde tezahür eder. Böylece benzer efsanelerin yaratılışına sebep olur.

³⁷ SAKAOĞLU, a.g.e., s.27

³⁸ Çiğdem-Atilla TURGAY, “Anadolu-Türk Efsaneleri Üzerinde Psiko-Sosyal Bir Çalışma”, VII. Millî Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi-Bilimsel Çalışmalar, İzmir 1973, s.459

³⁹ ERCİŞ, a.g.m., s.41

2. Birinin Yerine Diğzerinin Geçmesi Kaidesi: Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun şerefine yaratılmış olan efsane bu kahramanı terk eder ve daha meşhur birine mal olur.
3. Adapte Olabilme Kaidesi: Çevre değıştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarına kendini adapte eder⁴⁰.

Efsaneler oluşurken onları besleyen kökler vardır. Efsaneler teşekkül ederlerken beslendikleri kaynaklara, köklerine göre farklılık arz etmektedir. Bütün efsaneler farklı bir yolla, farklı bir zaman sürecinden geçerek oluşurlar. Efsaneleri besleyen kökleri dört grup hâlinde incelemek mümkündür⁴¹:

1-Mitolojik Kökler

Bazı araştırmacılar, efsanelerin oluşumunu ilk dönemlerde ve bu ilk dönem insanların sosyolojik konumlarıyla, psikolojik yapılarında aramışlardır.

İnsanlar, varlığını ve oluş sebebini açıklayamadığı cisim ve olayları izah etme ihtiyacını hissetmiştir. Bu nedenle çevrelerinde gördüklerini sorgulamaya ve cevaplar bulmaya çalışmışlardır.

Efsaneler için, dikkati çeken ve insanı açıklamaya zorlayan hadiselerin rapor edilmesidir denilebilir. Örneğin, düz ovada, garip şekilli dikkati çeken bir kaya vardır. Bir çok insan onun önünden, dikkatsiz gelir geçer. Bir kişi gelir, durur ve şaşar. Bu şaşkınlık, onu, bu taşın buraya nereden geldiği sorusuna cevap aramaya yöneltir. O dönem insanı "olağanüstü" büyük bir taşın naklini, tabiatüstü bir şekilde açıklar. Bunu tek tanrılı dinde tanrı veya şeytanla, çok tanrılı dinde iyi veya kötü huylu bir tanrıyla, daha basit dinlerde bazı ruhlara veya güçlerle deneyecektir. Çağ dışı kalmış bir dünya görüşünden kaynaklanan eski açıklamalar, bugün insanoğluna yanlış, ya da saçma görünebilir. Fakat o dönem insanının sosyolojik konumu ve psikolojik durumu göz önüne alınırsa, bu açıklamaların yerinde olduğu görülecektir. Bu insanların daha modern, fizik ilmine uygun açıklamalar yapması beklenemez ve onun şamanist açıklamaları da fantastik olarak yerilemez.

İlk dönem insanların izahları, zamanla halkın muhayyilesinden katılmış yeni hayali unsurlarla birlikte bütünleşerek, inanç sistemi hâline gelmiştir. Bu inanç sisteminin kimi unsurları, bazı efsanelerin kökünü oluşturmuştur.

⁴⁰ SAKAOĞLU, a.g.e., s.11

⁴¹ Metin ERGUN, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değışme Motifi*, Ankara 1997, s 41-46

Özellikle gök cisimleriyle ve hadiseleriyle ilgili olan efsanelerde, bu türden mitolojik kökler aramak gerekir. Bu izah ve anlatmalar, efsaneleştikten sonra inanç sisteminin dışına çıkmıştır. Artık efsane hâline gelen anlatmaların halkın üzerindeki fonksiyonu değişmiştir. Bu anlatmalar inanç olmaktan çıktığında, terbiyevî bir karaktere bürünmüşler, bu nedenle de inanılıp ders alınması gereken bir anlatmaya dönüşmüşlerdir. İnsan düşüncesinin ilk zamanlarından izler taşıyan bu anlatmalar, R. ROSIERE'nin “menşelerle ilgili kaidesine” uymaktadır.

2-Tarihî Kökler

Bir olayın efsaneye dönüşebilmesi veya bir kahramanın etrafında efsane oluşabilmesi için, o olay ya da kişinin halk için çok önemli olması, halkın tarihinin akışını değiştirmiş olması gerekir (destanlarda olduğu gibi).

Tarihî kökü olan efsaneler; tarihte olmuş bir olaya halkın muhayyilesinden katılan “uydurmalarla” birleşerek, kronolojik tarih olmaktan çıkıp, efsaneye dönüşmesiyle meydana gelmişlerdir. Halk, efsanelerde tarihi olayı olmasını istediği gibi ve tarihî şahsı da görmek istediği şekilde gösterir. Eğer bir kahraman unutulmaya başlamışsa, onun etrafında oluşan efsaneler, halk için önemli olan yeni bir kahramanın etrafında toplanır. Bu “birinin yerine diğerinin geçmesi kaidesi”ne uymaktadır. Tarihî kökü olan efsaneler mitolojik efsanelere göre daha gerçekçi, daha inandırıcıdır. Tarihî kökü olan efsanelerin bir bölümünde dinî kökler de vardır.

3-Hayalî Kökler

Folklor ürünlerinin özelliği sözlü olarak aktarılmasıdır. Geçmişte olmuş bir olay dilden dile aktarılırken birtakım değişmelere uğrar. Sonradan halk tarafından ilâve edilen bu unsurlar, efsanelerin hayalî fantastik kökleridir. Özellikle yer adları ile ilgili olarak anlatılan efsanelerin bazıları bu şekildedir.

4-Dinî Kökler

Eski anlatmalar, yeni dinin çevresinde birikerek geniş kitlelere yeni dini tebliğ etme fonksiyonunu yüklenir. Din büyüklerinin maceraları dilden dile aktarılırken bünyesine ilâve edilen hayalî unsurlarla karışarak efsaneye dönüşür. Halk sevdiği kahramanların maceraları etrafında anlattığı efsaneleri, bu eski kahramanlarından ayırarak, yeni dinin keramet sahibi ulu kişilerin etrafında kümelemiştir.

Efsaneler oluşurken insanlığın tarihî seyrine paralel olarak bazı değişikliklere uğrar ve böylece yeni şeklini alır. Anadolu'da anlatılan efsaneler, günümüzde İslâmî kimliğe bürünmüş olmasına rağmen, kimi efsanelerde meselâ şamanizmden izlerin bulunması, efsanelerin tarihî seyri içinde bazı unsurları kendi bünyesinde barındırarak günümüze kadar getirmesinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, İslâmiyet'ten önceki inanç sisteminin efsanelere kaynaklık etmesi kaçınılmazdır. "Gök dini geleneğince, şamanlar içinde yaşadıkları gerçek hayatın üstüne çıkmak istedikleri zaman "hayvan atanın" şekline bürünerek üstün güç kazanırlar. Şaman bu hâl ile atasının şeklini alırken, bütün insanî vasıflarından kurtulmuş oluyordu, öyle anlaşılıyor ki, kuş donuna giren şamanlar göğe yükselebiliyorlardı, böylece fevkalâde bir kuvvet kazanmış oluyorlardı. Efsanelerde kuşa ve ayıya dönme (şekil değişikliği) motifi, totemizmden Gök dini inancına geçen unsurlardandır."

Dervişlerin kuş, geyik donuna girmesi ışık ve taş kesilme motifi birçok Türk boyunun türeyişinin "Gök Börü" ye bağlanması, efsanelerin oluşumundaki bu motiflerin şekillenişinde, değişik kaynaklara dayanan inanç sistemleri ve bunların yanı sıra geleneklerin etkili olduğunu gösterir. İslâm şeriatının ve tasavvufunun geliştirdiği hayat anlayışında şekillenen özellikle dinî içerikli efsanelerde "olağanüstü güç" ve "keramet" gibi unsurlar ön plâna çıkar. "Tayy-i Mekân" ve "Tayy-i Zaman"(mekânın ve zamanın dışına çıkma), tasavvuf hayatından veya anlayışından kaynaklanmaktadır. Örneğin; şehitlerle ilgili efsanelerdeki kutsallığın kaynağı yine İslâm'ın "Şehitlik Akidesi" ve toplumun değer yargılarından kaynaklanmaktadır⁴².

Efsanenin teşekkülüyle ilgili yukarıda verilen bilgilerin bir nevi özeti sayılan, Şükrü ELÇİN'in konuyla ilgili tespiti ise şöyledir:

"Canlı cansız varlıklarla tabiat hadiseleri karşısında kurulan hayal, tasavvur ve düşünceler henüz müspet(pozitif) zihniyete ulaşmamış toplulukların doğru, yalan şeklinde kabul ettikleri ibtidai bilgileri teşkil etmiştir. Kuvvetli bir an'ane bağı içinde yaşayan ilk devir, mitos devri hatta ortaçağ insanları inandıkları bu bilgilerle kâinatta tanrı, iyi ve fena ruh, kıyamet, melek, şeytan, cin, peri, gök, dağ, su, yada(yağmur) taşı, büyücü vb. gibi üstün saydıkları maddî manevî kudretlere umumiyetle teşhis ve intak yoluyla (canlandırma veya konuşurarak) birtakım masallar uydurmuşlardır. Bugün masal sayılan mahsullerden

⁴² Ali ÖZTÜRK, *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul 1985, s.147-161

ayrı olarak düşündüğümüz cemiyetin ortak malı bu eserler, sonraları yeni din, kültür ve ekonomi şartlarının ve alış verişinin hazırladığı muhit içinde az tarihî gerçeklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçen efsane ve menkabelere örnek olmuşlardır. Türklerin hayatında şaman, alperen, peygamber, halife, padişah, şeyh, şeyhülislâm, asker vb. gibi otoriteler etrafında veya şehirler, saraylar, camiler, mezarlıklar, türbeler, adaklar üzerine doğmuş masallar ve menkabeler bu mahsuller arasında yer alır⁴³.”

Görüldüğü gibi, efsanelerin arkasında bir hayat gerçeği, en önemlisi bir inanç sistemi vardır. Efsaneleri besleyen kökler üzerinde durduktan sonra, efsanelerin ilk çağdan günümüze gelinceye kadar şekil olarak bir değişiklik gösterip göstermediği konusunda da kısaca şunları söylemek mümkün olacaktır:

Efsaneler ilk çağlarda belirli zamanlarda ve belirli şekillerde anlatılmışlardır. İlk çağ efsanelerinde şiirli bir dil kullanılmış, günlük konuşma diline girmiş kelimelerden kaçınılmıştır. İlk çağlardan günümüze gelindiğinde ise, efsanenin günlük konuşma diliyle anlatılan bir tür hâline geldiği görülmektedir. Efsaneler belli zamanlarda değil, halkın ihtiyaç duyduğu herhangi bir anda anlatılır hâle gelmiştir. Zaman içinde dil ve anlatım yönünden bazı değişikliklere uğrayan efsane, yapısındaki özellikler bakımından hiçbir zaman değişmemiştir.

EFANE KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ve EFANE TASNİFLERİ

Efsaneler üzerinde yapılan çalışmalar, 19.yüzyılın başlarından itibaren, Avrupa’da başlamıştır. Böylece efsaneler, çeşitli derleme ve incelemelere konu olmuştur. Giderek bu alandaki çalışmalar yoğunlaşmış ve yalnızca efsane konusunu kapsayan, uluslararası halk bilimcilerin bir araya geldiği, kongreler düzenlenmeye başlanmıştır.

İslâm dünyasında evliya tezkireleri şeklinde ortaya konulan menkıbe külliyatlarının benzerleri Hıristiyan âleminde de görülür. Bunların en bilineni Golden Legen’dir. Bu gibi derlemeler hususi bir maksada yöneldikleri için konunun dışında kalmaktadır. Ayrıca, 14.

⁴³ Şükrü ELÇİN, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981, s.313

ve 15. asırlara ait seyahat kitaplarında efsanenin prototipi diyebileceğimiz metinlerin varlığı gözden kaçmamaktadır. Avrupa, efsane ile daha sonraki asırlarda oldukça ilgilenecektir. Türk dünyası için Evliya Çelebi Seyahatnamesi mühim bir kaynaktır.

Efsane üzerinde yapılan ilk çalışmaların en kayda değeri, J. Ludwig Karl GRİMM ve Kardeşi Wilhelm GRİMM'in çalışmalarıdır. GRİMM Kardeşler'in efsane tanımları, bugün de bazı halk bilimciler tarafından aynen kabul edilmiştir. 1816-1818 yıllarında yayımladıkları, iki ciltlik "Deutsche Sagen", ileride, bu konuda yapılacak pek çok çalışmalara, önemli bir başlangıç oluşturmuştur.

Efsane çalışmaları konusunda, 1800'den evvel yapılan çalışmalar bir düzineyi bile geçmezken, 1908'de K. Wehrhan'ın verdiği bibliyografyada bu sayı bini geçiyordu.⁴⁴

Yine o yıllarda, Almanya efsane araştırmacılarından Otto BÖCKEL ve Friedrich RANKE bu alanda, yeni yeni eserler ortaya koymuşlardır.

Anadolu-Türk efsaneleri üzerine yapılan çalışmalar genel hatlarıyla tezler, kitaplar ve makaleler şeklinde üç ana gruba ayrılabilir. Efsaneler üzerine yapılan çalışmalarla ilgili olarak Saim SAKAOĞLU **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu** adlı çalışmasında, İsmail GÖRKEM **Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar** adlı yüksek lisans tezinde, Ali DUYMAZ **Bingöl Efsaneleri** adlı yüksek lisans tezinde ve Metin ERGUN **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı doktora çalışmasında ayrıntılı olarak yer vermişlerdir. Bu nedenle, burada efsane bibliyografyası verilmeyecek, yalnızca efsane üzerine yapılmış olan akademik çalışmalar isim olarak zikredilecektir.

Efsane Üzerine Yapılmış Olan Tezler:

1. Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU'nun doçentlik çalışması, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu.**
2. Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU'nun doçentlik çalışması, **Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme.**
3. Doç. Dr. İsmail GÖRKEM'in yüksek lisans çalışması, **Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar(Metinler ve İncelemeler).**

---

⁴⁴ SAKAOĞLU, 1980, s.11

4. Yılmaz ÖNAY'ın yüksek lisans tezi, **Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkabeler.**
5. Muhsine HELİMOĞLU YAVUZ'un yüksek lisans tezi, **Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma.**
6. Yusuf OLGUN'un doktora çalışması, **Tarihî Bursa Efsaneleri.**
7. Ali DUYNAMAZ'ın yüksek lisans tezi, **Bingöl Efsaneleri.**
8. Ruhi KARA'nın yüksek lisans tezi, **Erzincan Efsaneleri.**
9. Kudret YILDIRIM YAĞBASAN'ın, yüksek lisans tezi, **Malatya Efsaneleri.**
10. Zekeriya KARADAVUT'un yüksek lisans tezi, **Yozgat Efsaneleri(İnceleme-Metin).**
11. Şerif ORUÇ'un yüksek lisans tezi, **Alman ve Türk Efsaneleri Üzerinde Bir İnceleme.**
12. Metin ERGUN'un doktora çalışması, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi.**
13. Nilgün ÇIBLAK, **İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma/İnceleme-Metinler**

Türk efsaneleriyle ilgili olarak üniversitelerde yapılan lisans üstü çalışmalar

bunlardan ibarettir.

Efsane Tasnifleri:

Efsane araştırmaları Almanya'da hızla gelişirken, Fransa'da da tanınmış halkbilimci Arnold Van GENNEP, efsanelerle ilgili yeni görüşler ileri sürmüştür. 1959 yılına kadar daha çok, kişisel çalışmalarla gelişen efsane konusundaki bu çalışmalar 1959-1969 arasında, kongrelerin ortak konusu olmuştur. Bu on yılda, yalnızca efsaneyi konu alan, altı kongre düzenlenmiştir. Bu kongrelerin en başarılısı "Budapeşte Kongresi"dir. Budapeşte Kongresi'nin başkanı, Kurt RANKE'nin çalışmaları ve olumlu düzenlemeleriyle, efsanelerin uluslararası ölçüde sınıflandırılması üzerinde ortak kararlara

varılmıştır. Buna göre efsaneler, dört ana gruba ve bunlar da alt gruplara ayrılmıştır. Bu gruplama şöyledir:

1. Dünyanın yaratılışı ve sonu (Kıyamet) ile ilgili efsaneler
2. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler
  - A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei
  - B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler
  - C. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler
  - D. Harpler ve felâketler
  - E. Temayüz etmiş kişiler
  - F. Bir düzenin bozuluşu
3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler / mitik efsaneler
  - A. Kader
  - D. Ölüm ve Ölüler
  - E. Tekin olmayan yerler ve hayaletler
  - F. Hayaletlerin resmî geçidi
  - G. Öbür dünyada ikamet
  - H. Cinler, periler, ruhlar
  - I. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler
  - J. Değişmiş varlıklar
  - K. Şeytan
  - L. Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları
  - M. Tabiatüstü (sihrî) kuvvetlere sahip kimseler
  - N. Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler
  - O. Hazineseler

4. Dinî efsaneler/Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler⁴⁵

BORATAV, hocalık yaptığı Ecole Pratique des Hautes Etudes'de, 1963-1964 ders yılında, Türk Efsaneleri'ni okuturken, efsanelerin tasnifi ile ilgili görüşlerini ortaya koymuş ve International Society for F.-N. Research'ın, Budapeşte'de kabul ettiği geçici sınıflandırmanın, Türk Efsaneleri'ne uygun olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle, Türk Efsaneleri'nin tasnifi için, daha uygun olacağını öne sürerek, bu sınıflamada bazı alt grupları birleştirme, bölme, kaldırma gibi çeşitli değişiklikler yapmıştır.

1. Dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler

2. Tarihi efsaneler

- A. Sınırlandırılmış tabii yerlerin menşeleri (dağlar, göller)
- B. Meskûn yerlerin menşeleri (şehirler, köyler)
- C. Büyük binaların menşeleri (kiliseler, camiler, köprüler...)
- D. Hazineseler
- E. Milletlerin, hükümdar sülâlelerinin ve içtimâî sınıflar menşeleri
- F. Felâketler
- G. Tarihi olarak bilinen kahramanların yendikleri tabiatüstü güce sahip canavarlar
- H. Savaşlar, fetihler, istilâlar
- I. Kurulu düzene baş kaldırmalar
- J. Diğer hadiseler ve üstün kişiler; medeniyet getiren kahramanlar, bilginler, şairler
- K. Aşk ve aile hayatı
- L. Küçük bir cemiyetin tarihinin bir parçasını meydana getirdikleri ölçüde bilinen ortak veya ferdi karakterde çeşitli diğer kişilerle ilgili anlatmalar

3. Tabiatüstü şahıslar ve varlıklar üzerine efsaneler

- A. Alın yazısı
- B. Ölüm ve ötesi
- C. Tekin olmayan yerler
- D. Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl, vs.) ile hayvanların sahipleri (koruyucuları)
- E. Cinler, periler, ejderhalar vb. tabiatüstü güçte yaratıklar
- F. Şeytan
- G. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi)
- H. Tabiatüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, afsuncu gibi)
- I. “Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatmalar

4. Dinî efsaneler.⁴⁶

BORATAV'ın diğer bir tasnif denemesi ise A. Rıza ÖNDER'in “Yaşayan Anadolu Efsaneleri” adlı eserini tanıtan ve Orient'te yayınlanan Fransızca makalesinde yer

⁴⁵ SAKAOĞLU, a.g.e., s.15-16

⁴⁶ SAKAOĞLU, a.g.e., s.18-19

almaktadır. Bu makaledeki tasnif, tercüme edilerek GÖRKEM'in "Elazığ Efsaneleri"adlı çalışmasına alınmıştır. Bu tasnif, dört gruptan ibarettir:

- A. Evliyalar ve kerametleri
- B. Değişik bölgeler üzerine etiyolojik ve etimolojik efsaneler
- C. Aşk efsaneleri
- D. Masallara benzeyen efsanevî hikâyeler

Saim SAKAOĞLU'nun Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu adlı çalışmasında "taş kesilme" motifine yer veren efsaneler şu şekilde incelenmiştir:

- A. Aşk
- B. Zor durumdan kurtulma
- C. Saygısızlıklar
- D. Kötü huylar
- E. Hızır ve insanlar
- F. Değişik taş kesilmeler
- G. Eksik anlatılanlar

Bilge SEYİDOĞLU'nun Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler adlı doçentlik tezinde efsaneler üç ana grupta tasnif edilmiştir:

I. Dinî Binalarla İlgili Efsaneler

- A. Camiler ve mescitler üzerine söylenen efsaneler
- B. Kutsal kabirlerle ilgili olanlar
- C. Tekkeler,ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler
- D. Türbeler üzerine söylenen efsaneler
- E. Kaleler üzerine anlatılan efsaneler

II. Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler

- A. Al karısı ve peri kızı ile ilgili efsaneler
- B. Çobanların ve köprülerin efsaneleri
- C. Değirmen ile ilgili efsane
- D. Evler hakkında anlatılan efsaneler
- E. Hamamlar üzerine söylenen efsaneler
- F. Kahve ve lokanta üzerine söylenen efsaneler
- G. Köylerle ilgili efsaneler

H. Kuyu ile ilgili efsane

I. Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar

III. Tabiat ve Kırlarla İlgili Efsaneler

A. Çeşme ile ilgili efsane

B. Düzlüklerle ilgili efsaneler

C. Göller ve şelâlelerle ilgili efsaneler

D. Kaplıcalarla ilgili efsaneler

E. Mağaralarla ilgili efsaneler

F. Nehirle ilgili efsane

G. Pınarla ilgili efsane

H. Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler

Ali DUYMAZ'ın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı **Bingöl Efsaneleri Üzerine**

Bir Araştırma adlı çalışmasında efsanelerin tasnifi:

I. Dinî Efsaneler

A. Evliyalar üzerine anlatılan efsaneler

B. Ziyaret yerleri üzerine anlatılan efsaneler

C. Peygamberler ve diğer din büyükleri üzerine anlatılan efsaneler

II. Osmanlı-Rus Savaşı Üzerine Anlatılan Efsaneler

III. Yer Adlarına Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

A. Yerleşim Yerleri (il, ilçe, köy, mezra) ile ilgili efsaneler

B. Tabiat şekilleri (dağ, mağara, çay, meydan) ile ilgili efsaneler

C. Tekin olmayan mahaller ve diğer yerlerle ilgili efsaneler

IV. Taş Kesilme Efsaneleri

V. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

VI. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler

VII. Sevdaya Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

VIII. Halk Oyunları ve Türkülere Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

Hasan ÖZDEMİR “Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri” adlı bildirisindeki tasnif şöyledir:

1. Dünyanın Yaratılışı
2. Gök Kubbenin Yaratılışı
3. Meteorolojik Olay ve Görüntüler

4. İnsan ve Kùltür Etiyolojileri
5. Hayvanlar
6. Bitkiler
7. Türkiye'nin Coğrafi ve Toponomisiyle İlgili Efsaneler
8. Soyad ve Lâkaplarla İlgili Efsaneler⁴⁷

Doç. Dr. Ali ÇELİK **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kùltürü** adlı doçentlik çalışmasında, bölgeden derlediği 53 efsaneyi, aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir:

1. Nur İnmesiyle İlgili Efsaneler
2. Taş Kesilme ve Tabiat Olayları İle İlgili Efsaneler
3. Avcılar ve Avcılıkla İlgili Efsaneler
4. Cin, Peri, Cazi, Davun, Minnet İle İlgili Efsaneler
5. Evliyalar İle İlgili efsaneler
6. Hızır(A.S.) İle İlgili Efsaneler
7. Lokman Hekim İle İlgili Efsaneler
8. Yer İsimleri İle İlgili Efsaneler
9. Diğer Efsaneler⁴⁸

EFSA NELERİN DİĞER HALK ANLATMALARI İLE OLAN İLGİLERİ

Efsane- Mit İlişkisi

1-Mitler kozmogonik cisimleri ya da tabiat hadiselerini hayalî bir şekilde nakleden anlatmalardır. Mitler aynı zamanda inanç sisteminin içinde yer alırlar. Efsaneler ise hayalî değil, tarihî şahsiyetlere hadiseler etrafında teşekkül ederler. İnsanlar bu hadiseleri nesilden nesle aktarıırken efsaneye çevirmiştir⁴⁹.

2-Mitler oluşum itibariyle eskidir. Efsaneler mitlerin modernleşmiş şekli olarak kabul edilir. Mitler, efsanelere kaynaklık etmiş, efsaneler insanlığın tarihî seyrine paralel olarak değişikliklere uğramış ve yeni şeklini almıştır. Mitler ilk çağlarda meydana

⁴⁷ Hasan ÖZDEMİR, "Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri", III. Milletler arası Türk Folklor Bildirileri, Ankara 1986, Cilt II, s.305

⁴⁸ Ali ÇELİK, **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kùltürü**, Trabzon 1996, s.27

⁴⁹ ERGUN, a.g.e., s.46

geldikleri için, günümüzde yeni mitlerin oluşumu mümkün değildir. Fakat, yeni efsaneler oluşabilir⁵⁰.

3-Mitler bilinmeyen, mitolojik bir dünyada geçerken, efsaneler bilinen, bu dünyada geçer.

4-Mit ve efsanenin ortak olan tarafı, her ikisinin de inanma yönünden gerçek olarak kabul edilmesidir. Efsaneyi anlatan da, dinleyen de onu gerçek olarak görür ve ona inanır(yer, şahıs ve zaman belirtilmesi efsaneyi inandırıcı kılar). Mitlere de inanılır “ünlü bir folklor sözüne göre “efsane gerçek gibi anlatılır, mitin gerçek oluşu ise onu dinleyenlerin inancına dayandırılır.”

5-Mitler, kutsaldırlar. Ancak efsanelerin tümünün kutsallık içerdiği söylenemez. Genellikle dinî içerikli efsaneler(menkabeler), kutsiyet taşırlar⁵¹.

Efsane – Masal İlişkisi

1-Efsaneler gerçek olarak kabul edildiği için, inandırıcıdırlar. Masalların hayal ürünü olduğu bilindiği için, masallara inanılmaz⁵².

2-Efsanelerin yapısındaki inandırıcılık unsuru nedeniyle, ondaki olağanüstülükleri örtebilir. “Taş Kesilme” motifi efsaneyle, masalda ortak bir motiftir. Masalda taş kesilmeye neden olan büyücü, cadı mucizeleri görülür. Efsanede “Taş Kesilen Varlık”, belli bir yerde ve belli bir zamanda gerçekleşirken, masalda yer ve zaman belli değildir⁵³.

3-Masal hayalî bir dünyada geçerken, efsane yaşadığımız dünyada meydana gelir.

4-Kutsal – dinî efsaneler olduğu hâlde, masalarda kutsallık yer almaz.

5-Masallarda da, efsanelerde de çoğunlukla bir mesaj vardır. Masal ve efsanelerde; hile, yalan dolan, hırsızlık gibi kötü davranışlar cezalandırılırken iyiler de daima kazanır.

6-Efsanelerde kahramanlar manen yücelirken (Saçını tararken, kayınpederi tarafından görülen gelinin, kuş olmayı dilemesi), masalarda inançlardan hiçbir ize rastlanamaz.

⁵⁰ SAKAOĞLU, a.g.e., s.21

⁵¹ SAKAOĞLU, a.g.e., s.21

⁵² Mehmet ÖNDER, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, Ankara 1985, s.31

⁵³ ERGUN, a.g.e., s.47

Efsane- Destan İlişkisi

1-Destanlar da, efsaneler de gerçek olarak kabul edilir.

Destanlardaki olaylara tarih sayfalarında rastlamak mümkünken, efsaneler için her zaman bunu söyleyemeyiz.

2-Destanlar millî oldukları için, yalnızca bir millete aittir, fakat efsanelerin benzerlerine başka milletlerde rastlamak mümkündür. Bu tür efsanelere masal kaynaklı “Gezici Efsaneler” denir.

3-Efsanelerin bazılarında kutsallık vardır(dinî içerikli efsanelerde). Destanlarda ise kutsallık görülmez. Destanlarda bir tanrı inancı yaşanır.

Bazı destanların içinde efsanelerin yer aldığı görülmektedir. Eski destanlarımızdan Oğuz, Göç ve Saka Destanlarında efsane özelliği gösteren parçalara rastlanmaktadır.

Oğuz Kağan Destanı’nda; Saklap, Kalaç, Kanga⁵⁴ gibi boy isimlerinin verilisinde efsanevî unsurlar vardır.

Saka Destanı’nın Şu Parçası’nda; efsanevî kahraman İskender adının geçmesi ve Şu şehrine ad verilmesi destanın içindeki efsane parçalarıdır. Yine aynı destanda Halaç ve Türkmen kelimelerinin etimolojisinin verilmesi, dağa Altun Han⁵⁵ adının verilmesi (“Kal Aç” durun, kalın, eğlenin anlamında kullanılmış, daha sonra “Hal Aç” olmuştur. “Türk Manend” Türke benzer anlamına gelip, Türkmen şekline dönüşmüştür. Dağa “Altın Kan” adı verilmiş, daha sonra bu ad, “Altun Han” şeklinde kullanılmaya başlamıştır.) efsane özelliği gösteren bölümlerdir.

Dede Korkut Kitabı’nın “Dirse Han Oğlu Buğaç Han” adlı hikâyesinde de taş kesilme konulu efsanelere benzer bir husus görülmektedir. Bu hikâyede Dirse Han’ın hanımı, oğlu yaralanınca Kazılık dağına beddua ederken:

“Koşar senin geyiklerin kazılık dağı

“Koşar iken koşmaz olsun taşa kesilsin⁵⁶” diyerek kargışta bulunmuştur.

Göç Destanı’nda; Kutlu Dağın Çinlilere verilmesi, destanda efsane özelliği gösteren bölümdür⁵⁷.

⁵⁴ Ali ÖZTÜRK, *Çağları İçinde Türk Destanları*, İstanbul 1980, s.144-153

⁵⁵ ÖZTÜRK, a.g.e., s. 96-97

⁵⁶ Muharrem ERGİN, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul 1994, s. 31

Efsane-Halk Hikâyesi İlişkisi

1- Efsanelerin, halk hikâyeleriyle de yakından ilgisi vardır. Hemen hemen her hikâyede efsane özelliği gösteren parçalar vardır. Bunlar içerisinde en güzel örneği ise daha çok Arzu ile Kamber ve Tahir ile Zühre hikâyelerindeki sonuca bağlı olarak anlatılan hadise teşkil eder. Dünyada birbirine kavuşamayan iki âşığın mezarı yapılır. Ancak kötü bir tesadüf sonucu, bunların ayrılışına sebep olan kocakarının mezarı da ortalarına düşer. Her yıl iki âşığın mezarında çıkan biri beyaz, diğeri kırmızı iki gül büyüyüp de tam birbirlerine kavuşacakları sırada ortadaki mezardan çıkan bir diken bu kavuşmayı engeller.

Yukarıda zikredilen hadise, Amasya'da "Ferhat ile Şirin" efsanesine bağlı olarak anlatılmaktadır. Âşık Garib'in Gurbette dolaştığı sürece sazının düzeninin bozulmaması, Hz. Hızır'ın verdiği toprakla annesinin görmeyen gözlerinin iyileşmesi, Erzincan dağlarında tipiye yakalanan kervana Hz. Hızır'ın yardım etmesi, Erçişli Emrah'a içirilen ağunun, mavi bir duman şeklinde ağzından çıkması vs. gibi hadiseler de aslında birer efsane örneğidir.

2- Bazı bölgelerimizde ise (özellikle Azerbaycan'da) halk hikâyesi kahramanlarına bağlı olarak, sonradan efsaneler türetilmiştir. Köroğlu, Adana - Osmaniye yolundan geçerken buraya "Viranşehir" demesi üzerine buranın adının o şekilde değişmesi; Azerbaycan'da Kerem ile Aslı'nın su içtiğine inanılan çeşmeye "Kerem Bulağı" denmesi ve Köroğlu'na bağlı olarak değişik efsanelerin anlatılması bu hususta sadece birkaç örnektir⁵⁸.

Görüldüğü üzere; toplumun sözlü geleneğinde yaşayan metinler arasında, genelde müşterek bazı taraflar vardır. Bu müşterek taraflar sebebiyledir ki, çoğu zaman, bir efsanenin masallar arasına, küçük bir destanın efsaneler arasına konulduğu görülür. Gerçekte bunların arasındaki benzerlikler özde değil, şekildedir

Efsaneler zaman zaman dîvan şairlerine de konu teşkil etmiştir. Dîvan Edebiyatı'nda; İbrahim Ethem, Cemşit, İskender, Zal, Rüstem⁵⁹, Âb-ı Hayat, Âyine-i

⁵⁷ ÖZTÜRK, a.g.e., s.258-260

⁵⁸ Ali Berat ALPTEKİN, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara 1997, s. 17-18

⁵⁹ Agâh Sırrı LEVEND, *Dîvan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s.145-165

İskender, Süheyl, Behûr-ı Meryem, Nergis, Ebr-i Nisan,⁶⁰ vb. gibi konular oldukça geniş yer işgal etmektedir.

Modern edebiyatta da efsaneler, Ömer SEYFETTİN'in **Başını Vermeyen Şehit** hikâyesinde, Cengiz AYTMATOV'un **Gün Olur Asra Bedel** adlı romanında olduğu gibi bazı eserlere kaynak teşkil etmiştir.

Halk edebiyatı ürünlerinden olan türkû, ağıt ve halk oyunlarının ortaya çıkışıyla ilgili efsaneler de anlatılır⁶¹.

Görüldüğü gibi efsaneye diğer halk anlatmaları arasında ortaklıklar vardır. Bu ortaklıklara rağmen türler birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılırlar.

---

⁶⁰ LEVEND, a.g.e., s. 175-186

⁶¹ Ali Berat ALPTEKİN, "Masal, Halk Hikâyesi ve Efsanelerin Ağıtlarda İşlenişi" adlı makalesinde, "Ağıtların efsanesi mi yoksa hikâyesi mi olur? Bazı durumlarda hikâyesi bazı hallerde de efsanesi olur. Eğer dinî inandırıcılık ve kısa olma özelliği varsa elbette ağıtın efsanesi olur." der ve bunu ispatlayan ağıtları efsaneleriyle birlikte verir. Böylece, ağıtların efsaneye olan ilgisini gösterirken, genelde halk arasında, ağıtın hikâyesi olarak bilinen fikre de açıklık getirmiş olur. Bkz. Ali Berat ALPTEKİN, "Masal, Halk Hikâyesi ve Efsanelerin Ağıtlarda İşleniş", *Erciyes*, 10(178) 1992, s.14

BİRİNCİ BÖLÜM

EFSA NELER

1- TAŞ KESİLME İLE İLGİLİ EFSANELER

1. GELİNCİK KAYASI

Of'un Erenköy köyünde, iki genç birbirlerini severler. Fakat kızı'n ailesi, tüm ısrarlara rağmen kızlarının sevdiği gençle evlenmesine müsaade etmez ve kızı, istemediği birisiyle nişanlarlar. Düğün günü gelip, atar. Düğün alayı, Erenköy'den karşı köye gitmek için yola çıkar. Kazankıran Tepesi'ne geldikleri sırada, kızı'n sevdiği;

“-Bana yar olmadı, başkasına da yar olmasın, taş olsun!” diye beddua eder.

Telli duvaklı gelin, oracıkta taş kesilir.

Buğ n hâlâ gelini andıran beyaz bir taş, köyün orta yerinde durmaktadır.

EPİZOTLAR

- 1- Kız, sevmediği biriyle evlendirilir.
- 2- Açık, sevgilisinin başka birine yar olmasını istemez, taş kesilmesi için beddua eder.
- 3- Gelin taş kesilir.

2. GELİN KAYASI

Köyün güzel kızını, sevdiği gence vermezler ve başkasıyla evlenen genç kız, ailesinin isteğine boyun eğer. Bir süre sonra anne olur, ancak yine de mutlu değildir.

Yayla zamanı gelince, çocuğunu sırtına alır, yaylanın yoluna düşer. Yolun yarısına gelmeden, çocuk ağlamaya başlar. Çaresiz kalan kadın, sinirlenir ve:

“-Taş olsam da kurtulsam” diye beddua eder.

Allah, kadının duasını kabul eder. Anne ve çocuk oracıkta taş kesilir.

EPİZOTLAR

1-Kız, sevmediği biriyle evlendirilir.

2-Mutsuz anne, çocuğu ağlayınca taş olmak için Allah’a yalvarır.

3-Anne ve çocuk taş kesilir.

3. GELİN KAYASI

Oğulağaç köyünde bir genç, köyün güzel kızına sevdalanır. Ancak gencin babası, oğlunun bu isteğini onaylamaz. Babasına karşı çıkan genç, sevdiği kızla evlenir. Düğün alayı kapıya yaklaştığı sırada, gencin babası:

“- Eğer bu gelin hayırlıysa gelinim olsun, hayırlı olmayacaksa taş kesilsin” der.

Gelin alayı, orada taş kesilir.

EPİZOTLAR

1-Baba, iki gencin evlenmesine karşı çıkar.

2-Gelin gelirken, baba beddua eder.

3-Düğün alayı taş kesilir.

4. GELİN TAŞI

Akçaabat'ın Akyazı köyünde⁶² yaşayan aile, gözleri gibi baktıkları kızlarını gelin etmişler. Kervanın önünde gelin, arkada çeyiz yüklü develeri düğün evine ilerlerken, kızın aklına evde unuttuğu iğnesi gelir. Dağ bayır demeden, koca kervanı evde unuttuğu iğnesini almak için geri çevirir. İğnesini alıp, yoluna devam ederken, kızgın ve şaşkın olan anne, babasının ağzından:

“-Allah seni taş kessin” bedduası dökülür.

Gelin ve kervanı orada taş kesilir.

EPİZOTLAR

- 1-Gelin alayı, kalabalık bir grupta yola çıkar.
- 2-Gelin, evde unuttuğu iğnesini almak için kervanıyla geri döner.
- 3-Anne ve babası, taş kesilmesi için beddua eder.
- 4-Gelin ve taş kesilir.

---

⁶² Trabzon-Akçaabat'tan derlenen diğer varyantta, gelinin taş kesildiği yer Helvacı köyü yakınlarında bir bölgedir.

5. DODOPALLAR

Şavşat'ın Şalcı köyünde, ormanın içinde düğün alayını andıran taşlar vardır. Ailesinin iznini almadan evlenen kızın ardından, annesi beddua etmiştir. Düğün alayı ormanın içinde ilerlerken, gelin ve çevresindekiler annenin bedduasıyla taş kesilmiştir.

Bu olaydan sonra buraya, yörede “gelin” anlamına gelen “Dodopallar” adı verilmiştir.

EPİZOTLAR

- 1-Ailesinin izni olmadan evlenen kıza, annesi beddua eder.
- 2-Düğün alayı taş kesilir.
- 3-Düğün alayının taş kesildiği yere, Dodopallar adı verilmiştir.

6. TAŞ KESİLEN GELİN

Biri zengin, diğeri fakir iki kız kardeş varmış. Fakir olan, zenginin işlerini yapar, o da karşılığında yiyecek verirmiş⁶³. Bir süre sonra, zengin kardeş, fakire yardım etmekten bıkmış⁶⁴.

Bir gün, yine işlerini yapan fakir kız kardeşine bir got un vermiş. Gotun altını külle, üstünü unla doldurmuş. Fakir kız her şeyden habersiz, gotu omzuna alıp, yola koyulmuş. Yolda giderken, yaşlı bir adama rastlamış. Yaşlı adam kıza:

“-Kızım ne elindekine bak, ne de dön geri bak!” demiş.

Fakir kız, karşısındakinin Hz. Hızır olabileceğini hiç düşünmediğinden, merakını yenememiş olacak, dönüp arkasına bakmış. Bakmasıyla birlikte kız kardeşinin evi yerle bir olmuş. Evin bulunduğu yerde göl oluşmuş. Elindeki gotu karıştırmış, bakmış ki unun altı külle dolu...Kadın da, bakar bakmaz oracıkta taş kesilmiş.

Trabzon'da merkeze bağlı Dolaylı köyünde yaşanan bu olayın geçtiği yere “Got Kaya”, evin yerinde oluşan göle de “Limli Gölü” denilmektedir. Burası, Hıdrellez'de ziyaretçi akınına uğramaktadır.

EPİZOTLAR

1-Zengin kız kardeş, fakir olana iş yaptırarak, karşılığında yiyecek verir.

2-Zengin kız kardeş bir gün, gotun yarısını un, yarısını da külle doldurur.

3-Fakir kız yolda Hızır'la karşılaşır.

4-Hızır, kıza elindekine ve arkasına bakmamasını öğütler.

5-Kız, Hızır'ın sözünü tutmayınca, kardeşinin evi yok olur, evin yerinde göl oluşur.

6-Kız da, olduğu yerde taş kesilir.

⁶³ Trabzon-Yomra varyantında; yeni evlenen kız, kocasının evinde geçim sıkıntısı çekince, baba evine gelerek, yiyecek almaya başlamış.

⁶⁴ Yomra varyantında; ağabeyinin hanımı, baba evinden, eşinin evine sürekli yiyecek bir şeyler götürün kıza sinirlenmiş ve ona hile yapmaya karar vermiş.

7. GELİN KAYASI

Şalpazarı ilçesinin Sisdığı yaylasında yaşayan gelin ile kaynana birbirleriyle geçinemezler.

Bir gün gelin, çocuğunu alıp suya gidecektir⁶⁵. Evden çıkmak üzereyken kaynanasıyla kavgaya tutuşur, kaynanası da ona beddua eder.

“-Allah seni bu eve bir daha getirmesin, taş yapsın bıraksın!” der.

Gelin suya giderken yolda taş kesilir⁶⁶.

Gelin Kayası denilen yerde üç tane taş vardır. Üçü de değişik ebatlarda, birbirine bitişik taşlardır. Taşlara dikkatlice bakıldığında su almaya giden anne ve çocuğa benzediği görülecektir.

EPİZOTLAR

- 1-Gelin ile kaynanası birbirleriyle geçinememektedirler.
- 2-Gelin suya giderken kaynanasıyla kavga eder.
- 3-Kaynana, gelinine beddua eder.
- 4-Gelin ve iki çocuğu, yolda taş kesilir.

---

⁶⁵ Trabzon-Tonya ilçesinin Ortamahalle köyünden derlenen varyantta; gelin , su kaplarını alarak, suyun yolunu tutmuşlar.

⁶⁶ Tonya varyantında; gelin elindeki su kabıyla, Yarık Taş denilen yerde taş kesilir.

8. TAŞ KESİLEN GELİN

Artvin'den Şavşat'a giderken yeşillikler arasında "İki Gözlü" denilen küçük bir köy vardır.

Bundan yıllar önce, yeni gelin, köyden biraz uzakta bulunan tarlada çalışan kayın pederine yemek götürmek üzere yola çıkmıştır. Gelin, nehirden karşıya geçerken, karşı tepedeki ejderhayı fark eder. Hızla kendisine doğru gelen ejderhadan kurtulmak için ellerini göğe kaldırarak Allah'a şöyle niyaz eder:

"-Allah'ım, ejderhaya yem olmaksansa beni taş kes!" der.

Duası kabul olan gelin, başındaki sofrayla birlikte orada taş kesilir.

EPİZOTLAR

- 1-Gelin, tarlada çalışan kayınbabasına yemek götürmektedir.
- 2-Gelin, yolda bir ejderhayla karşılaşır.
- 3-Gelin, ejderhadan kurtulmak için dua eder.
- 4-Gelinin duası kabul olur ve gelin orada taş kesilir.

9. GELİN TAŞI

Komşu köyden, Ardeşen'in Duygulu köyüne gelin gelecektir. Erkek evindeki aşçılar, büyük kazanlarla yemek yapmaktadır. Zaman ilerlemiş olmasına rağmen gelin alayı hâlâ gelmemiştir. Neden sonra karşı yamaçta ağır ağır ilerleyen düğün alayı görülür. Saatler önce yaptığı yemekleri soğuyan aşçı kadın da sinirli sinirli ortalıkta dolaşmaktadır. Düğün alayının yaklaştığını duyunca telâşla o yöne koşarken olanlar olur. Ayağı kayan yaşlı kadının ayağına ateşteki yemek dolu kazan devriliverir. Canı yanan kadın⁶⁷:

“-Neredesiniz bu saate kadar, sizin yüzünüzden ayağım yandı. Taş üstünde taş kalasınız inşaallah!” diye beddua eder.

Kadının bedduası üzerine gelin ve düğün alayı taş kesilir. Taş kesilen gelin ve düğün alayının bulunduğu bölgeye yörede, Gelin Taşı denilmektedir.

EPİZOTLAR

- 1-Gelin alayı, erkek evine geç gelir.
- 2-Bu sırada, aşçı kadınlardan birinin ayağına yemek dökülür.
- 3-Canı yanan kadın, geç kalan gelin alayına beddua eder.
- 4-Gelin alayı taş kesilir.

---

⁶⁷ Aynı yöreden derlenen diğer efsanede; damadın annesi, uzun bekleyişten sıkılınca, beddua eder.

10. GELİN ALAYI

Düğün alayı, kız evinden oğlan evine doğru yola çıkmıştır. Eşeğin sırtındaki gelin ve, ardı sıra giden kalabalık, güle oynaya ilerlerken, ninenin biri onları durdurur ve Nine:

“-Hava çok sıcak, yürümeğe hâlim kalmadı. Gelini aşağı indirin de, eşeğe ben bineyim.” der. Düğün alayındakiler kabul etmeyince, nine de beddua eder.

Ninenin bedduası kabul olur, gelin ve düğün alayı taş kesilir.

EPİZOTLAR

1-Yaşlı kadın karşıdan gelen düğün alayını durdurur.

2-Yaşlı kadın çok yorulduğunu söyler ve düğün alayındakilerden kendisini eşeğe bindirmelerini ister.

3-Düğün alayındakiler, yaşlı kadının bu ricasını geri çevirirler.

4-Yaşlı kadın, onlara beddua eder.

5-Gelin alayı taş kesilir.

11. TAŞ KESİLEN KÖYLÜLER

Maçka'nın Kadirga yaylasına bir gün yabancı birisi gelmiş. Ak sakallı, uzun boylu, elinde küçük bir bohçası olan yaşlı adam, aç olduğu için gördüğü ilk kapıyı çalivermiş. Karşısına çıkan adamdan bir bidon süt istemiş. Adam, yabancıya sütü olmadığını, bir şey veremeyeceğini söylemiş. Yaşlı adam, ardından bir kişinin daha kapısını çalmış. Ondan da bir tas yağ istemiş. Adam o sırada yağ yaptığı hâlde yabancıya bir tas yağ kıymamış. Yaşlı adam çaresiz yürürken karşısında, koyunlarının başında oturan bir genç çıkıvermiş. Ondan, kendisine bir koyun vermesini istemiş. Koyun sahibi ise tıpkı diğerleri gibi, bu dilenci kılıklı adamın Hızır olabileceğine ihtimal vermediği için olumsuz cevap vermiş.

Bunun üzerine Hz. Hızır yüksekçe bir taşın üzerine çıkarak:

“-Allah hepinizi, sizden daha hayırlı olan taş gibi yapsın!” diye beddua etmiş. Köyde bulunan her şey taş kesilmiş.

EPİZOTLAR

1-Dilenci kılıklı Hızır, köylülerden yiyecek bir şeyler ister.

2-Hiç kimse, dilenciye istediğini vermez.

3-Hızır, köy halkına beddua edince, köydeki her şey taş kesilir.

12. TAŞ KESİLEN GELİN

Yaşlı kadın, çok sevdiği oğluna kız bakmak için karşı köye gider. Kadın, gittiği köydeki gelin adayını beğenir, hemen düğün gününü kararlaştırırlar.

Düğün vakti gelince, kız ve erkek evinde düğün telâşları başlar.

Gelin Araklı Yoncalı köyündeki kaynanasına şöyle bir haber gönderir:

“- Kaynanam anahtarını bana göndersin, kendisi de evden çıksın!”

Bu haberi alan yaşlı kadın, geline beddua eder. Gelin, Yoncalı Köyü yakınlarında taş kesilir⁶⁸.

EPİZOTLAR

- 1-Yaşlı kadın, oğlunu evlendirmek için düğün hazırlıklarını başlatmıştır.
- 2-Gelin adayı daha eve gelmeden, evin idaresini ele geçirmek ister.
- 3-Yaşlı kadın geline beddua eder.
- 4-Gelin taş kesilir.

---

⁶⁸ Aynı efsane, Rize-Hemşin ilçesinin Karameşe köyünden de derlenmiştir.

13. KÖTÜ EVLÂT

Yaşlı kaynanasına bakmak istemeyen gelin, eşinden annesini öldürmesini ister. Adam, önce eşinin bu isteğini geri çevirir. Ancak, kadın isteğinde ısrarlıdır. Adam da buna dayanamayarak, annesini öldürmeğe karar verir. Annesini alıp ormana götürür, fakat öldürmeğe kıyamaz.

Eşi, her gün, isteğini tekrarlar. Adam da, annesini alarak ıssız bir yere götürür. Yaşlı kadın, oğlunun niyetini anlar ve ondan namaz kılmak için biraz vakit ister. Kadın namazını kılarken oğlunun kendisini öldüreceğini düşünmüştür. Kadın namazını bitirir, arkasını döner ki, oğlu elindeki baltasıyla birlikte taş kesilmiştir.

EPİZOTLAR

- 1-Gelin yaşlı kaynanasına bakmak istemez.
- 2-Kadın, eşinden annesini öldürmesini ister.
- 3-Adam, annesini öldürmek için ıssız bir yere götürür.
- 4-Yaşlı kadın, namaz kılarken, oğlu taş kesilir.

14. TAŞ KESİLEN KADIN

Araklı'nın Ağaçbaşı köyünde bir kadın, mart ayı çıkar çıkmaz yaylaya gitmeye karar verir⁶⁹. Komşusu, bu ayda yaylaya çıkılmayacağını, Garıcık Fırtınası olduğunu söyler. O da;

“- Mart'ı arkama attım, aprili önüme kattım, Allah izin verse de çıkacağım, vermese de” der ve yola koyulur.

Kadın yayla yolundayken bir fırtına kopar. Öleceğini anlayan kadın, kazanı başına geçirir geçirmez taş kesilir⁷⁰.

EPİZOTLAR

- 1-Kadın, mart ayı çıkmadan yaylaya çıkmaya karar verir.
- 2-Komşu kadın, bu ayda yaylaya gidilmeyeceğini söyler.
- 3-Kadın; Allah izin verse de vermese de gideceğim, der.
- 4- Yayla yolunda fırtına kopunca, kadın kazanı başına geçirir.
- 5-Kadın, başına geçirdiği kazanıyla taş kesilir.

⁶⁹ Trabzon-Akçaabat ilçesinin Akçaköy köyünden derlenen varyantta; zamanından önce yaylaya çıkmağa hazırlanan kadına, komşusu; “Abril beşi çıkmadan yaylaya çıkılmaz” der.

⁷⁰ Akçaköy varyantında; kadın, sırtındaki sepeti, önündeki koyunları ile Armutçuk denilen bir tepenin üzerindeki Kukul Taş'ta taş kesilir.

15.ESRARENGİZ PUSULA

Borçkalı bir adam, ürettiği mısırı satmak için Maradit köyüne gider. Yıllar önce yine ticaret amacıyla gittiği Tiflis'te bir ermeni, ona bir pusula vermiştir. Ermeni, yaşlı adama pusulayı verirken, adama şöyle söyler:

“Ölülerinin ruhu için bu pusulayı Maradit Kalesi'nden aşağıya at.”

Yaşlı adam da, yıllar önce kendisine söylenen bu sözü hatırlar ve pusulayı kaleden aşağıya bırakır. Pusulayı atar atmaz korkunç bir ses gelir. Ardından sinek vızıltıları duyulur. Adam, elleriyle sinekleri kovmaya uğraşır. Eline değen sinekler birer birer yere düşer ve altına dönüşürler.

EPİZOTLAR

1-Mısır ticareti yapan adama, bir ermeni, Maradit Kalesi'nden aşağıya atması için bir pusula verir.

2-Mısır tüccarı, kaleye gittiğinde, vermiş olduğu sözü hatırlar ve pusulayı kaleden aşağıya bırakır.

3-Pusulayı attığı anda, sinekler ortaya çıkar.

4-Tüccar, ellerini salladıkça, sinekler birer birer altına döner.

2- VELİLERLE İLGİLİ EFSANELER

16. RIZIK

Velilerden biri yaşlı kadınla, torununa senenin kurak geçeceğini söyler. Yaşlı kadın da, o sene hiçbir şey ekmez. Köy halkı mahsulünü alırken, onlar dilenmeye başlarlar. Yiyecek istedikleri kişilerden:

“-Biz ekin ekerken siz neredeydiniz?” yanıtını alırlar.

Yaşlı kadın, velinin kendisine senenin kurak geçeceğini söylediğini, bu yüzden bir şey ekmediğini anlatır. Bunun üzerine veli, yaşlı kadına, fırını yakıp içine biraz arpa atmasını söyler. O da, isteneni yapar. Sabah olunca fırını açıp bakarlar ki, arpalar büyümüş, başakları aşağıya doğru düşmüş.

Bu manzara karşısında çok şaşırın kadına, veli:

“-Kurak da olsa Cenab-ı Mevlâ rızkımı verir. Kurak olsun, sel olsun çalışacaksın, Allah da verecek.”der.

EPİZOTLAR

1-Veli, senenin kurak geçeceğini haber verir.

2-Yaşlı kadın, bu söz üzerine ekin ekmez, aç kalır.

3-Veli, kadından fırına arpa atmasını ister, fırının içinde arpalar başak verir.

17. MEZARLIK

Şavşat'ın Ciritdüzü köyünde anne ile kızı, cuma günü mezar ziyaretine gider. Mezar başında Kur'an okuyan kadın garip bir ses duyar. Mezarlık yol kenarındadır, etrafına baktığında kimseyi göremez. Duyduğu ses, kendisine de Kur'an bağışlamasını istemektedir. Bunun üzerine ürperen kadın, annesine bir ses duyup duymadığını sorar. Annesi ise hiçbir şey duymamıştır. Kaldığı yerden Kur'an okumaya devam eder. Ancak, Kur'an okuyan kadın yine aynı sesle irkilir. Mezarlıktan çıktıklarında anne, o sesin mezarlıkta yatan veliye ait olduğunu söyler.

Köy halkından bazıları, cuma sabahları mezarlıkta ezan okunurken, mum yandığını görmektedirler.

EPİZOTLAR

- 1-Mezarlıktan, dua isteyen bir ses gelir.
- 2-Mezarlıkta veli yatmaktadır.
- 3-Mezarlıkta, cuma günleri mum yanar, ezan okunur.

18. CAMİ

Aşağı Koyunlu köyünün camisinde, bazı günler birtakım gariplikler olur. Sabah ezanına yakın vakitlerde, camide gürültüyle namaz kılındığı duyulur. Cemaat o kadar kalabalıktır ki, onların sesinden insanlar uykularından uyanırlar.

Köyün yaşlılarından biri, komşusunun kapısını çalarak onu namaza çağırır. Çağrılan kişi namaza gitmez. Yaşlı adam camiye girince ses kesilir. Bu olay birkaç hafta aynı şekilde devam eder. Köy halkı yaşlı adamın ermiş olabileceğinden şüphelenir. Birkaç ay sonra yaşlı adam ölür. Ölümünden sonra, birçok kişi mezarı başında mum yandığını görür.

EPİZOTLAR

- 1-Camide cemaat olmadığı hâlde içeriden sesler gelir.
- 2-Yaşlı adam camiye girdiğinde sesler kesilir.
- 3-Yaşlı adamın mezarı başında mumlar yanar.

19. DİLENCİ

Çamlıhemşinli bir adam, evini yaptırmak için usta aramaya başlamış. Bir arkadaşının tavsiyesiyle bir ustanın yanına gitmiş. Usta, adama:

“-Evinin yaparım ama bana veli gösterirsen” demiş.

Adam da ustanın bu istediğini kabul etmiş, birlikte konak sahibinin evine gitmişler. Usta evi yapmaya başlamış. Bir gün usta ve konak sahibi yemek yerken, bir dilenci gelmiş. Aç olduğunu söyleyince, konak sahibi onu sofraya davet etmiş. Dilenciye, ustanın yanına oturunca, adam yanına oturan dilenciden hoşnut olmamış ve kalkmış.

Evin yapımı bitmiş. Usta kendisine verilen sözü unutmamış olacak ki, konak sahibine dönerek;

“-Hani bana veliyi gösterecektin?” demiş.

O da:

“-Sana veliyi gösterdim, üstelik de yanına oturttum.” deyince, usta yaptığı büyük hatayı anlamış.

EPİZOTLAR

1- Usta, ev yaptırmak isteyen adamdan, yapacağı işin karşılığı olarak, kendisine bir veli göstermesini ister.

2-Evin yapımı sırasında, bir öğle yemeği vakti dilenci kılıklı bir adam gelir.

3-Evin sahibi, dilenciye, yemek yemekte olan ustanın yanına oturtur.

4-Usta, dilenciyle birlikte olmaktan hoşlanmaz ve masadan kalkar.

5-Evin yapımını bitiren usta, ev sahibine verdiği sözü tutmadığını hatırlatır.

6-Adam, ustaya yanına oturttuğu kişinin dilenci değil, veli olduğunu söyler.

20. MUKULE HOCA

Mukule Hoca, medrese tahsili görmüş, âlim bir kişiymiş. Anlatıldığına göre, zamanının çoğunu ya okuyarak, ya da ibadet ederek geçirmiş.

Karlı bir cuma günü, hoca uzak bir yerden köyüne dönüyormuş. Yolda, köyün gençleriyle karşılaşınca, hep birlikte yürümeye başlamışlar. Kar yağışı şiddetlenince gençler, hocaya:

“-Geri dönelim, bu fırtınada yolda kalır, ölürüz” demişler.

Ancak, hoca yoluna devam etmekte kararlıymış. Gençler geri döndüğü hâlde, o yoluna devam etmiş. Gençler, hocayı yalnız bıraktıkları için üzölmüşler. Akşama doğru hocanın arkasından gitmişler. Fakat yolda hiç ayak izi yokmuş. Gençler, hocanın bir yerde donmuş olabileceğini düşünmüşler. Ancak ertesi günün akşamı köye varabilen gençler, hemen Mukule Hocayı sormuşlar. Sordukları kişi, hocanın cuma günü cemaata namaz kıldırıldığını söyleyince, hocanın ermiş olduğu anlaşölmüş.

EPİZOTLAR

1-Hoca, karlı bir günde köyüne dönmektedir.

2-Hoca yolda köyün gençleriyle karşılaşır.

3-Kar yağışı artınca gençler geri döner.

4-Hoca, kar fırtınasına rağmen yoluna devam eder

5-Gençler, hocayı yalnız bırakmamak için geri döner.

6-Gençler, hocayı bulamazlar.

7-Gençler, köye geldiğinde, hocanın köyden hiç ayrılmamış olduğunu öğrenirler.

21. NUMÂN EFENDİ

Numân Efendi, çevresinde dindarlığıyla tanınmış bir kişidir.

Çocukluk yıllarında, Kur'an öğrenmeye başladığında hocası onun Kur'an'ı çok çabuk ezberlediğini fark eder. Arkadaşları da, onun hiç çaba göstermeden, Kur'an'ı öğrendiğini gördüklerinde hayret ederler. Bir gün hocası ona, nasıl çalıştığını sorar. O da hiç çalışmadığını, sabah kalktığında hepsini ezberlemiş olduğunu söyler. Sırrı öğrenilen, Numân Efendi bir daha Kur'an'ı çalışmadan ezberleyemez.

EPİZOTLAR

- 1-Numân Efendi, Kur'an'ı hiç okumadığı hâlde ezberler.
- 2- Numân Efendinin sırrı öğrenilince, olağanüstü durum bir daha gerçekleşmez.

22. HASAN DEDE TÜRBESİ

Ardeşen'in Seslikaya köyünde yaşamış olan Hasan dedenin hayatta iken veli olduğu bilinmemiştir.

Hasan dede ölmeden önce kendi mezarını kazdırmaya karar verir. Bu görevi yeğeni Ömer BAYRAKTAR'a verir. Mezarı kazmaya başladığı sırada yeğenin aklından yaylaya çıkıp, oradaki soğuk sulardan içmek geçer. Bu sırada, Hasan dede yeğenine dönerek, mezarı kazmayı bırakıp, yaylaya gidebileceğini söyler. Bu durum karşısında çok şaşırان yeğeni, kendisinin hiçbir şey söylemediği hâlde aklından geçenleri nasıl anladığını sorunca; Hasan dede cevap vermez. Yeğeni yaylaya gider, dönünce mezarı kazmayı tamamlar.

Bir gün Hasan dede çocuklarını çevresine toplayarak, şöyle der:

“-Ben ölünce, beni bu mezara gömün. Dört sene sonra mezarımı açın. Eğer, cansız vücudum çürüyüp toprak olmuşsa, mezarı tekrar kapatırsınız. Ama, vücudum çürümemişse o zaman türbemi yaparsınız.”

Hasan dede ölünce onu daha önceden açılan mezara gömerler. Aradan beş, altı sene geçer. Çocukları babalarının vasiyetini unutunca, babalarını rüyalarında görürler. Bunun üzerine Hasan dedenin çocukları, din adamlarına danışırlar. Din adamları, hocanın mezarının açılıp açılmaması konusunda ortak bir fikre varamazlar. O akşam, din adamlarından biri rüyasında Hasan dedenin mezarının açılması gerektiğinin işaretlerini alır. Ertesi gün hocanın mezarını açarlar. Hasan dedenin çürümemiş olduğunu görülünce adına türbe yaptırılır⁷¹.

Hasan dedenin, Hüseyin adında bir ikizi vardır. Hüseyin dede veli olmadığı hâlde, onun mezarı da türbenin yanına yaptırılır. Hasan dede bir nedenden dolayı seksen yaşında evlenmiş, bu evliliğinden Süleyman adında bir oğlu olmuştur. Süleyman dedenin mezarı da türbenin yanındadır. (Süleyman dedenin de veli olduğu söylenmektedir.)

⁷¹ Rize'den derlenen diğer varyantta; Seslikaya köyündeki bu türbe, I. Dünya Savaşı yıllarında şehit düşen baba ve oğulun türbesidir. Anlatılanlara göre, akşamları bu türbeye bırakılan su dolu ibrik, sabahları boş bulunur. Halk, Kıbrıs Savaşı yıllarında, ibriğin boşalmadığını görmüştür. Söylendiğine göre, baba ve oğlu savaşa katılmıştır.

Hasan dedenin türbesi ziyaret yeridir. Burayı çocuğu olmayanlar, hastalar ziyaret etmektedir. İnsanlar, şifalı olduğuna inandıkları için, mezardan aldıkları toprağın suyunu içerler.

EPİZOTLAR

- 1-Hasan dede, ölmeden önce mezarını kazdırır.
- 2-Mezarını kazan yeğeninın aklından, yaylaya gitme düşüncesi geçer.
- 3-Hasan dede, yeğeninın düşüncesini okur.
- 4-Hasan dede, öldükten sonra mezarının açılmasını vasiyet eder.
- 5-Ailesi, dedenin vasiyetini unutunca, oğlunun rüyasına girer.
- 6-Dedenin mezarı açıldığında, cesedin çürümediğı görülür.
- 7-Dedenin adına türbe yaptırılır.
- 8-Hasan Dede Türbesi; hastaların, dileğı olanların ziyaret yeridir.

23. KALAMOZLU MEHMET EFENDİ

Rizeli saatçi Kalamozlu Mehmet Efendi, dindar biridir. Kalamozlu Mehmet Efendinin, namaz kılariken titrediği söylenir. Mehmet Efendinin, mezar ziyaretleri sırasında, kabirde azap çekenleri anladığı ve bu nedenle ürperdiği anlatılmaktadır.

Halil KAHVECİ babasının hastalığı sırasında Kalamozlu Mehmet Efendi'yi ziyarete gider. Sohbet esnasında Mehmet Efendi, Halil KAHVECİ'ye, babasının çok az ömrü kalmış olduğunu söyler. KAHVECİ'nin babası bu olaydan kısa bir süre sonra vefat eder.

İnançsız birinin şikâyeti üzerine askerler, Kalamozlu Mehmet Efendinin ellerini kelepçeleyerek, Trabzon'a götürmek üzere arabaya bindirirler. Kalamozlu Mehmet Efendi askerlere dönerek:

“-Evlâtlar niye beni götürüyorsunuz? Ben size ne yaptım? Şimdi ellerim çözülecek, sakın korkmayın.” der.

Askerler cevap vermezler, Kalamozlu Mehmet Efendinin elleri birden bire çözüldüğü, askerler hayretler içinde kalır.

EPİZOTLAR

- 1-Kalamozlu Mehmet Efendi kabirde azap çekenleri hisseder.
- 2- Kalamozlu Mehmet Efendi geleceğe dair bazı bilgiler verir.
- 3-Askerler, onu kelepçelediğinde, elleri kendiliğinden çözülür.

24. KURAKLIK

Uzun yıllar önce, Şavşat'ın Ziyaret köyü ve civarında şiddetli bir kuraklık olmuş. Halk, köyünden yaylaya göç ederek, yaz kış orada yaşamaya başlamış. Kuraklık yedi sene sürmüştü. Kuraklık nedeniyle tarlada büyük çatlaklar oluşmuş, köyde kıtlık baş göstermiş.

Senenin sonunda bir veli ortaya çıkmış ve kuraklığın sona ereceğini müjdelemiş. Topkulu denilen dağın ardından çıkacak kara bulutun, sel felâketine yol açacağını da eklemiş. Velinin uyarısını dinleyenler, yayladan köye inmişler. Birkaç gün sonra felâket gerçekleşmiş. Velinin dediği gibi olmuş ve o kadar çok yağmur yağmış ki, yaylada kalan insanların hepsi yok olmuş.

EPİZOTLAR

- 1-Köyde yedi sene kuraklık olur.
- 2-Yedi senenin sonunda, bir veli gelir ve sel felâketi olacağını söyler.
- 3-Velinin uyarısını dinleyenler kaçarak kurtulur, diğerleri sel sularında yok olur.

25. EYÜBOĞLU DEDE

Ardeşen'in Yenyol köyünde Eyüboğlu dede isimli kişinin veli olduğuna inanılmaktadır. Eyüboğlu dedenin yaşadığı yıllarda, aynı anda iki ayrı yerde görüldüğü söylenir. Köyün camisinde Kırklarla namaz kıldığına inanılmaktadır.

Dedenin ölümünden yıllar sonra meydana gelen olay oldukça ilgi çekicidir. İki balıkçı fırtınalı bir havada, Eyüboğlu dedenin yön göstermesi sayesinde karaya çıkar. Sahile çıktıklarında ise, dede ortadan kaybolmuştur.

EPİZOTLAR

- 1-Eyüboğlu dede, kırklara karışmıştır.
- 2-Aynı anda iki ayrı yerde görülmüştür.
- 3-Ölümünden sonra, fırtınaya yakalanan balıkçılara yol göstermiştir.

26. ZİYARET

Şavşat'ın Kirazlı köyünde, adamın biri ulu çınarı kesmek ister. Komşuları, yıllarca kendilerine yön gösteren bu ağacın kesilmesini istemez. Fakat, adam ağacın kesilmesinde ısrarlıdır. Adam, yaşlı çınara bir balta vurur, çınardan kıpkırmızı kanlar akmaya başlar. Adam buna bir anlam veremez, ağacı kesmeye devam eder.

Aradan kısa bir süre geçer, yaşlı adam oğlunu kaybeder. Bu olaydan sonra, birçok kişi ağacın olduğu yerde mumların yandığını görür. Köy halkı, burada bir velinin yattığını anlar. Çınarı kesen adamın çocuğunun da bu yüzden öldüğünü söylerler.

Daha sonra burası ziyaret yeri olmuştur. Perşembe ve cuma günleri dileği olanlar veya hastalıklarına çare arayanlar, burayı ziyaret ederler.

EPİZOTLAR

- 1-Ulu çınar kesilince, ağaçtan kanlar akar.
- 2-Ağacı kesen adamın oğlu ölür.
- 3-Çınarın olduğu yerde veli yatmaktadır.
- 4-Dileği olanlar, burayı ziyaret eder.

3- HIZIRLA İLGİLİ EFSANELER

27. HIZIR

Yıllar önce, ağır kış nedeniyle Geyikli'nin yolları kapanır. Soğuk hava insanlara zor günler yaşatır. Bir gün, köye yaşlı bir dilenci gelir. Kapısını çaldığı insanlardan yiyecek bir şeyler ister, ancak kimse bir şey vermez.

Akşam namazı vakti yaşlı adam, Bayram ÖZSOY'un kapısını çalar. Bayram ÖZSOY, yabancıya bir ibrik su verir. Yabancı, suyu alarak dışarı çıkar. Dilenci, uzun süre geri dönmeyince Bayram ÖZSOY dışarı çıkar, fakat yabancıyı göremez. Bayram ÖZSOY, adamın Hz. Hızır olduğunu anlar. Ertesi gün köye çığ düşer, Öküzlü Mahallesi'ni alıp götürür. Bu mahallede oturan Bayram ÖZSOY'un evine ise hiçbir şey olmaz.

EPİZOTLAR

- 1-Hz. Hızır, insanlardan yiyecek ister.
- 2-Hz. Hızır'a bir şey vermeyenlerin evi çığın altında kalır.
- 3-Hz. Hızır'a su veren adamın evine bir şey olmaz.

28. CİMRİ KOCAKARI

Köprübaşı ilçesinin Akpınar Köyünde cimri mi cimri bir kadın yaşarmış. Bir gün bu kadın ekmek pişirirken, yanına yaşlı bir adam gelmiş. Kadına, aç olduğunu kendisine bir parça ekmek verirse, ona duacı olacağını söylemiş. Kadın da ihtiyara, ağlayan çocuğunu susturması karşılığında ekmek verebileceğini söylemiş. İhtiyar, ellerini göğze kaldırarak bir şeyler mırıldanmış, ardından çocuğun sesi kesilivermiş. Cimri kadın, fırından çıkardığı ekmeği ihtiyara uzatınca, elindeki ekmek büyümeğe başlamış. Kadın, ekmeği hemen ikiye bölmüş, tekrar adama uzatmış. Yine aynı şekilde ekmek büyüyünce, kadın ekmeği vermekten vazgeçmiş. Yaşlı adam da sessizce oradan ayrılmış. Çocuk tekrar ağlamaya başlayınca, cimri kadının eşi gelerek çocuğa ne olduğunu sormuş. Kadın da olanları anlatmış.

Yaşlı adamın gitmesiyle, çocuğun ağlaması aynı anda olmuş. Kadının eşi, o dilencinin Hızır olduğunu anlayınca bir parça ekmek alarak, ardından koşmuş, fakat kimseyi bulamamış.

Aynı gün köyde sel felâketi yaşanmış. Köyde hiç kimseye bir şey olmamış, sadece cimri kadının evini sel almış. Halk bu olayı, cimri kadının Hızır'a ekmek vermeyişine bağlamış.

EPİZOTLAR

1-Cimri kadın ekmek pişirirken, yanına dilenci kılığındaki Hızır gelir.

2-Cimri kadın çocuğunu susturduğu takdirde kendisinden ekmek isteyen dilenciye ekmek vermeği kabul eder.

3-Hz. Hızır çocuğu susturur fakat, kadın ekmek vermekten vazgeçer.

4-Hz. Hızır oradan uzaklaştıktan sonra köyü su basar, yalnızca cimri kadının evi sular altında kalır.

4- YER ADLARINA İLİŞKİN EFSANELER

29. ŞEHİTLER TEPESİ

Sultan Murat yaylasının Şehitler Tepesi'nde, her yıl 23 Haziranda Şehitleri anma törenleri yapılır.

I. Dünya Savaşı sırasında Seyfettin yüzbaşı rüyasında erleriyle birlikte Şehit olacağını görür. Ertesi gün, arkadaşlarına rüyasını anlatır. Birkaç gün sonra da subay ve onunla birlikte zafere koşan 70 er Şehit olur. Bu nedenle, bugün ziyaret edilen ve Şenlikler düzenlenen tepeye, "Şehitler Tepesi" adı verilmiştir.

EPİZOTLAR

1-Subay, erleriyle birlikte Şehit olacağını rüyasında görür.

2-Subay ve erleri , savaş sırasında Şehit olur.

3-Askerlerin gömüldüğü yere, "Şehitler Tepesi" denir.

30. AKKESE

Beşikdüzü'nde, Kilise Kıranı denilen yerde, yıkık bir kilise vardır. Kilisenin taşları beyaz renkte olduğu için köyün adına da Ak Kilise denilmiştir. Ak Kilise zamanla, "Akise" daha sonra da bugün köye ad olan "Akkese" şeklini almıştır.

EPİZOTLAR

1-Kilisenin taşlarının rengi beyazdır. Bu nedenle Ak Kilise denilir.

2- Ak Kilise, zamanla Akkese şeklinde değişerek köye ad olur.

31. ÇADIRDAĞI

Akçaabat'ın Işıklar köyünde, Rus kuvvetlerinin işgalinden kaçan köylüler, başka yerlere göç etmek zorunda kalır. Köylünün bir kısmı, köyün en yüksek tepesine çıkarak çadır kurar. Bu tepede uzun süre kalır. Bu olaydan sonra köyün adı Çadırdağı olur.

Yakın zamana kadar da köyün adı Çadırdağı olarak kullanılmıştır.

EPİZOTLAR

- 1-Savaş yıllarında göç edemeyen halk, köyün yüksek tepesine çıkar.
- 2-Bu tepede, çadır kurarak kalır.
- 3-Bu köye Çadırdağı adı verilir.

32. DUAKIRANI

Akçaabat'ın Ortaalan köyünde, kıtlık yaşanmaktadır. Köy sakinleri toplanarak, akıl danışmak için Molla Temel'e giderler. Molla Temel, köylüye yağmur duasına çıkmayı önerir.

Molla Temel önde, köylü arkada yüksek bir düzlüğe çıkarlar, burada yağmur duası ederler. Bu dualar günlerce devam eder, sonunda beklenen yağmurlar gelir. Köylü de kıtlıktan kurtulur.

O günden sonra bu yerin adı Duakıranı olarak kalır.

EPİZOTLAR

1-Halk, kuraklık nedeniyle, köyün tepesindeki düzlüye çıkarak yağmur duası eder.

2-Buraya, Duakıranı adı verilir.

33. GEYİKLİ

Şalpazarı'nın Geyikli Beldesi'nde yıllar önce, mutsuz bir aile yaşamaktadır. Bu ailenin çocukları doğar, ancak birkaç gün içinde ölür. Bu durum aileyi çok üzmektedir. Bir gün çocuk hasreti biter. Ailenin iki tane oğlu olur. Ancak, bu mutluluk kısa sürer, kadın çok sevdiği eşini kaybeder. Ardından da oğlunun biri ölür. Buna çok üzülen kadın, diğer oğlunun ölümünü görmemek için, çocuğunu bir ağaç kovuğuna bırakır.

Aradan günler geçer, kadın ölmüş olduğunu düşündüğü çocuğunu gömmek için, onu bıraktığı yere gider. Ağacın yanına gelen kadın bir de ne görsün; elik keçisi(geyik) çocuğuna süt emzirmekte... kadın gördüklerine inanamaz. Geyik, kadını görünce kaçarak gözden kaybolur. O da, oğlunu alarak köyüne döner. Bu olaydan sonra, köyün adı "Geyikli" olmuştur.

Geyikli'de yaşayan Bayraktaroğlu sülâlesi de işte bu çocuktan türemiştir. Bugün Bayraktaroğlu sülâlesi, geyik eti yememektedir.

EPİZOTLAR

- 1-Kadının, çocukları yaşamamaktadır.
- 2-İki çocuk sahibi olan kadın, birini kaybedince, diğerini de kendisi ölüme terk eder.
- 3-Kadın, çocuğu ağaç kovuğuna bırakır.
- 4- Geyik, çocuğa süt emzirdiği için çocuk hayattadır.
- 5- Kadın bir süre sonra çocuğunun ölüsünü gömmeye gider.
- 6-Kadın çocuğu alarak köyüne döner.
- 7-Bu olaydan sonra köyün adı "Geyikli" olur.

34. GÜNEŞARA

Üç kardeş memleketinden kalkıp, Trabzon'a gelir ve Sürmene'ye yerleşir, burada çiftçilik yapar. Sürmene'nin dinmek bilmeyen yağmuru, ürünlerini kuruturken onlara göz açtırmaz. Büyük kardeş bu durum karşısında çözüm bulmak için uğraşırsa da, başarılı olamaz, tahılları ziyan olur. Bir gün küçük kardeşini yanına çağırarak ona:

“-Git, güneş ara!”der.

Küçük kardeş güneş aramak için yollara düşer. Köprübaşı'na geldiğinde bakar ki, günlük güneşlik bir yer... Hemen Sürmene'ye döner, ağabeyine haber verir. Hemen buraya gidip, yerleşirler. Artık sorunları kalmamıştır. Tahılları kurur, bolluk bereket içinde burada çoğalırlar.

Bu olaydan sonra, bugün Köprübaşı olarak bilinen ilçeye, Güneşara adı verilir.

EPİZOTLAR

- 1-Sürmene'ye yerleşen üç kardeş, çiftçilik yapar.
- 2-Ürünlerini kurutamayınca büyük kardeş, küçük kardeşine “git güneş ara” der.
- 3- Küçük kardeş, güneşli bir yer aramaya çıkar.
- 4-Köprübaşı istedikleri gibi bir yerdir, buraya yerleşirler.
- 5-“Güneş ara” sözü ilçeye ad olur.

35. HIZIRNEBİ

Akçaabat'ta, yüzyıllar önce Argo adında zalim bir bey yaşar. Bu beyin sayısız sürüleri, geniş otlakları vardır. Tüm işlerini köylüye yaptırır, köylünün güçlenmemesi için de elinden geleni yapar. Kuralları çiğneyen kişileri uçurumdan aşağıya atar. Onun eziyetlerinden bıkan halk dualar eder, Ziyaret Kaya'daki şehide giderek adaklar adar.

Bir gün yöreye, yabancı bir atlı gelir. Bu kişi halkın kurtulacağını, Argo'nun acı bir şekilde öleceğini söyler. Yabancı, bugün Ziyaret Kaya olarak bilinen yere gelir ve atı ile uçurumdan aşağıya atlar. Halk, kim olduğunu öğrenmeden ortadan kaybolan bu kişinin Hızır Nebi olduğunu düşünür. Bundan dolayı yöreye Hızır Nebi adı verilir.

Bir süre sonra Hızır Nebi'nin dedikleri bir bir gerçekleşir. Argo bir gün dengesini kaybeder ve uçurumdan aşağıya düşer. Halk böylece özgürlüğüne kavuşur. Onun ölümünün ardından, bugün "Argoli Çimeni" diye anılan yerde şenlikler yapılır. Şenliğe, kurtuluşlarının müjdecisi olan Hızır Nebi'nin adı verilir.

EPİZOTLAR

- 1-Argo, zalim bir beydir
- 2-Halk, şehitliğe giderek, Argo'dan kurtulmak için dualar eder.
- 3-Hızır, Argo'dan kurtulacaklarının müjdesini verir.
- 4-Argo, kayalıktan aşağıya düşerek ölür.
- 5-Argo'nun zulmünden kurtulan halk, şenlikler düzenler.

36. KANLI KAYA

Sis Dağı yaylasının Pazarsuluk mevkiinde, “Kanlı Kaya” adlı bir yer vardır. Buranın en ilgi çeken tarafı, kayalıklardaki taşların renginin kırmızı olmasıdır.

Rusların Trabzon’u işgali sırasında, düşman askerleri tarafından esir edilmektense ölmeyi yeğleyen 40 kız, el ele tutuşarak bu kayadan aşağı kendilerini bırakır. O günden beri bu kayalara “ Kanlı Kaya ” denilmektedir.

EPİZOTLAR

1-40 kız,esir olmak istemez.

2-40 kız, el ele tutuşarak kayalıklardan aşağıya atlar.

3-Taşların rengi kırmızı olduğundan, kayalığa “Kanlı Kaya” adı verilir.

37. MURAT SUYU

Yomra'nın Kasabuğun yaylasında soğuk mu soğuk, güzel bir su vardır. Bu suyun yanında bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın bir askere ait olduğu söylenir. Çakılgölün tepesinde yapılan bir savaş sırasında, askerlerden biri çok susamış ve:

“-Bir su içsem de ölsem” demiş.

Söylenenlere göre biraz ileride akan sudan içtikten sonra, oracıkta ölmüş. Askeri suyun yanına gömmüşler. Askerin adı Murat olduğu için suyun adını da Murat Suyu koymuşlar.

EPİZOTLAR.

- 1-Savaş sırasında çok susayan bir asker, Allah'tan, su içtikten sonra ölmeyi diler.
- 2-Biraz ileride karşısına çıkan sudan içtikten sonra ölür.
- 3-Suyun adı, bu olaydan sonra “Murat Suyu” olarak kalır.

38. TONYA

Tonya, güzelliği dillere destan Rum Kralının kızıdır. Kız bir gün çok hastalanır, yataklara düşer. Kral, kızı için çağırmadık hekim, çalınadık kapı bırakmaz. Tüm çabalara rağmen, kızın hastalığına bir çare bulunamaz.

Doktorlardan biri, krala, kızının çamlık, havadar bir yerde yaşarsa, düzelebileceğini söyler. Kral derhâl emirler verir ve doktorun söylediği gibi bir yer bulunmasını ister. Günler sonra, günümüzde Trabzon'un meşhur ilçesi olan Tonya'da bir konak yaptırmaya karar verirler. Kral, kızı için yaptırdığı konağa taşınır. Ancak kız çok geçmeden hayata veda eder.

Bu olaydan sonra bu yerin adı Tonya olarak kalır. Kralın kızına yaptırdığı konaktan dolayı, ilçe merkezinin bulunduğu yere de "Konakyanı" denilmektedir.

EPİZOTLAR

- 1-Kralın güzelliğiyle ünlü kızı hastalanır.
- 2- Doktorlar, kızın hastalığına çare bulamaz.
- 3-Doktor tavsiyesiyle, yeşillik bir yerde kız için konak yaptırılır.
- 4-Kız, bu konağa yerleştikten bir süre sonra ölür.
- 5-Yöreye, kızın ismi olan Tonya, ad olarak verilir.
- 6-Kralın yaptırdığı konağın olduğu yere de "Konakyanı" denilir.

5- ÇEŞİTLİ İŞARETERLE İLGİLİ EFSANELER

39. HZ. ALİ'NİN AYAK İZİ

Akçaabat'ta Hıdırnebi kayalıklarında Hz. Ali'nin ayak izi olduğuna inanılan oyuklar vardır⁷².

Sevdiklerine kavuşamayanlar, hastalar, Hz. Ali'nin ayak izi olduğuna inandığı bu yeri yalnızca Hıdrellez'de ziyaret ederler. Ziyaretçiler, "Her ne derdim varsa burada kalsın" dedikten sonra, oyukta biriken sulardan içmekle kalmaz, üzerlerine de sürer. Daha sonra da, üzerlerinden kopardıkları kumaş parçalarını buradaki ağaçlara bağlarlar. Böylece, dileklerinin gerçekleşeceğine, sağlıklarına kavuşacaklarına inanırlar.⁷³

EPİZOTLAR

- 1-Kayalıkta, Hz. Ali'nin ayak izi olduğuna inanılan oyuklar vardır.
- 2-Burası yalnızca Hıdrellez'de ziyaret edilir.
- 3-Burayı ziyarete gelenler, oyuktaki sulardan içer, üzerlerine sürer.

⁷², Trabzon-Köprübaşı Gündoğan köyünün Kocalak mevkisinde, Trabzon- Maçka'nın Oğulağaç köyünde ve Trabzon- Tonya'da bir kaya üzerinde, Hz. Ali'nin atının ayak izi vardır. Bu oyuklarda biriken sulardan içen halk, hastalıklarının geçeceğine inanır. Sürmene-Çavuşlu köyünün yaylasında ve Araklı-Alçakdere'de ise Hz. Ali'nin Çeşmesi denilen bir su vardır.

Maçka'nın Oğulağaç köyündeki sudan içen insanlar, Hıdırnebi varyantında olduğu gibi, "Her ne derdim varsa burada kalsın" dedikten sonra, üzerlerinden kopardıkları ipi kayaya bırakır. Oğulağaç'tan derlenen bir başka varyantta da, dilek dileyen kişinin üzerinden ip atıldığı söylenmektedir.

Maçka'nın Esiroğlu'nda da, büyükçe bir taşın üzerinde Hz. Ali'nin ayak izi olduğuna inanılmaktadır. İnsanlar burayı ziyaret ederek, oyukta biriken sulardan içerler.

⁷³ Sürmene-Çavuşlu köyü ve Araklı-Alçakdere varyantında; Hz. Ali askerleriyle beraber, bir seferden dönerken su içmek ister fakat, su bulamaz. Hz. Ali bir kayanın üzerine çıkar, dua ederek kılıcını kayaya vurur. O anda kayadan sular akmaya başlar. Bu su, günümüzde de ziyaret yeridir.

40. MUSA A.S.

Ardeşen'in Yeni yol köyünde iki vadi arasında kalan düzlükte ayak izi vardır. İnsanlar bu izin Hz. Musa Peygambere ait olduğuna inandığından, buraya ellerini sürmeden geçmezler. Bu izin bulunduğu yere "Mosorut" yani Musa'nın yolu derler. Buradaki ağaca çaput bağlar, dilek dilerler⁷⁴.

EPİZOTLAR

1-Halk, Hz. Musa'ya ait olduğuna inandığı ayak izinin yanından geçerken elini buraya mutlaka sürer.

2- Ayak izinin olduğu yere "Musa'nın yolu" denilmektedir.

---

⁷⁴ Rize-Ardeşen'in Güneyköy varyantında; Dua Tepesi olarak bilinen tepede, halk cuma günleri namaz kılar. Bu tepeye yakın bir yerde Musa peygamberin ayak izi vardır. Bu ayak izinin yanından geçerken, eğilip bu izi öperler. İzin yakınında bulunan göl, Hz. Musa'nın karşı kıyıya geçerken boğulduğu göl olarak bilinir.

6-DAĞ, GÖL, PINAR VE MAĞARALARLA İLGİLİ EFSANELER

41. HZ. ALİ GÖLÜ

Maçka'nın, Pazarçiftlik ile Örenler yaylası yolu üzerindeki kalan kayalıkta bir göl vardır. Hz. Ali bir sefer sırasında, tek başına gezinti yaparken bu gölün kıyısına gelir ve göldeki ejderhayı görür. Halka korku veren bu ejderha ile savaşıır. Hz. Ali, ejderhayı gölün dibine bağlar. Ejderha orada çürür, halk da bu canavardan kurtulur. Gölün adı, Hz. Ali Gölü olarak kalır. Gölün çevresindeki kayalar üzerinde at nalı izleri vardır.

Gölün biraz yukarısında, dik bir kaya vardır. Kayanın içinden aşağıya doğru bal akmaktadır. Buraya "Bal Kayası" denilmekte, halk tarafından ziyaret edilmektedir.

EPIZOTLAR

- 1-Hz. Ali göldeki canavarı öldürür.
- 2-Göle, Hz. Ali gölü adı verilir.
- 3-Gölün yakınındaki sarp kayalardan aşağıya bal akar.
- 4-Bal Kayası, ziyaret yeridir.

42. GÜNGÖRMEZ DAĞI ve GÜNGÖRMEZ GÖLÜ

Yusufeli'nin Tekkale bölgesinde, Güngörmez Dağı'nda bir pınar ve pınarın çevresinde irili ufaklı göller bulunmaktadır⁷⁵. Bu pınarın, gece şırl şırl suları aktığı hâlde, gündüz bir damla su vermediği söylenir. Bu nedenle dağa “Güngörmez Dağı” adı verilmiştir.

Yine, bu dağdaki küçük göllere taş atılınca veya “Bu da göl mü?” gibi küçümseyen sözler söylenince, gölün etrafa su ve ateş saçtığı söylenmektedir.

EPİZOTLAR

- 1-Pınar, yalnızca gece akar.
- 2-Dağın adı, Güngörmez Dağı'dır.
- 3-Göle taş atılınca göl, etrafa su ve ateş saçır.

---

⁷⁵ Rize-Ardeşen'in Aşağı Durak yaylasında, “Peygamber Suyu” adıyla anılan bir su vardır. Yayla göçü sırasında su akmaya başlar, insanlar köyelerine döndüklerinde su kesilir. İnsanlar, bu suyun kimse olmadığı zamanlarda boş yere akmayarak, kendiliğinden kesildiğine inanır.

43. PAMUĞUN GÖLÜ

Pınarcık yolu üzerinde “Pamuğun Gölü” adında, şelâleyi andıran bir yer vardır. Halk arasında yıllardan beri anlatılan bir de efsanesi vardır.

Köyün güzel kızlarından Pamuk, sevgilisine kavuşamayınca kendisini suyun akıntısına bırakır. O gün bugündür, şelâle bembeyaz köpüklü akmaktadır. Oluşturduğu küçük göle de “Pamuğun Gölü” denilmektedir⁷⁶.

EPİZOTLAR

1-Sevdiğine kavuşamayan kız, kendini şelâleye atar.

2-Göl, beyaz köpük olur, bu nedenle göle “Pamuğun Gölü” denir.

---

⁷⁶ Aynı yöreden derlenen varyantta; Pamuk, köyün ağasının kızıdır. Pamuk, hizmetçilerden biriyle, düşüp kalkınca, kardeşleri onu göle atar. O günden sonra, gölün adı, “Pamuğun Gölü” olarak anılır.

44. ÇAĞIRANKAYA

Ardeşen'de bulunan bu kaya, kimsesizlerin, yoksulların karınlarını doyurdukları mucizevî bir yerdir. Yiyecek, giyecek bir Şeyleri olmayan iyi kalpli insanlar, bu büyük taşa gelince, kayanın ortasından bir kapı açılır. İçeriye giren insanlar istedikleri her Şeyi alıp, giderler.

EPİZOTLAR

- 1-İhtiyalı olan iyi kalpli insanlar ağirankaya'ya gelir.
- 2-İhtiyalı insanlar kayanın yanına gelince kayadan bir kapı açılır.
- 3-ağıran Kaya'ya giden insanlar, ihtiyaçları olan her Şeyi alıp giderler.

45. KOCAKARI TEPESİ

Pazar ilçesinin Ortalan ve Gündoğan köylerine giden üç yolun kesiştiği tepenin üstündeki, piramit şeklindeki “Kocakarı Taşları” bodur ağaçların arasından gelen geçeni selâmlar.

Yörede dilden dile dolaşan efsaneye göre, kış mevsiminde genç bir kızla, yaşlı ninesi Gündoğan köyüne giderlerken kar fırtınasına yakalanırlar. Saatlerce karda yürüyen, ninenin gücü kalmaz ve üç yolun kesiştiği yerde boylu boyunca uzanıverir. Burada hastalanınca, torununa vasiyette bulunur. Vasiyetinde; mezarının, üzerine rahmet duası okunarak atılan küçük taşlardan oluşmasını ister. O günden sonra, yoldan gelip geçenler dua okuyarak, buraya bir taş atarlar. Mezar, atılan bu taşlardan oluşmuştur⁷⁷.

EPİZOTLAR

1-Yaşlı kadınla, torunu kar fırtınasına yakalanırlar.

2-Yaşlı kadın karda yürüyemez ve yolda ölür.

3-Kadının vasiyeti üzerine mezar, rahmet duası okunarak atılan taşlardan oluşmuştur.

⁷⁷ Rize-Pazar'ın Handağı varyantı, yukarıdaki efsaneden oldukça farklıdır. Bu efsaneye göre, Ermeniler göç sırasında yanlarında götüremedikleri değerli eşyalarını bir yerlere gömerler. Daha sonra kolayca bulabilmek amacıyla, gömdükleri yerlere çeşitli işaretler koyarlar. Kocakarı Tepesi olarak bilinen tepede, bu hazinelerden birinin saklı olduğuna inanılmaktadır. İnsanı andıran şekilli taştan dolayı tepeye, “Kocakarı Tepesi”denilmektedir.

46. DAĞLAR ANASI

Maçka'da "Dağlar Anası" olarak bilinen bir inanç vardır. Bu inanca göre, yayla vakti gelip de, insanlar yaylalara çıktı mı dağlar anası çok sevinirmiş. Güz gelince insanlar köylerine döndüğü vakit üzülür, ağlarmış.

Hocanın biri dağlar anası diye bir şey olamayacağını iddia eder. Bu düşüncesinin doğruluğunu ispatlamak amacıyla bütün bir kış yaylada geçirmeğe karar verir. Ortalık iyice ıssızlaşınca, dağlardan garip sesler, gürültüler gelmeğe başlar. Hoca, dağların bu gürültüsüne dayanamayıp ölür. Ölmeden önce bir kağıda "Ben ne açlıktan ne susuzluktan, Dağlar Anasının sesinden öldüm." diye yazar.

Bahar gelince hâlâ köyüne dönmemiş olan hocayı, köy halkı merak eder. Bunun üzerine, kalabalık bir grup Karakaban yaylasının yolunu tutar. İnsanlar yaylaya vardıklarında hocanın cesediyle karşılaşılır. Vasiyeti nedeniyle hocayı burada gömerler.

EPİZOTLAR

- 1-Yayla vakti gelip de insanlar yaylaya çıkınca "Dağların Anası" sevinir.
- 2-Hocanın biri, "Dağların Anası" hakkında anlatılanlara inanmaz.
- 3-Hoca, yayla vakti sona erdiği hâlde, tek başına yaylada kalır.
- 4-Kış gelince, dağlardan sesler gelmeğe başlar.
- 5-Hoca bu seslere dayanamayıp, ölür.
- 6-Hoca, ölmeden önce "Dağlar Anasının sesinden" öldüğünü yazar.
- 7-Hocanın vasiyeti üzerine, onu yaylaya gömerler.

47. HİSLİ MAĞARA

Bugün Ziyaret Köyü'nün yaylasının olduğu yerde, yıllar önce bir krallık varmış. Kral altınların, elmasların içinde yaşadığı hâlde mutlu değilmiş. Çocuk sahibi olamadığı için, hazinesinin de başkalarının eline geçmesini asla istemezmiş. Muhafızlarını çağırarak, hazineyi kimsenin bulamayacağı bir mağarada saklamalarını emretmiş. Kral, hazinesinin yerini kimse tarafından bilinmesini istemediğinden, mağaranın önünde yaktığı ateşe muhafızlarını atmış. Yanan muhafızlardan yükselen duman, mağaranın içinde is yapmış. Mağarayı kaplayan bu is, insanların yanması sonucu meydana geldiği için silinmeden, yıllarca bu duvarlarda kalmış. Bundan dolayı halk, mağaraya yöre ağzıyla "Hisli Mağara" (İsli Mağara) adını vermiş.

EPİZOTLAR

- 1-Kralın çocuğu olmadığı için, mutlu değildir.
- 2-Kral hazinesinin, kendisinden sonra kimse tarafından bulunmasını istemez.
- 3-Kral, hazineyi muhafızlarına saklatır.
- 4-Hazinenin yerinin bilinmesini istemeyen kral, muhafızlarını mağaranın önünde yaktığı ateşe atar.
- 5-Yanan askerlerin oluşturduğu is, mağaranın her tarafını kaplar.
- 6-Yıllarca silinmeyen isler, mağaranın "Hisli Mağara" adıyla anılmasına sebep olur.

48. ÜÇ KARDEŞ TAŞI

Karçal dağlarının eteklerinde “Üç Kardeşler” ismiyle anılan, yan yana dizilmiş üç tane taş vardır. Nuh Tufanı sırasında Nuh’un gemisinin⁷⁸ bu taşlardan en büyüğü olan ortadaki taşa altın bir zincirle demir attığı söylenir. Bugün hâlâ bu zincir kalıntıları⁷⁹ “Üç Kardeş Taşları”nda bulunmaktadır.

EPİZOTLAR

1-Karçal Dağlarında yan yana dizilmiş “Üç Kardeş Taşı” vardır.

2-Nuh’un gemisi ortadaki taşa, altın zincirle demir atmıştır.

⁷⁸ Rize-Ardeşen’in Yeni yol köyü varyantında; tufandan sonra Nuh’un gemisi, Yeni yol köyündeki kayanın tepesine oturmuştur. Kayalığın üzerinde bulunan zincirlerden dolayı buranın ismi, Zincirli Kaya’dır.

⁷⁹ Rize-Çamlıhemşin’in Topluca köyü varyantında; köyün güney yamacına bakan kaya üzerinde bulunan halkaların olduğu kayalık için de aynı efsane anlatılmaktadır. Bu kayanın olduğu yere, “Halkalı Kaya” denilmektedir.

49. KIRKLAR MAĞARASI

Çaykara'nın yaylasında, ulaşılması güç bir tepede, "Kırklar Mağarası" vardır.

Yıllarca önce, bu mağarada kırk ermiş yaşarmış. Günün birinde kırk ermiş, kimsenin bilmediği bir nedenle sır olup, gider. Kimilerine göre de, kırk ermiş uçarak, kaybolur.

Bugün hâlâ mağara ziyaret edilmekte ve ziyaretçiler burada namaz kılmaktadırlar.

EPİZOTLAR

1-Mağarada, 40 ermiş yaşar.

2-40 ermiş, sır olur.

3-Bu mağara, ziyaret yeridir.

7- ÇEŞİTLİ HASTALIKLARLA İLGİLİ EFSANELER

50. AVAD DİKENLERİ

Hz. Ali düşmanların elinden kaçarken, bir mağaraya sığınır. Burada, kendisini kurtarması için Allah'a dua eder. Yüce Allah, mağaranın önüne avad dikenlerini gönderir ve mağaranın ağız bütünüyle kapanır. Düşmanlar, Hz. Ali'yi bulamazlar. Hz. Ali kendisini düşmanlardan kurtaran dikenlere;

“-Allah size çok ön versin” der.

Bu duadandır ki, avad dikenleri çok uzamışlar ve her yere de yayılmışlardır. Bu bitkiler aynı zamanda şifa kaynağıdır. Söylenenlere göre; kanı durdurmak için avad dikenlerini çiğneyip, kanayan yere yapıştırmak yeterlidir.

EPİZOTLAR

1-Hz. Ali düşmanlardan kaçarken, bir mağaraya sığınır.

2-Avad dikenleri, Hz. Ali'nin duası üzerine Allah tarafından, mağaranın önüne indirilir.

3-Avad dikenleri Hz. Ali'yi düşmanlardan kurtarır.

4-Hz. Ali bu bitkiye dua ettiği için, avad dikenleri şifalıdır.

51. ALTIN BEŞİK

Uzun yıllar önce, Meryem Ana'da altın bir beşik varmış. Çocuğu olmayanlar buraya gider, ileride çocuk sahibi olup olamayacaklarını anlarmış. Beşiğe dokununca, beşik sallanırsa çocuk olacağına işaretmiş.

Zehra Çolakoğlu'nun anneannesinin birkaç yıl çocuğu olmamış. Zehra Çolakoğlu olayı şöyle anlatıyor:

“-Anneannem, arkadaşını alarak altın beşiği ziyarete gider. Korka korka beşiğe yaklaşırlar. Beşiğe hafifçe dokunur, beşik sallanmaya başlar. Bir yıl sonra, anneannem bir çocuk sahibi olur.”

EPİZOTLAR

- 1-Çocuk sahibi olamayan kadın, altın beşiği ziyarete gider.
- 2-Kadın beşiğe dokununca, beşik sallanır.
- 3-Kadın bir yıl sonra çocuk sahibi olur.

52. ÇAM SAKIZI

Çam ağaçlarındaki sakız, Hz. Muhammet'in alnının teridir. Hz. Muhammet terleyince alnındaki teri sıyırıp, çam ağacına doğru atmış. Bu olaydan sonra çam ağacından sakız akmaya başlamıştır.

Hz. Muhammet'in alnının terinden oluşan çam sakızı, her derde devadır. Söylenenlere göre çam sakızı; mayasıla, mide ağrılarına çok iyi gelmektedir.

EPİZOTLAR

1-Çam sakızı, Hz. Muhammet'in alnının terinden oluşmuştur.

2-Çam sakızı şifalıdır.

8- TABİAT HADİSELERİ İLE İLGİLİ EFSANE

53. DENİZİN ÇEKİLMESİ

Trabzon'un sahili, yıllar önce Erdoğdu Mahallesi'ne kadarmış.

Allah, kullarına; "Deniz eğer bir arpa boyu kadar şehre doğru gelirse sahile altın bırakacak, şayet sahilden içeriye doğru bir arpa boyu çekilirse, sahile kum bırakacak"der.

İnsanlar da, sahilden içeriye doğru çekilmesi için Allah'a dua ederler. Dua kabul olur ve şehir bugünkü hâlini alır.

EPIZOTLAR

1-Şehir sahili, Erdoğdu Mahallesi'ndedir.

2-İnsanlar, denizin içeriye doğru çekilmesi için dua eder.

3-Deniz her yıl bir arpa boyu geriye çekilir.

9- OLAĞANÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ EFSANELER

54. KIRIM CAZILARI*

“Kırım Cazıları” Kırım’a gider, insanların yüreklerini koparıp, kavanoza koyup getirirler. Daha sonra, çoluk çocuk toplanıp yerler.

Kırım Cazılarından bir kız, insanoğlula evlenir. Bir süre sonra bu kız, yemek yememeğe başlar, canı yürek yemek ister.

“-Ey gidi annemin yemekleri, ey gidi annemin yemekleri” der.

Eşi de dayanamaz karısını alarak, annesine götürür. Adam;

“-Bakalım annenin yemekleri nasıldır?” der.

Yerler, içerler, adam uyuduktan sonra kız ile annesi evin gizli bölmesine girerler. Fakat, adam onları izlemektedir. Bir de bakar ki, anne ve kız kavanozun içinden et parçalarını çıkartıp yemekteler. Bir süre sonra ışıkları söndürürler, kapıya yöneldiklerinde:

“-Püsdi handa” derler.

Aniden ikisi de kaybolur. Adam onları arar, bulamaz. Gizli bölmeye girdiğinde, kavanozdaki et parçalarının, insan yüreği olduğunu görür. Odadan çıkar, eşinin dönmesini bekler. Kadın sabaha yakın gelir. Eşine her şeyi gördüğünü, bunların ne anlama geldiğini sorar. Kadın da kendisinin Kırım Cazısı olduğunu, akşam olduğu zaman deniz kıyısına çekilmiş olan kayıklara binip, “Püsdi handa” diyerek Kırım’a gittiklerini söyler. Orada, insanların yüreklerini toplayıp, geri döndüklerini anlatır. Adam tüm bu olanlar karşısında hayrete düşer, bir süre sonra eşinden boşanır. Evine gelip, ailesine başından geçenleri anlatır.

EPİZOTLAR

1-Kırım Cazılarından bir kız, insanoğlu ile evlenir.

2-İnsan yüreği yemeyi özleyen Kırım Cazısı, annesine gitmek ister.

* Kırım Cazıları; Kırımdaki pırlarının buyruğuna girerek, tarlalardaki ürünlerin bereketini çalan, beşikteki bebeklerin canını alan kötü ruhlu kadınlardır. Akçaabat’ta, “Kırım Kocakarısı” ya da “cazi” olarak bilinir. Bu kötü ruhlu kadınlardan korunmak için, halk arasında çeşitli pratikler uygulanmaktadır.

3-Adam, eşinin isteği üzerine onu, annesine götürür.

4-Adam şüphelendiğinden, onları takip eder.

5-Anne ve kız gizli bir bölmede et parçaları yer.

6-Adam, kadınların sihirli bir tekerleme söyledikten sonra ortadan kaybolduğunu görür.

7- Kadın, geri dönünce eşine Kırım Cazısı olduğunu itiraf eder.

8-Adam, kadını bırakarak evine döner.

55. CAZI

İkizdere - Güneyce'de, adamın biri karşılaştığı güzel bir kadına tutulur. Ancak, gördüğü kadın insan kılığına girmiş bir cazıdır. Adam, bu kadına evlenme teklif eder. Kadın teklifi üç şartla kabul eder. Adama:

“-Tavuğa pişt demeyeceksin, kediye pist demeyeceksin, ekmeği yoğuracaksın fakat ekmeği yoğurduğun tekneyi yıkamayacaksın.” der.

Adam şartları kabul eder ve evlenirler. Adam bir gün hamur yoğurduktan sonra eşine verdiği sözü unutarak, hamur yoğurduğu tekneyi yıkar. Kadın bu durumu görür görmez, ortalıktan kaybolur. Tüm köy halkının aramalarına rağmen, kadının izine rastlanamaz. Adam, cazı kadının şartını yerine getirmediği için, kadın ortadan kaybolmuştur.

EPİZOTLAR

- 1-Adam, insan kılığına girmiş olan cazıya âşık olur.
- 2-Adam, kadına evlenme teklif eder.
- 3-Cazı kadın, adama üç şart öne sürer.
- 4-Adam, evlendikten sonra kadının şartlarından birini ihmal eder.
- 5-Cazı kadın, ortadan kaybolur.

56. CAZI

Adamın birinin çocukları doğduktan sonra, bilinmeyen bir sebepten dolayı ölüyormuş. Beşinci çocuğu dünyaya gelince, adam çocuğunun başında gece gündüz beklemeğe karar vermiş. Bir gece yine çocuğun başında beklerken, birinin bacadan aşağıya süzülerek odaya girdiğini görmüş⁷⁹. Hemen, odada bir yere saklanmış. Bacadan inen yaratık, bebeğin beşiğinin yanına gelmiş, ona;

“-Torunumsun sana kıyamıyorum, ama mesleğimden de vazgeçemiyorum.” demiş.

Adam, saklandığı yerden çıktığı gibi yaratığı dövmeğe başlamış. O kadar dövmüş ki, kolunu bacağını kırmış.

Cazı güçlükle kaçarak, adamın elinden kurtulmuş. Sabah olmuş, ev halkının hepsi kalkmış. Öğle vakti gelmesine rağmen büyükannenin kalkmaması dikkatlerini çekmiş. Adam, annesinin yanına gitmiş:

“-Ana kalksana, hasta mısın yoksa?” demiş⁸⁰.

Annesi:

“-Oğlum nasıl kalkayım, akşam evire çevire beni dövdün, kolumu bacağını kırdın.” Demiş.

Adam, o an beş çocuğunun ölümüne neden olanın annesi olduğunu anlamış.

EPİZOTLAR

1-Çocukları, bilinmeyen bir nedenden dolayı ölen adam, yeni doğan çocuğunun başından hiç ayrılmaz.

2-Bacadan aşağıya inen yaratığın, bebeğin yanına gittiğini görür.

⁷⁹ Trabzon-Sürmene'den derlenen diğer varyantta; bacadan aşağıya inen örümcek, çocuğun başına doğru gelirken, çocuğunun başında bekleyen baba örümceği yakalayarak, bacaklarını koparır.

⁸⁰ Sürmen-2 varyantında; annesinin yataktan kalkmadığını fark eden oğlu, yorganı kaldırdığında, annesinin bacaklarının kesik olduğunu görür. Trabzon-Akçaabat Düzköy varyantında; adamın çocuklarını öldüren kendi kardeşidir. Adam, cazı kılığına girmiş yaratığı yakaladığında, kulağını keser. Adam, sabah kalktığında, kardeşinin bir kulağının kesik olduğunu görür.

3-Adam, yaratığı döver, yaratık adamın elinden zor kurtulur.

4-Sabahleyin adamın annesi kalkamayınca, annenin, çocukları öldürenin cası olduğu ortaya çıkar.

57. MAYISA*

Mayısalardan alınan yağ ve peynirler, yedi tane dere geçince insan dışkısına dönüşürmüş.

Mayısalardan yağ aldığıının farkında olmayan bir adam, yedi tane dere geçtikten sonra, bidonlardan kötü koku geldiğini fark eder. Bidonları açıp baktığında, yağların insan dışkısı olduğunu görür.

EPİZOTLAR

1-Mayısalardan alınan yağlar, yedi tane dere geçince insan dışkısına dönüşür.

2-Mayısalardan yağ aldığıının farkında olmayan adam, yedi tane dere geçince pis kokular almaya başlar.

3-Adam, bidonları açtığında yağın, insan dışkısına dönüştüğünü görür.

---

* Mayısalar, dişidir, alevden saçları vardır. Çaykara'da, "cazu" olarak da bilinir. Mayısalar, ıssız yerlerde olurlar. İnsanlar, mayısaların buraları sahiplendiklerine inanırlar. Mayısalar, yaylada yapılan ilk yağın bereketini alırlar.

58. MAYISA

Olay, Sürmene'nin bir yaylasında yaşanmıştır.

Çoban hayvanlarını otlatmaktadır. Çoban, hayvanların birden bire yanından koşarak uzaklaştıklarını görünce o da, hayvanların ardından gider ve onları durdurur. Ancak, ineğinin birini bulamaz. Uzakta, ineğe ters binmiş bir mayısa görür. İneğe binmiş olan mayısanın başındaki eşarbi yere düşer. Çoban hızla giderek onlara yetişmiştir. Çoban, mayısanın eşarbını alınca, mayısa eşarbını geri vermesi için ona yalvarır. Eşarbi verdiği takdirde mayısalığı bırakacağını da söyler. Adam, bunun üzerine eşarbi mayısa verir. Mayısa sözünü tutar, oradan uzaklaşır ve bir daha da mayısalık yapmaz.

EPİZOTLAR

- 1-Mayısa, çobanın sürüsünden aldığı bir ineğin üzerine binerek kaçar.
- 2-Çoban, mayısanın arkasından koşarken, mayısanın yere düşürdüğü eşarbını alır.
- 3-Mayısa, işini bırakacağına dair söz vererek, eşarbını çobandan geri alır.

59. CADİ CEMİLE

Maçka'nın Yeşilyurt köyünde Cadi Cemile adıyla tanınan bir kadın yaşarmış. Yayla zamanı gelip de yaylaya çıkıldığında, Cadi Cemile'nin herkesten çok daha fazla ürün alması, çevresindekileri şaşırtır. Öyle ki, aynı sayıda sığırı olan diğer komşularından çok daha fazla yağ olurmuş. Bu durum komşularından birinin ilgisini çekmiş. Komşusu, Cadi Cemile'nin bunu nasıl başardığını anlayabilmek için, onu izlemeğe başlamış.

Cadi Cemile sabah namazı olmadan kalkmış, evine yakın bir yerde çok az akan bir çeşme varmış, ilk önce buradan su almış. Eve gelir gelmez, yayığa dökmüş ve yağ yapmaya başlamış. Komşusu da Cemile'nin yanına gitmiş. Cadi Cemile yağ çıkarmağa başlamış. Ancak yayıktan kilo kilo yağ aldığı hâlde, yayık boşalmamış. Komşu kadın şüphelenmekte haklı olduğunu anlayarak, evine dönmüş. Ertesi sabah, Cemile güğümü çeşmeye koyduktan sonra evine dönünce, onu izleyen komşu kadın güğümdeki suyu almış. Kadın, bu suyu kendi yayığına dökünce yayıktan bol bol yağ almış. Böylece Cadi Cemilenin hilesi ortaya çıkmış.

Cadi Cemile Mayıs ayı, bu çeşmeden sabahleyin ilk önce Cemile su aldığı için bereketi de o almış.

Cadi Cemile'nin bacadan aşağı inerek, kaşıkları çizdiğine inanıldığından, Mayısın 6'sında herkes kaşıklarını saklarmış. Cemile kimin kaşıklarını çizerse o evde o yıl bereket olmazmış.

EPİZOTLAR

1-Cadı Cemile Mayısadır.

2-Cadi Cemile sabahları, çeşmeye gider ve herkesten önce suyu doldurduğu için, bereketi o alır.

3-Bir başka gün, suyu çeşmeden ilk önce Cadi Cemile'yi izleyen komşu kadın alır.

4-O gün, komşu kadının ürünleri herkesten daha bereketli olur.

60. ARAP*

Eskiden Maça ve çevresinde, taşlamalar çok olurmuş. İnsanlar; şeytan, peri ve Arap taşlarıymış.

Bir gece , beş altı kişi Maça'dan Trabzon'a gitmektedir. En önde yürüyen kadın, bir çoban köpeği görür. Köpek, ona bakmaktadır. Kadın:

“-Git malının yanına, defol!” diye onu azarlar.

Diğerleri hiç seslerini çıkarmaz. Daha sonra yanındakiler, kadına :

“-Biraz önce azarladığın köpek değildi, Arap idi. Biz arkada dua okumasaydık, kendini biraz zor kurtarırdın, seni öldürürdü.” derler.

EPİZOTLAR

1-Kadın, Arab'ı köpek şeklinde görür.

2-Dua okununca, Arap kaybolur.

---

* Arap; insan şeklinde de, hayvan şeklinde de görünebilir. Bazıları sadece, insanoğluna görünüp, korkutur. Bazıları da görüldüğü kişiyi döver, taşlar. Arap her yerde olabilir, genelde dikenliklerde görünür. Arap inancı, Maça ve çevresinde çok yaygındır.

61. ARAP

ÖZDEMİR ailesi, yeni bir ev yapmaya karar verir. Hızla evin yapımına başlanır. Evin sıvasına sıra gelmiştir. O zamanlar Rumlarla Türkler bir arada yaşamaktadır. Bir gün inşaatın olduğu yere bir Rum gelir ve burada oturur.

“-Kalk oradan ezilirsin” derler, kalkmaz.

Çalışanlardan biri, kazayla elindeki taşı düşürür, Rum’u ezer. Bu ev yapılır ama, hiç kimseyi güldürmez. Eve, Arap musallat olur. Ev sahipleri, bazı günler evde yemeklerin ortadan kaybolduğunu görürler, geceleri de gürültüler duyarlar.

Bunun üzerine, kurbanlık koyunu evin etrafında üç kere dolandırıp, keserler. Bu kurbandan evdekilere yedirmezler. Yine de bir faydası olmaz.

EPİZOTLAR

1-Ev yapılırken, bir Rum, evin yapımında kullanılacak olan taşın düşmesi sonucu ölür.

2-Ev, kimseye hayır vermez.

3-Evi, Arap sahiplenir.

4-Evde olağanüstü olaylar olur.

5-Arap’tan kurtulmak için kurban kesilir.

62. ARABIN TAŞI

Maçka'nın Yeşilyurt köyünde Arabın Taşı olarak bilinen oyuk bir taş vardır. Arabın sahiplendiğine inanılan bu taşın yanından geçen herkesin dua okuduğu bilinir.

Köyün hocası buna inanmadığı için, Arabın taşının yanından geçerken dua okumamış. Evine geldiğinde eşinin uyuduğunu görünce, sessizce bir kenarda oturmuş. Hoca hiçbir şey anlayamadan kendisini perilerle horon oynarken bulmuş. Eşine de, kendisiyle birlikte horona katılması için seslenmişse de, kadın uyuduğundan ona cevap verememiş. Hoca oyunu bırakıp dışarı çıkarak, bahçeden bir avuç toprak alıp yemeğe başlamış. Periler, hocayı almış, göğün yedinci katına çıkarmışlar. Bu durum günlerce devam etmiş. Eşi, hocanın yemek yememesinden şüphelenince, hocaya nedenini sormuş. Hoca da olanları bir bir anlatmış, ancak eşi yine de inanmamış.

Hoca, perilerle horon oynadığı gecelerden birinde, perilerden birinin, eşinin gelinliğini giydiğini fark etmiş. Periyeye fark ettirmeden, gelinliğin düğmesinin birini kopararak almış. Hoca eve döner dönmez eşinden, gelinliğini istemiş. Kadın, gelinliğini eşine getirdiğinde, gelinliğin bir düğmesinin eksik olduğunu görmüş. Kadın Bismillah demeden gelinliği dolaba astığı için, cinler elbiseyi almıştır. Böylece eşi de, hocanın anlattıklarına inanmış. O günden sonra, periler hocaya kötülük yapmaya başlamışlar. Hocayı perilerin elinden kurtarabilmek için, ailesinin götürmediği din adamı kalmamış. Hoca, aylar sonra eski hâline dönmüş.

EPİZOTLAR

1-Arabın Taşı denilen yerden geçerken dua okunması gerektiğine inanılır.

2-Dua okumadan taşın yanından geçen hocayı, cinler sahiplenir.

3-Hoca perilerle horon oynar, onlarla birlikte yemek yer.

4-Eşinin gelinliğini perinin giydiğini gören hoca, gelinliğin bir düğmesini koparır.

5-Eşi, besmelesiz gelinliğini dolaba astığı için, gelinliği cinler sahiplenmiştir.

6-Eşini cinlerin sahiplendiğini anlayan kadın, onu hocalara okutur.

63. UBUR*

Rize'nin Pehlivan Mahallesinde kötü bir insan olarak tanınan adam ölür⁸⁰. Cenazeyi camiye götürürler. Akşam namazı vakti hoca camiye gider. Bu sırada Hocanın kulağına garip sesler gelmeğe başlar.

“-Kalkayım mı, kalkayım mı?” diyen bu sesin ölüden geldiğini anlayan Hoca:

“-Kalkarsan kalk” deyiverir.

Ubur ayağa kalkınca, hoca minarenin merdivenlerinden yukarı tırmanmaya başlar. Ubur da peşinden koşar⁸¹. Sabah olunca ubur, hocayı bırakır. Ubur eski hâline gelince, hoca cesedin göbeğinin üzerine pelit ağacından bir kazık çakar. Böylece ubur mezardan çıkamaz.

EPIZOTLAR

- 1-Ubur, cami hocasını sabaha kadar kovalar.
- 2-Sabah olunca, ubur eski hâline döner.
- 3-Uburu mezara koyduktan sonra, göbeğinin üzerine pelit ağacından kazık çakılır.
- 4-Göbeğine kazık çakılan Ubur, mezardan çıkıp kimseyi rahatsız edemez.

* Kötü ruhlu insanlar, öldükten sonra hortlayarak dere kıyılarında, köprü başlarında dolaşmaya çıkar. Bunlara hortlak anlamında kullanılan “hobur” adı verilir.

⁸⁰ Trabzon-Akçaabat varyantında; adamın biri akşam vakti ekmek almak için Akçakale'ye gitmektedir. Bu sırada hoburla karşılaşır.

⁸¹ Akçaabat varyantında; adam sabaha kadar hoburun elinden kurtulmaya çalışır. Sabah olunca hobur, adamı bırakır.

64. DAĞ ADAMI*

Soğuk bir kış günü Akçaabat'ta iki kafadar zaman geçirmek için oyun oynamaya karar verir⁸². Kim, akşam karanlığında mezarlığa gidip, çukur kazarsa o, oyunun galibi olacaktır. Akşam olunca, oyuna başlarlar. Karanlıkta tek başına mezarlığa giren adam, tam çukur kazmaya başlamıştır ki, iri yarı bir adam üzerine doğru gelir. Garip sesler çıkaran bu yaratık, ona saldırır. Adam, cebinden çıkardığı çakmağıyla dağ adamının tüylerini alevleyince, canını kurtarır ve kaçar.

EPİZOTLAR

1-Mezarlıktaki adama, dağ adamı saldırır.

2-Dağ adamının tüyleri ateş alınca, adam kurtulur.

* Dağ adamı, insana benzeyen iriyarı, bütün vücudu uzun kıllarla kaplı bir yaratıktır. Ormanların kuytu yerlerinde yaşar. Onunla karşılaşan insan ne yaparsa, o da aynısını yapar. Ondan kurtulmak için bu özelliğinden yararlanır. Yaban adamı ile karşılaşanlar, bir kibrit çakarak göğüslerindeki kılları yakmaya girişir.

⁸² Rize- Güneysu ilçesinin, İslahiye köyünde iki kişi, gece yarısı yaktıkları ateşin başında, mısırlarını beklerken, dağ adamıyla karşılaşır.

Rize-Hemşin varyantında; köyüne yiyecek götürmek için katırcı yorulunca, önüne çıkan bir kulübede dinlenir. Bu sırada, bir gürültü duyar ve hemen ayağa kalkar. Katırcı, karşısında dağ adamını bulur.

Rize-Çamlıhemşin-Topluca köyü varyantında; sığırlarını otlatan Acemi Musa adlı çoban, gece karanlığında dağ adamıyla karşılaşır.

65. ALBASTI

Yeni doğum yapmış olan bir kadın, evde yalnızdır. Bebeğin beşiğinin tam karşısındaki duvardan, garip görünümlü bir adam çıkar. Çok kısa boylu olan bu adam, yavaş yavaş büyümeğe başlar. Bu olaydan çok korkan kadın bağıarak dışarı fırlar. Kadının sesiyle eve gelen insanlar, içeriye girdiklerinde hiçbir şey göremezler.

EPİZOTLAR

- 1-Yeni doğum yapan kadın evde yalnızdır.
- 2-Lohusaya, adam kılığında görünen Albastı, duvarı yarararak çıkar.
- 3-Kadın korkunca, albastı kaybolur.

66. ALBASTI

Albastı, loğusa kadına üç tane kanadı olan yaratık şeklinde görünür. Kanatlı yaratık, kadının üzerine doğru gelir. Ona:

“-Kimin ümmetindensin?” diye sorar.

Kadın da Hanefi mezhebinden olduğunu söyler. Kanatlı yaratıklar kadına, kol kalınlığında bir kalem vererek, ondan yazı yazmasını isterler. Kadın okuma yazma bilmediğini söyleyince albastı, eğer yazmazsa onu ahıra götüreceğini söyleyerek, ortadan kaybolur.

EPİZOTLAR

- 1-Albastı, kanatlı yaratık şeklinde görünür.
- 2-Albastı, yeni doğum yapmış olan kadına sorular sorar.
- 3-Albastı, kadından yazı yazmasını ister.
- 4-Kadın, okur yazar olmadığını söyler.
- 5-Albastı birden kaybolur.

67. FLENZOĞUN AHMET'İN PERİSİ

Ahmet Zurnacı, Çamlıdere köyünde, derenin yakınındaki “Kısık” denilen yerde çalışmaktadır. Çok çalıştığı için yorulmuştur, öğle vakti uykusu gelince, ağacın gölgesinde uyuyuverir. Akşam olunca eve gelir, namazdan sonra yatar. Gece yarısı uyanır, eşiyle arasında bir boşluk olduğunu fark eder. Boşluğa doğru hareket etmeye çalışırsa da kımıldayamaz. Birkaç gece aynı olay tekrarlanır. Daha sonra adama, bir kadın(cin) görünmeğe başlar. İlk zamanlar korkarsa da, cine alışınca aralarında muhabbet başlar. Ahmet Zurnacı, evde yalnız kaldığı zamanlarda cin ortaya çıkar. Kısa süre sonra cinle evlenir, çocukları olur. Onun, cinle evli olduğunu herkes bilir. Sofrada sağ tarafında cin eşi ve çocukları oturur. Bu birkaç yıl devam eder. Ahmet Beyi hocalara götürür okuturlar, cinden kurtulur.

EPİZOTLAR

- 1-Adam, gece yatağında cin görür.
- 2-Adam, cinle evlenir, çocukları olur.
- 3-Adam okutulunca, cinden kurtulur.

68. CİN

Maçka'nın Esiroğlu köyünden Rafet Hanım şöyle anlatıyor:

“-Bizim köyde okula giden bir çocuğu, ıssız yerden geçerken, periler kaçırır ve taşın altında saklar⁸³. Anne, babası uzun süre onu arar fakat, bulamaz. Üç çocuk, dört gün boyunca, taşın altında perilerle beraber yaşar.

Anne ve babası çocuğu, taşın altında bulduklarında, hiçbir şey yemediği hâlde gayet sağlıklı olduğunu görünce, çok şaşırırlar⁸⁴. Çocuk, yaşadıklarından dolayı bir hafta konuşamaz, ailesi onu okutur. Birkaç gün sonra, çocuk kendine gelir.

EPİZOTLAR.

- 1-Cinlerin kaçırdığı çocuk, taşın altında üç dört gün kalır.
- 2-Çocuk bulunduğu zaman sağlıklıdır.
- 3-Çocuk okutulunca eski hayatına döner.

⁸³ Trabzon-Tonya varyantında; cinler, çocuğu kaçırdıktan sonra, taşın kenarında saklar. Akçaabat varyantında ise; cinlerin kaçırdığı adam, cinlerle birlikte hiçbir şey yemeden yaşar.

⁸⁴ Tonya varyantında; cinlerin kaçırdığı çocuk, çarpılmış, kambur olmuştur. Akçaabat varyantında; cinler hayvan pisliği ve derenin köpüğüyle beslendiği için, adam yedi sene onların verdiği yiyeceklerden yememiş ve aç yaşamıştır. Adamı, cinler geri getirdiklerinde, adam çok zayıflamış ve kendinden geçmiştir.

69. CİN

Şavşat'ın A. Koyunlu köyünden birinin çocuğu hastalanır. Adam, çocuğunu doktora götürürse de çare bulamaz. Adama, Kektavur denilen yerde muska yazan birinin olduğu söylenir. Adam da kalkıp buraya gider. Burada, Cevri Hoca adında bir din adamı vardır.

Cevri Hoca, adama muska yazar ve ona :

“-Bu muskayı alıp, Mansurat suyuna gideceksin. Orada bir gece bekleyeceksin. Cinlerin düğünleri akşamları olur, eğer korkmaz da şu yazdığım kağıdı onların padişahına verirsen çocuğun kurtulur.”der.

Adam hocanın dediğini yapar, gece vakti gelince cinlerin düğün alayını bekler. Adam, uzaktan gelen düğün alayını fark edince, önlerine geçer ve elindeki kâğıdı padişaha uzatır. Padişah arkasına dönerek:

“-Hocadan haber geldi, çocuğa kim kötülük yaptıysa onu bıraksın”der.

Kimse kabul etmez, arka taraftan total biri gelir.

“-Çocuk benim üzerine taşı düşürdü, ayağımı total etti.”der.

Padişah, total cinden, çocuğu hemen düzeltmesini ister. Aksi hâlde, hocanın kendilerine kötülük yapabileceğini söyler.

Total cin çocuğa kötülük yapmaktan vazgeçer. Çocuk da eski sağlığına kavuşur.

EPİZOTLAR

1-Adamın birinin çocuğu hastalanır.

2-Çocuğun hastalığına doktorlar çare bulamaz.

3-Adam, hocaya muska yazdırır.

4-Hoca, adama muskayı alarak gece vakti dereye gidip, cinlerin düğünlerini beklemesini söyler.

5-Adam, hocanın dediğini yapar, cinlerin padişahına, hocanın yazdığı kâğıdı verir.

6-Cinlerin padişahı, cinlere, çocuğa kimin kötülük yaptığını sorar.

7-Topal cin, çocuğun kendisinin üzerine taşı düşürdüğünü söyler.

8-Topal cin, bu yüzden çocuğa kötülük yapmıştır.

9-Padişah, topal cini uyarır.

10- Topal cin, çocuğu rahat bırakır.

70. CİN

Mehmet Efendi, gece atıyla giderken, horon oynayan bir grup görür. O da horona girer. Biraz oynadıktan sonra insanların ayaklarının ters olduğunu görünce, onların peri olduğunu anlar. İçlerinden birisi Mehmet Efendinin koluna girer ve:

“-Burada beğendiğin kızın koluna gir. “Garauş garayı” diye bağır. Herkes yok olur, o kız senin kolunda kalır.”der.

Adam da söyleneni yapar, beğendiği kızın koluna girerek, bağıır. Etrafına baktığında kimseyi göremez, kız ise kolundadır. Kızı alır, eve götürür. O günden sonra, adamın tarlaları bir gecede bellenir, bir gecede ekilir. Her şey kısa bir sürede hallolur. Kız bir gün, adama:

“-Bir daha eve gelirken uzaktan sesleneceksin .”der.

Adam da her zaman öyle yapar. Bir gün sessizce gider bakar ki; kız kafatasını çıkarmış, dizine geçirmiş, saçlarını karıştırıyor. Kız, izlendiğini anlayınca utanır, kayaya girer, bir daha da geri dönmez.

O günden sonra kayadan bir kapı açılır, adam kirli çamaşırlarını bu kapıya koyar, kadın da çamaşırları buradan alır, yıkar, bohçalar. Bir gün adam yine kayaya gider, “Fatma Fatma” diye seslenir. Cinler, ona:

“-Fatma emarta” ; “Fatma öldü”der .

Adam, bir daha cin eşini göremez.

EPİZOTLAR

1-Adam, cinlerin düğününe katılır.

2-Cinlerin evlenme teklifini kabul eder.

3-Sihirli tekerlemeyi söyleyince cinlerin hepsi kaybolur, yalnız beğendiği cin kalır.

4-Cinle evlendikten sonra, bütün işleri kendiliğinden olur.

5-Kız, eşine yasak koyar.

6-Yasağı ihlâl eden adam, cini olağanüstü bir durumda görür.

7- Adam yasağı çiğneyince, kızı bir daha göremez.

8-Cinlerin yanına dönen kız, onlar tarafından öldürülür.

71. CİN

Cinler, Rizeli Osman dayıyı kaçıırarak, padişahlarının olduğu saraya götürürler. Osman dayı ürkek bir şekilde etrafını incelerken kalabalık bir grup gelir, padişahın önünde durur. Topluluk, haksızlık yapan bir cini, cin padişahının önünde yargılamaya başlarlar. Sonunda cin suçlu bulunur ve onu asarlar. Ne olduğunu anlayamayan Osman Dayı kendini dikenliğin içinde bulur. Etrafına bakarken yanındaki ağacın dalından aşağıya asılmış örümceği görür. Cin, örümcek şekline dönüşmüştür.

EPİZOTLAR

- 1-Cinler, adamı kaçıırarak, padişahlarının yanına götürür.
- 2- Bir grup cin, suçlu olan cini yargıladıktan sonra asarlar.
- 3- Cinler, adamı geri getirip, dikenliğe bırakır.
- 4-Adam, dikenlikteki ağacın dalında asılan örümcek suretindeki cini görür.

72. CİN

Akçaabat ilçesinin Pazarcık köyünde, Ayşe YAZICI adlı kadın, bir gece evinin yanındaki bahçeyi sulamak için dışarıya çıkar. Suyu bahçesine çevirdikten sonra, çok uzaktan bir ses geldiğini işitir. Birileri Ayşe teyzeyi çağırılmaktadır. Arkadaşları:

“-Ayşe, haydi düğüne gidelim”derler. Hepsinin elinde birer kutu helva ve ekmek vardır.

Ayşe teyze etrafına bakarken karşı yoldan, arkadaşlarının kendisine doğru geldiğini görür. Ayşe teyze de bunlara katılır, hep beraber yürümeğe başlarlar. Irmağa geldiklerinde Ayşe teyze, arkadaşlarının bir kapıdan içeriye girdiğini görür. Kapının önüne en son o gelir fakat korktuğu için içeri giremez. Koşarak evine döner.

Ayşe teyzenin gördüğü cinlerdir Bu olaydan çok etkilenen Ayşe teyze hastalanır, onu hocalara okuturlar. Bir süre sonra normal hâline döner.

EPİZOTLAR

- 1-Kadın gece bahçede çalışırken, arkadaşlarının geldiğini görür.
- 2-Kadın, ellerinde helva ve ekmek olan arkadaşlarıyla birlikte düğüne gider.
- 3-Onların, cin olduğunu fark edince korkar.

73. CİN/PERİ EBE

Yeni gelin suya gider. Yanına bir kadın gelir ki, bu cindir. Ona der ki:

“-Sen hamile kalacaksın, seni ben kurtaracağım.”

Öyle de olur, doğumu yaptırır ama cin, kadının çocuğunu boğar. Gelin ikinci çocuğuna hamile kalmıştır. Cin yine gelir, aynı şeyleri söyler. Yine doğumu yaptırır. Bu defa da çocuğu öldürür. Üçüncü kez yine aynı olay tekrarlanır. Bu defa gelin;

“-Sen çocuklarımı öldürüyorsun. Ben seni daha doğuma istemem” der.

Peri de:

“-Yok! Seni benden başka kimse kurtaramaz” der.

Gelin hamile kalır, doğum sancıları başlar ama bir türlü doğuramaz. Gelenlerin hiçbiri kadına yardım edemez. Mecbur kalıp, periyi çağırırlar. Peri, süslediği altın bir beşiği de alarak gelir ve doğumu yaptırır, çocuğu temizler, beşiğe yatırır. Bu davranış karşısında şaşırın gelin, ona diğer bebeklerini neden öldürdüğünü sorar. O da :

“-Onların biri yanıp ölecekti, diğeri boğulacaktı. Onun için onları öldürdüm. Uzun yaşayacak olan bu çocuktur. Bunu da kurtardım. Beşiğimi aldım geldim.”der.

EPİZOTLAR

1-Cin, kadına iki kez doğum yaptırır.

2-Cin, iki çocuğu da öldürür.

3-Kadın, cini ebe olarak istemez.

4-Kadın, üçüncü çocuğunu doğuramayınca, yine cin gelir.

5-Cin, çocuğa altından bir beşik hediye eder.

6-Cin, ilk iki çocuğun küçük yaşta öleceğini bildiği için onları öldürdüğünü söyler.

74. CİNLERİN MAHKEMESİ

Bir gece yaşlı adam, atıyla köyüne dönmektedir. Yaşlı adamın yolunun üzerine bir kütük çıkar⁸⁵, adam bu engelden geçemez. Kütüğün, cin olduğunu anlayınca:

“-Kalk buradan, ben sana bir şey yapmıyorum, buradan geçmek zorundayım” der. Sözüünü üç kez tekrarlar.

Fakat, cin yoldan kalkmaz⁸⁶. Yaşlı adam da, hızarla kütüğü keser. Evine gider, kısa süre sonra kapısı çalınır. Polislerle karşılaşınca çok şaşırır. Polisler:

“-Bugün adam öldürdün, bizimle geleceksin”derler.

Polisler, yaşlı adamı alıp bir dağa götürürler⁸⁷. Polislere, yolda başından geçenleri anlatır. Polisler, cini ağaca asarlar. Yaşlı adamı da evine gönderirler⁸⁸. Adam, sabah olunca, bir gün önce götürüldüğü dağa gider. Yerde, otların üzerinde bir çarpı işareti vardır. Onun üzerinde de, bir farenin asılı olduğunu görür.

EPİZOTLAR

1-Cin, ağaç şeklinde görünür.

2-Adam, yolunu kesen ağaç suretindeki cini uyarır.

3-Adam, cini (ağacı) hızarla keser.

4-Cinler adamı yargırlarlar.

5-Polis şeklindeki cinler, diğer cini suçlu bulurlar.

6-Serbest bırakılan adam, cini asılmış olarak bulur.

⁸⁵ Trabzon-Of varyantında; adamın önüne yılan, Trabzon- Şalpazarı varyantında; üç tane taş, Trabzon- Araklı varyantında; kurbağa , Trabzon-Maçka varyantında; iki jandarma çıkar.

⁸⁶ Şalpazarı varyantında,adam yolundan çekilmeyen taş suretindeki cine, Maçka varyantında; jandarma Of varyantında ise; yılan suretindeki cine ateş eder. (Araklı varyantında; adam, yoluna çıkan kurbağayı anlamadan ezmiştir.)

⁸⁷ Of varyantında; askerler adamı alarak mahkemeye çıkarırlar. Mahkeme salonunun ortasında bir tabut durmaktadır. Hâkim, adama cinayeti neden işlediğini sorar. Adam, bir insan değil, yoluna çıkan bir yılanı öldürdüğünü söyler. Hâkim de, cinlere dönerek, ikinci vaktinden sonra, başka suretlere girip, insanların karşısına çıkmamaları gerektiğini söyler.

⁸⁸ Of varyantında; askerler, adamın gözlerini yumdururlar. Adam, gözlerini açtığında, evine gelmiştir.

75. CİNLERİN YEMEĞİ

Süreyya dede, odun kesmek için ormana gider. İşini bitirip, geri dönerken değirmene uğrar. Değirmenin kapısını açtığında, içerde kalabalık bir insan topluluğunun ziyafet verdiği görür. İçlerinden birkaçı dedeyi sofraya davet eder. Adam çekinerek sofraya oturur. Sofrada bin bir çeşit yiyecek vardır. Adam, oradakilere fark ettirmeden yiyeceklerden bir miktar alıp, cebine koyar. Bir süre sonra oradan ayrılır. Gördükleri karşısında çok şaşırın adam, koşarak evine gider, evdekilere gördüklerini anlatır. Ailesinden, cebine koyduğu yiyecekleri çıkarmalarını ister. Yiyecekleri cebinden çıkardıklarında, yiyeceklerin at pisliğine dönüşmüş olduğunu görürler.

EPİZOTLAR

- 1-Cinler, değirmende yemek yemektedir.
- 2-Adam ,cinlerle yemek yer.
- 3-Adam, yemeklerden gizlice cebine koyar.
- 4-Adam, eve gittiğinde cebindeki yiyeceklerin pisliğe dönüşmüş olduğunu görür.

76. EBE

Tarlada çalıştıktan sonra evine dönmek üzere yola çıkan kadın, suyun kenarında hamile bir kurbağa görür. Kadın:

“-Hamile kurbağanın ebesi ben olsam” diye düşünür.

Hâlbuki kurbağa dışarı şeri(cin)dir. Kadın eve geldiğinde kapısının önünde kendisini bekleyen iki jandarma görür. Jandarmalardan biri:

“-Sen niye dedin ki bu kurbağanın ebesi ben olsam? Seni ebeliğe istiyorlar”der.

Daha sonra, kadını alıp götürürler. Bir kayadan kapı açılır ki, içeride göz kamaştırıcı bir oda... Odanın içi ziynet eşyalarıyla, süslerle donatılmıştır. Ebe kadının, kurbağa olarak gördüğü ise güzel bir kadındır ve doğum yapmak üzeredir. Dışarı şeriler horon oynamakta ve bir yandan da:

“-Kız olursa vah ebeye, oğlan olursa oh ebeye” demektedirler.

Bunun üzerine ebe kadın, kız olursa ne yaparım diye korkmaya başlar. Bebek kız doğunca, fark ettirmeden çocuğa mumdan bir organ yapar. Ebeyi evine götürmeden önce de, dışarı şeriler kadının eteğini soğan kabuğuyla doldururlar. Daha sonra iki jandarma onu alarak evine götürür. Kadın, kendisine verilen kabukların bir işe yaramayacağını düşünerek eteğinden yere döker. Eve geldiğinde, eteğinde kalan soğan kabuğunun altın liraya dönüşmüş olduğunu görür. Kadın, hemen geriye döner, fakat hiçbir şey bulamaz.

EPİZOTLAR

- 1-Kadın gebe kurbağa görür.
- 2-Jandarmalar, kadını doğuma yardım etmesi için götürür.
- 3-Kadın, ziynet eşyalarıyla süslü evdeki cine doğum yaptırır.
- 4-Cinler, kadının eteğine soğan kabuğu koyarlar, kadın bunları yere döker.
- 5-Kadının üzerinde bir tane kabuk kalmıştır, o da altın liraya dönüşür.
- 6-Kadın, kabukları döktüğü yere gider, fakat bir şey bulamaz.

77. EBE

Bir gece köyün ebesi olan Fatma Hanımın, kapısı çalınır. Kapıyı açtığında, karşısında bir teğmen ve iki jandarma görür⁸⁹. Askerler, Fatma Hanımı komutanın eşine doğumda yardımcı olması için götürmek isterler. Kadın da hemen hazırlanıp, onlarla yola koyulur. Bilmediği bir yöne gittiklerini fark edince, askerlere nereye gittiklerini sorar. Askerler, kadının kollarından tutup, iki ırmak arasında kalan Dolopyanı olarak bilinen yere götürürler. Kadının korktuğunu fark edince, teğmen:

“-Korkma, kılına bile zarar gelmeyecek” der.⁹⁰

Fatma Hanım, yatakta yatan güzel, genç bir kadınla karşılaşır. Fatma Hanım, doğumu yaptırır, onlara bir erkek çocuk müjdesi verir. Bunun üzerine komutan , ocaktan bir kürek kor alarak kadının eteğine döker⁹¹.

Komutan:

“-Korkma, yanmazsın! Eve gidene kadar eteğini açıp bakma” der.

Askerler kadının kollarından tuttıkları gibi, Dolopyanı’na götürürler. Kadın koşarak evine gider. Bahçenin kenarına eteğindeki boşaltır. İçeriye girer girmez başından geçenleri eşine anlatır. Bu sırada yere bir şey düşürdüğünü fark eder. Eğilip, aldığı anda bunun bir altın olduğunu anlar. Sabah olur olmaz bahçeye, eteğindeki döktüğü yere bakar. Ancak hiçbir şey bulamaz.

Kadın hocaya giderek başından geçenleri anlatır. Hoca, korların aslında birer altın olduğunu söyler. Cinlerin hediyesine sahip olabilmesi için, onların söylediklerini yerine getirmesi gerektiğini, tüm bu yaşadıklarının gerçek olduğunu anlatır.

⁸⁹ Rize varyantında; ebe kadın kapıyı açtığında, tammadığı biriyle karşılaşır. Kadın, ebeden doğum için yardım ister.

⁹⁰ Rize varyantında; ebe ile diğer kadın mağaranın önüne geldiğinde, mağaranın ortasından bir kapı açılır. içeriye girdiklerinde, ebe kadını kalabalık bir topluluk karşılar. Ona; “Gelin doğum yapacak, kız olursa viçi viçi, erkek olursa riçi riçi” derler.

Trabzon-Tonya varyantında; cinler, ebe kadına; çocuk kız olursa, onu öldüreceklerini söyler. Çocuk kız olunca, ebe, bebeğe mumdan bir organ yapar. Mum eriyince, kadının hilesi ortaya çıkar.

Trabzon-Şalpazarı varyantında; kadın doğumu yaptırdıktan sonra, cinler ateşe bir kazan su koyarlar. “Yok diyenin kerameti çok, çok diyenin kerameti yok” diye binlerce kez bu tekerlemeyi söyleyerek, bir kazanda yemek pişirip yerler.

⁹¹ Rize varyantında; cinler, ebe kadının eline bir torba kömür tutuştururlar.

EPİZOTLAR

- 1-Cinler kadını doğuma götürür.
- 2-Kadın, doğum yaptıınca cinler ona hediye verirler.
- 3-Kadın, cinlerin şartını yerine getirmeyince, altınların sahibi olamaz.

78. KİREÇLİ KONAK

Bir gece, Hüseyin dede hava almak için dışarıya çıkarmıştır. Dede, yorulunca “Kireçli Konak” olarak bilinen ıssız eve gider. Kapıyı açar, içeri girer ve dinlenmek için yere uzanır. Birden, halay çeken kalabalık bir grubun ayak sesleriyle irkilir. Farkında olmadan, kendini halayın içinde bulur. Bir de bakar ki, insanların ayakları terstir. İçlerinden biri, Hüseyin dedeye, onu evlendirmek istediğini söyler. Bunun üzerine dede, kendisinin evli olduğunu belirtir. Saatler sonra, adam kendine gelir. Gördükleri karşısında dili tutulan dede, uzun süre konuşamaz. Dede, hocalara okutulunca, düzelir.

EPİZOTLAR

- 1-Issız bir evde halay sesleri duyulur.
- 2-Adam, cinlerle halay çeker.
- 3-Adam, cinlerle evlendirilmek istenir.

79. PERİ KIZI

Şavşat'ın Koyunlu köyünde yeşillikler arasında, şirin küçük bir göl vardır. Gölün yakınında bulunan evin sahipleri, sabahın erken saatlerinde, gölde bir peri kızının belirdiğini görürler. Evin sahibi, peri kızının gölün kenarındaki taşların üzerine çıkarak, ışıltılı parlayan uzun saçlarını taradığını görür.

Herkese görünmeyen bu peri kızını merak edenler, göle dinamit atarlar. O gün bugündür, gölde ne peri kızı kalmıştır, ne de renk renk balıklar.

EPİZOTLAR

1-Gölde peri kızı yaşar.

2-Peri kızı, göl kenarında saçlarını tarar.

80. İYİ ve KÖTÜ PERİLER

Anlatıcının bir yakını Zangar Mahallesinde, Külse denilen yere inek beklemeğe gider. Külse taşlarına oturur, orada uyuya kalır. İnek böğürtüleriyle uyanır ki, kalçaları yerinden kopuyor. Şiddetli ağrıları vardır, onu külse taşları vurmıştır. Anlatıcı, bu kişiyi hocaya götürür. Hastayı daireye koyarlar. Hafızlar okumaya başlar. Okuyan kadınlardan biri bayılır. Anlatıcı, hocaya hastanın bu hâle nasıl geldiğini sorar. Hoca; hastanın Külse'ye gittiğini, orada uyuya kaldığını, inek böğürtüleriyle uyanıp koktuğunu söyler. Bu sırada iki gavur perisi, kadının ayaklarını koparmaya çalışır, ama iyi perilerden biri kadını kurtarır.

Hoca, okuduktan sonra muska yapar. Bu işlemlerin ardından kadın iyileşir. Yöre halkı Külse'nin perili bir yer olduğuna inanır. Nedeni sorulduğunda ise, burada eskiden gavur mezarlığı olduğu söylenmiştir.

EPİZOTLAR

- 1-Tekin olmayan yerde uyuyan kadına, periler eziyet eder.
- 2-Hocalara okutulan kadın, düzelir.

81. KAMBUR

Kambur bir adam, gece vakti değirmene gider. Buğdaylarını öğütmek üzereyken, kalabalık bir grubun değirmene geldiğini görür. Değirmene giren grup horon oynamaya başlar. Kambur adam da, horon oynayan gruba katılır⁹², ancak onlarla hiç konuşmaz. Cinler der ki:

“-Bu acıktı, bizimle konuşmuyor da... Gelin buna yemek yapalım.”

“-Bismillah demeyen için, Bismillah demeyen için” derler.

Tava yemekle dolar, oturup yemeği yerler. Sabaha kadar kambur adam, cinlerle hiç konuşmaz. Cinler, gün doğunca gitmeğe karar verirler. Gitmeden önce de, bu adama bir iyilik yapalım derler ve içlerinden biri, adamı kamburundan kurtarmayı önerir. Cinlerden biri, kambur adamı başından geçenleri kimseye anlatmaması konusunda uyarırlar. Daha sonra adamın kamburunu alırlar. Köyüne dönen adam, kambur bir arkadaşıyla karşılaşır. Kambur adam:

“-Sen ne yaptın da kamburundan kurtuldun. Bana söyle de ben de yapayım” der.

Arkadaşının ısrarına dayanamayan adam, başından geçen olayları bir bir anlatır.

İkinci kambur da, arkadaşının yaptığı gibi değirmene gider. O da horon oynayan gruba katılır⁹³. Ardından, arkadaşı gibi, onlarla yemek yer. Cinler ayrılmadan önce

“-Buna ne iyilik yapalım” diye kendi aralarında konuşurlar. İçlerinden biri:

“-Diğerinden aldığımız kamburu, bunun sırtına yükleyelim.” derler ve diğerinden aldıkları kamburu bunun sırtına yüklerler.

EPİZOTLAR

1-Kambur bir adam değirmende, cinlerin horonuna katılır.

⁹² Artvin varyantında; horon oynarken, “Çarşambadır, Çarşamba” diyen cinlerin sözlerini, kambur adam da aynen tekrar eder.

⁹³ Artvin varyantında; kambur adam, horon oynarken “Çarşambadır, Çarşamba” diyen cinlerin sözlerini tekrar etmez, “Perşembedir, Perşembe” der. Cinler de, diğerinden aldıkları kamburu, onun sırtına yüklerler.

2-Kambur, cinlerle hiç konuşmaz, ancak onların yaptığı yemekten yer.

3-Cinler, mükâfat olarak, adamın kamburunu alarak onu bu yükten kurtarırlar.

4-Kamburundan kurtulan adam, yolda kambur bir arkadaşıyla karşılaşır.

5-Kambur, arkadaşına kamburundan nasıl kurtulduğunu sorar.

6-Kambur, arkadaşının yaptıklarını tekrarlayarak, kamburundan kurtulmayı ümit eder.

5-Cinler, kambur adamın sırtına diğerinden aldıkları kamburu da yüklerler.

10- ŞEHİTLERLE İLGİLİ EFSANELER

82. RÜYA

Çamlıdere köyünün, Pevki Çimeni mevkiinde Emine ZURNACI adlı kadın, akşam namazı vakti odun kırmaktadır. Kadın işini yaparken bir ses duyar. Sesin geldiği yöne doğru döndüğünde atın üzerinde beyaz elbiseli, tüfekli bir yabancı görür. Kadın, atlıyı tanıyamadığı için, tekrar arkasına döner bakar, fakat bu defa kimseyi göremez.

Yine aynı yerde, Hasan Bey yolun üzerinde beyaz elbiseli bir adamın yerde yatmakta olduğunu görür. Yakına gittiği zaman tabutun içinde, omzunda tüfeği olan genç bir askerin boylu boyunca uzanmış olduğunu fark eder. Korkar ve dua etmeğe başlar. Asker ayağa kalkar ve hendeğe girerek siper alır. Hasan Bey, korkarak oradan uzaklaşır.

Adam rüyasında, Pevki Çimeni'nde karşılaştığı şehidi görür. Şehit ona:

“Ben sana ölü olarak göründüm, korktun, asker şeklinde göründüm, yine korktun. Ne yapmam lâzımdı?” der.

Bu olaydan çok etkilenen adam, kısa süre sonra ölür.

EPİZOTLAR

1-Kadın, atın üzerinde beyaz elbiseli, tüfekli birini görür.

2-Adam, şehidi önce canlı, daha sonra ölü olarak görününce korkar.

3-Şehit, adamın rüyasına girer.

4-Adam, bu olaydan çok etkilenir ve bir süre sonra ölür.

83. ASKER

Sürmene'nin Çavuşlu Köyünde, şehit mezarlığı vardır. Darda kalanlara bu şehitlerin yardım ettiği söylenir.

Akşam üzeri, hastalanan sığırını kurtarmak için yardım arayan adamların karşısına bir asker çıkar. Asker, adamlara nereye gittiklerini sorar. Onlar da, yardım aradıklarını söylerler ve hızlı hızlı yollarına devam ederler. Askerin elinde fener vardır, adamlar iyice uzaklaşana kadar, asker onlara ışık tutar. Adamlar neden sonra, bu yabancıyı şehit olabileceğini düşünürler. Geriye döndüklerinde, orada mezardan başka bir şey göremezler.

EPİZOTLAR

- 1-Şehit, yardım arayan kişilere asker kıyafetiyle görünür.
- 2-Şehit, adamların yollarını aydınlatarak onlara yardım eder.

84. ÇÜRÜMEYEN ASKERLER

Araklı'nın, Oftinkaya yaylasında bir şehitlik vardır. Halk, yıkık hâlde olan mezarlıkları düzenleyerek, onlara olan vefa borcunu ödemek ister. Mezarlığı onarmak için açanlar, gözlerine inanamazlar. Şehitler hiç çürümeden, öldükleri günkü gibi durmaktadır. Şehidin tüfeğine sarılmış bir vaziyette olduğunu görünce, tüfeği almak isterler. Köylüler, tüfeği alamayınca, komutanı çağırırlar. Komutan:

“-Evlâdım, devletten aldığın emaneti teslim et!” der.

Bu söz üzerine asker elindeki tüfeği bırakır.

EPİZOTLAR

1-Şehit hiç çürümemiştir.

2-Şehit elindeki tüfeği, komutana teslim eder.

85. YAĞMUR

Akçaabat-Karadağ'da, şehit mezarı olarak bilinen yerin, aslında hazine yatağı olduğunu söylerler. Halk, bir gün bu mezarı açmaya karar verir. O sırada hava gayet güzeldir. Mezarı açmaya başladıkları anda, şiddetli bir yağmur başlar. Köylü neye uğradığını şaşırır. Mezarı kazanlar, hızla kaçarlar. Gece rüyalarında, şehidi görürler. Şehit, onlara:

“-Eğer mezarı kapatırsanız, yağmur diner” der.

Mezarı kazanlar tekrar yaylaya çıkar ve mezarı kapatırlar. Mezarı eski hâline getirmeleriyle, gök yüzünün aydınlanması aynı anda gerçekleşir.

EPİZOTLAR

- 1-Şehit mezarı kazılınca, gök yüzü kararır, yağmur yağar.
- 2-Şehit, mezarı kazanların rüyasına girer.
- 3-Mezar kapatılınca, yağmur diner.

86. ŞEHİT MEZARI

Ciritdüzü köyünde, Züleyha Kara adlı kadın, bir gece rüyasında yorganın, kendiliğinden geriye doğru katlandığını görür. O an, ürpererek uyanır ve yorganın, üzerinde ikiye katlanmış olduğunu fark eder. Bu olaya bir anlam veremez. Aynı olay birkaç gece tekrarlanır. Yine bir gece, rüyasında bir ses ona:

“-Üzerime ayaklarını uzatıyorsun, geriye çek!” der.

Kadın bu olayı kimseye anlatmaz. Bu olaydan sonra dünyaya gelen ilk torununun kırklı suyunu bahçeye dökerler. Birkaç ay sonra, çocuk sakatlanır. Bu ailenin, daha sonra doğan çocukları da iki üç aylıkken sakatlanır. Hocaya danıştıklarında, hoca onlara evlerinin şehit mezarı üzerine inşa edildiği için, bu olayların başlarına geldiğini söyler.

EPİZOTLAR

- 1-Ev, şehit mezarının üzerine inşa edilmiştir.
- 2-Şehit, yaşlı kadının rüyasına girer.
- 3-Çocuğun kırklı suyu şehit mezarı üzerine dökülünce, çocuk sakatlanır.

87. ŞEHİTLİK

Şehitlik; Ardeşen- Çamlıhemşin yolu üzerinde, Ardeşen'e bağlı Duygulu köyündedir.

I. Dünya Savaşı yıllarında, Türk askeri, Rus işgalini engellemek amacıyla, Çamlıhemşin-Dikkaya köyünde bulunan taş köprüyü yıkmak zorunda kalır. Köprünün yapımından kaynaklanan sağlamlığından dolayı, yıkılması pek kolay olmayacaktır. Köprüyü yıkmak, ancak köprünün tam ortasında bir taşa bağlı olan zinciri çekerek, o taşın yerinden kaydırılması sonucu gerçekleşebilecektir. Ölümü hiçe sayan Mehmetçik, köprüyü yıkmayı başarır fakat, Mehmetçik derenin azgın sularında boğulur gider...

Yıllar sonra, Çamlıhemşin'deki yol yapım çalışmaları sırasında garip bir olay yaşanır. Düzlük ve taşsız bölgede çalışılıyor olmasına rağmen, dozer önce arızalanır, tamir edildikten sonra da keçesi kırılır. Çalışanlar bu olaya bir anlam veremezler. Halktan birkaç kişi, burada bir şehit mezarının olabileceğini söyleyince, işçiler kürekle kazmaya başlarlar. Şehidin cesediyle karşılaştıklarında, yanılmadıklarını anlarlar. Vücudunda yara izi olmayan askerin, köprüyü yıkarken boğulan Mehmetçik olduğu anlaşılır. Halk, minnet duyduğu bu şehidin mezarını ziyaret yeri hâline getirir⁹⁴. Burası, yörede Şehitlik olarak anılmaktadır. Halk, dertlerine şifa bulmak için şehitliği ziyaret eder⁹⁵. Halk, şehitliğin yakınlarından geçerken dua okunması gerektiğini söyler. Yoldan geçenler, müzik dinliyorlarsa, müziği hemen kapatırlar⁹⁶.

⁹⁴ Yine aynı bölgeden derlenen bir varyantta; şehitliğe akşamdan konulan su dolu kabın, sabah boş bulunduğu söylenir. Halk, şehidin bu su ile abdest aldığına inanmaktadır.

⁹⁵ Rize- Çamlıhemşin 'in Köprübaşı köyünde yaşayan bir kadının hastalığına, tıbbi müdahaleler çare olmamıştır. Bir gün kadının komşularından biri rüyasında, hasta komşusunun, şehitlikte iki rekat namaz kıldıktan sonra, dua etmesi halinde iyileşeceğini görür. Rüyasını komşusuna anlatır. Fakat, kadın buna pek aldırmaz. Bunun üzerine komşu kadın aynı rüyayı tekrar görünce, kadın şehitliğe gider. Şehitlikte iki rekat namaz kılar ve dua eder. O günden sonra, hastalığından kurtulur.

⁹⁶ Rize- Pazarlı bir taksi şoförü, Ayder'e yolcu götürmektedir. Şehitliğin yanından geçerken, yolculardan biri şoförü uyararak teybi kapatmasını söyler. Şoför, sarhoş olduğu için uyarıyı dinlemez. Hatta, şehitle de alay eder. Aynı gün, trafik kazası geçiren şoför, ağır yaralanır. şoförü uyararak teybi kapatmasını söyler. Şoför, sarhoş olduğu için uyarıyı dinlemez. Hatta, şehitle de alay eder. Aynı gün, trafik kazası geçiren şoför, ağır yaralanır.

EPİZOTLAR

1-I. Dünya Savaşı yıllarında, Türk askeri, düşman işgalini engellemek için taş köprüyü yıkmaya karar verir.

2-Asker, köprüyü yıkar ancak kendisi de dereye düşerek boğulur.

3-Yol yapım çalışması sırasında, dozer birkaç kez sebepsiz yere bozulur.

4-Halk, burada şehit mezarı olabileceğini anlayınca, kazı yapılır.

5-Şehidin cesedi bulunur ve burada mezar yapılır.

6-Halk, şehitliği ziyaret eder, mezardan şifa bekler.

88. ŞEHİT

Yomra'da Çakırgöl denilen bölgede şehit mezarı vardır. Mezarların olduğu yerdeki kayalıklarda, oldukça ilginç sarkıtlar bulunmaktadır. Bu sarkıtlardan aşağı sular damlamaktadır. Fakat, sarkıtların yanına giden kötü biriye su damlamaz, iyi bir insan ise damlamaya devam eder.

Mezarlar cuma günleri ziyaret edilir. Ziyaretçiler, mezarların çevresini yedi kez dolandıktan sonra, namaz kılar. İnsanlar, üzerlerinden kopardıkları elbise parçasını ve bozuk parayı dua edip dilek diledikten sonra, mezarın üzerine bırakır.

EPİZOTLAR

- 1-Şehit mezarlarının olduğu yerdeki sarkıtlardan sular damlar.
- 2-Sarkıtların yanına giden kişi kötü ise su akmaz, iyi ise akar.
- 3-Mezarları ziyarete giden kişiler, mezarlıkların üzerine elbiselerinden kopardıkları parçaları ve bozuk paraları atarlar.

89. ZİYARET TEPESİ

Pınarlı Köyü yakınlarında “Ziyaret Tepesi” adlı bir yer vardır. Savaş yıllarında, Ermeniler tarafından şehit edilen Müslümanların mezarları bu tepede bulunmaktadır. Zamanla, bu mezarlık ziyaret yeri hâline gelir.

Buraya gidenler dileklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için dilek diledikten sonra uyurlar.

EPİZOTLAR

1-Köyde “Ziyaret Tepesi” denilen şehit mezarlığı vardır.

2-Şehitliğe gidenler dilek dilerler ve dileklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için burada uyurlar.

11- HAYVANLARLA İLGİLİ EFSANELER

90. CANAVAR YILAN

Köye musallat olan canavar yılan, köyün su kaynağına ağzını dayamış, içmektedir. Canavar yılan, suyu içmeye başladığında, köyde su sıkıntısı baş gösterir. Köylü, pek çok çareye baş vurursa da sonuç alamaz. Canavarı öldürmeye ise kimsenin cesareti yoktur.

Günün birinde bir adam çıkar ve canavar yılanı öldürebileceğini söyler. Canavar yılanı öldürebilmek için, köylüden çokça keçi kılı ister. Adam, getirilen kıllardan iplik yapar. Aylarca çalışmanın sonunda büyük bir iplik yumağı meydana getirir. Köylüyle beraber derenin kenarına giderler ve canavarı beklemeye başlarlar. İpin bir ucunu ağaca bağlamışlardır. Canavar yılan gelince, yumağı suya doğru yuvarlatırlar. Canavar yumağı yutar yutmaz, köylü yumağı çekmeğe başlar. Kocaman yumak, canavarın midesinde hareket ettikçe, canavarın midesi parçalanır. Canavar yılan oracıkta ölür.

Köylü, yıllarca kendilerine eziyet eden canavar yilandan böylece kurtulmuş olur.

EPİZOTLAR

- 1-Canavar yılan köyün suyunu içer.
- 2-Canavarı öldürmeye hiç kimse cesaret edemez.
- 3-Adam, köylünün getirdiği keçi kılından bir yumak yapar.
- 4-Cesur adam ve köylüler, dere kenarında yılanı beklemeye başlarlar.
- 5-Yılan gelince, yumağı dereye yuvarlatırlar.
- 6-Yılan, yumağı yutunca ölür.

91. AYI

Yünlerini kurutmak için samanlığa saran adam, karşı yoldan gelen dilenciye görür. Dilencinin, kendisinden yün isteyeceğini düşündüğü için, yünlerin arasına saklanır. Dilenci kılığındaki adam, aslında Hz. Hızır'dır.

Hızır:

“-Sen, kıllı ayı olup da dağa taşa düşesin!”der.

Adam ayağı kalktığında, her yanı yünlerle kaplanmıştır.

EPİZOTLAR

1-Cimri adam, dilenciye yünlerinden vermemek için saklanır.

2-Hızır, adama beddua eder.

3-Cimri adam ayıya dönüşür.

92. GUKKU İLE DURDURA

Gukku ile Durdura iki kardeştir⁹⁷.

İki kardeş çok yaramaz olduklarından, annelerini fazlasıyla üzerlermiş. Anneleri ölmeden önce onlara beddua etmiş. Annelerinin ölümünün ardından Allah, annenin bedduasını kabul etmiş ki, Gukku ile Durdura birbirlerini kaybetmişler.

O günden sonra, ikisi birbirlerini arar dururmuş. Gukku gürgen ağacının açtığı zaman Durdura'yı çağırır; Durdura da kestane ağacının açtığı zaman Gukku'ya seslenirmiş.

İnanışa göre Gukku ile Durdura bir akşam ezanı vakti birbirlerine kavuşacaklar ve o zaman kıyamet kopacakmış.⁹⁸

EPİZOTLAR

1-Gukku ile Durdura yaramaz iki kardeştir.

2-Annelerinin bedduası sonucu birbirlerini kaybederler.

3-Gukku gürgen ağacının açtığı vakit Durdura'yı çağırır, Durdura Kestane ağacının açtığı zaman Gukku'yu arar.

4-Bu iki kardeş bir akşam ezanı vakti, ayrılmamak üzere birbirlerine kavuştuklarında kıyamet kopacaktır.

⁹⁷ Trabzon- Tonya varyantında; Kukku ile Sansar, her yıl Aprilin on beşinde birbirlerini kaybeden iki kuştur. Sansar bütün bir yıl Tonya'da kalır ve "kukku, kukku" diye öterek, başka diyarlara giden Kukku'yu arar. Kirez ayının on beşi geldiğinde Sansar ile Kukku birbirlerini bulurlar. Bu efsanenin diğer varyantı da Trabzon-Şalpazarı ilçesi Geyikli Beldesi'nden derlenmiştir. Geyikli varyantında; kuşların adı, Samsuk ile Guguk'tur.

⁹⁸ Tonya varyantında; Gukku ile Sansar ayrılmamak üzere birbirlerine kavuştuklarında kıyamet kopacaktır.

12- BİTKİYLE İLGİLİ EFSANE

93. KENDİR OTU

Kayınvalidesini sevmeyen kadın hastalanır ve hiçbir şey yiyemez olur. Eşi, bu duruma çok üzülmemektedir. Kadın, eşine kayınvalidesinin yüreğini getirirse, iyileşebileceğini söyler. Ancak, adam ne annesinden vazgeçebilir, ne de eşinden... Önce “Olmaz” derse de, kadın ısrar eder. Başka çaresi kalmayan adam, annesini ıssız bir yere götürerek, öldürür. Elinde annesinin yüreği, evine doğru giderken ayağı kayar ve düşer. O anda annesinin “eyvah” diyen sesini duyar. Annesi, oğluna acımıştır. Adam, yaptığına çok pişman olur ve Allah’tan kendisine ceza vermesini ister. Adamın duası kabul olur ve oracıkta ölür. Öldüğü yerde kendir otu biter. O günden beri kendir otunun başından tokmak hiç eksik olmaz.

EPIZOTLAR

- 1-Adam, eşinin isteğiyle annesini öldürür.
- 2-Annesinin yüreği dile gelir.
- 3-Adam, yaptığına pişman olur. Allah’tan, kendisine ceza vermesini ister.
- 4-Duası kabul olan adam ölür ve öldüğü yerde kendir otu biter.

94. AYAK İZİ

Maçka'nın yükseklerinde kalan, heybetli bir dağın yakınındaki mağarada saklanmış olan yöredeki hazineyi herkes bilir. Fakat, bu altını buradan kimse çıkaramamıştır. Altının bulunduğu yerde, bir insana ait ayak izi bulunmaktadır. Hazineyi buradan alabilmek için, ayak izinin olduğu yere bir insan kurban etmek gerekmektedir.

EPİZOTLAR

1-Dağda hazine vardır.

2-Hazinenin gömülü olduğu yerde ayak izi vardır.

3-Hazineye sahip olabilmek için burada bir insan kurban etmek gerekmektedir.

14- KESİK BAŞ İLE İLGİLİ EFSANE

95. KESİK BAŞ

Rus işgali yıllarında, iki arkadaş cephede savaşmaktadır. Çocukluklarından beri birbirlerinden hiç ayrılmayan can dostlar, cephede de beraberdirler. Ancak, çarpışma sırasında arkadaşlardan birinin başı, düşman askeri tarafından kılıçla kesilir. Düşman askeri, kestiği başı kılıcına takmış, koşmaktadır. Arkadaşının öldüğünü gören diğeri, bu duruma dayanamaz ve:

“-Canını verdin yetmedi mi, kelleni niye veriyorsun?” diye haykırır.

Bunun üzerine, başından ayrılmış gövde ayağı kalkar, düşmanın elinden başını alır ve savaşmaya devam eder.

EPİZOTLAR

- 1-İki arkadaş cephede, birlikte savaşır.
- 2-Düşman askeri, Türk askerinin başını keser.
- 3-Kesik başlı asker, başını eline alarak, savaşa devam eder.

15- ÇEŞİTLİ YAPILARLA İLGİLİ EFSANELER

96. İSLÂM PAŞA - KURŞUNLU CAMİİ

İslâm Paşa halkı, hep birlikte mahallelerinde bir cami yapmaya karar verir. El birliğiyle, cami yapımına başlanır. Günlerce çalışırlar, caminin kubbesini yapmaya sıra gelmiştir ki, yağmur başlar. O gün çalışmayı bırakıp, evlerine giderler. Sabah geriye döndüklerinde, caminin kubbesinin Allah tarafından yapılmış olduğunu görürler.

Kubbe, siyah kurşundandır. Bu nedenle caminin adına “Kurşunlu Camii” denilmiştir.

Yakın bir geçmişte, yol yapım çalışmaları nedeniyle camiyi yıkma girişimleri defalarca başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

EPİZOTLAR

1-Halk, biraraya gelerek cami yapmaya başlar.

2- Yağmur yağınca cami yapımı yarıda kalır.

3-Ertesi gün caminin yanına giden halk, kubbesinin Allah tarafından yapılmış olduğunu görür.

4-Caminin kubbesi kurşundan yapılmış olduğu için, caminin adına “Kurşunlu Camii” denilmiştir.

97. TAŞ KÖPRÜ

Çamlıhemşin'in Koçdüzü yaylasındaki taş köprüyle ilgili, yörede güzel bir efsane anlatılır.

Yıllar önce, burada bulunan küçük derenin üzerindeki tahta köprüyü sel suları alıp götürür. Halk, işbirliğiyle tahta köprüyü yenilemiş ancak, sürekli yağın yağmurlar bu köprüyü de param parça etmiş. Bunun üzerine köylüler, bir taş köprü yapmaya karar vermişler. Köprünün sağlam olması için büyük taşlar bulunmuş. Taşlar o kadar büyükmüş ki, kalaslar olmadan yerinden kıvıldatmak olanaksızmış. Köy halkı el birliğiyle bu taşı kaldırıp, dereye götürmeğe çalışmışsa da başaramamış.

Günün birinde, tulum çalmasıyla ünlü olan çoban çıkagelmiş. Çoban köylülere, kendisine yardım ederlerse, bu taşı kaldırabileceğini söylemiş. Ancak, köylüler bu söze inanmamışlar. İçlerinden birkaçı, çobana yardım etmeğe karar vermiş.

Çoban ve ona yardım etmek isteyenler, taşların yanına gitmişler. Köylüler kalasların ucundan tutmuş, çoban da onların yanına giderek, tulumuyla yanık havalar çalmaya başlamış. Köylüler, müzik başlar başlamaz yerinden kıpırdatılmayan taşları, kolayca derenin kenarına götürmüşler.

Çoban hiç durmadan tulum çalıyor, köylüler de güzel nağmelerin eşliğinde taşları taşıyorlarmış.

Çevredekiler, bu durumu hayretler içinde izlerken, köprü de kısa sürede bitivermiş. Köprünün birkaç günde bittiğini gören köylüler, tulumcu çobanın güzel nağmelerine kendilerini kaptırarak horon oynamaya başlamışlar. Şenlik gece geç saatlere kadar sürmüş.

Bu olayın üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen, bugün hâlâ o köprünün yanındaki düzlükte belli zamanlarda eğlenceler düzenlenmektedir.

EPİZOTLAR

- 1- Sel suları deredeki tahta köprüyü yıkar.
- 2- Köylü, tahta köprünün yerine taş köprü yapmaya karar verir.
- 3- Taş köprünün yapımında kullanılacak taşları, hiç kimse yerinden kımlıdatamaz.
- 4- Tulum çalan çoban, kendisine yardım eden olursa, taşları kaldırabileceğini söyler.
- 5- Çoban, tulum çalmaya başlayınca, birkaç kişi kolayca taşları kaldırır.
- 6- Tulumun nağmeleri eşliğinde, köprü kısa sürede yapılır.
- 7- İnsanlar, mutluluktan oynamaya başlar.
- 8- O günden sonra, köprünün yanında eğlenceler düzenlenir.

98. DEĞİRMEN

Çamlıhemşin'in Çayırdüzü köyündeki değirmenle ilgili, yörede çeşitli efsaneler anlatılmaktadır.

Tahtadan yapılmış olan bu değirmene, tahıllarını öğütmek için gelen kişi eğer işinin başında beklemezse, değirmen o anda duruverir, tahılı öğütmez olurmuş.

Değirmene götürülen mahsul, eğer birisi tarafından çalınmışsa, değirmen hiç çalışmazmış.

Bu değirmen, tuzu da öğütmezmiş. Tuz öğütmeye kalkışanlar, tuz yerine ya mısır unu alır, ya da çalışmayan değirmenin başında öylece beklermiş.

Mahsulünü değirmene götürmüş olan kişi eğer iyi kalpli biriye, işi çabuk bitermiş.

Bazı vakitler, köylünün daha önce hiç görmediği yabancılar da bu değirmene gelerek, tahıllarını öğütürlermiş.

EPİZOTLAR

1-Değirmene gelen kişi işi bitene kadar beklemezse, değirmen çalışmaz.

2-Değirmene götürülen mahsulden birisi almışsa, değirmen çalışmaz,

3-Değirmen tuzu öğütmez.

4-Değirmene gelen kişi iyi kalpli ise, işi çabuk biter.

5-Değirmende bazı günler tahıllarını öğüten yabancılar görülür.

99. İŞARET

Bir kadının kocası askere gidecektir. Kadın, eşinin askere gideceğini duyunca üzüntüsünden düşüp, bayılır. Kadın yere düşünce alını yarılır. Çevresindekiler, hemen kadının yanına koştururlar. Kadının alnında, Arapça bir şeyler yazılıdır. Kocası Arapça bildiğinden,yazıyı okumaya başlar. Adam, annesine der ki;

-“Bu kadının Allah alnına yazmış ki:

-“Kırk gün kıra çıkacak, kırk gün sonra kucağında bir kucak çalı eve dönecek. Eğer kırk gün sonra eve dönerse, yıka onu eve al, kırk bir gün sonra dönerse, onu eve alma!”

Kadın kırdan kırk gün gezer. Kırk gün sonra, kucağında çalılarla, eve döner. Allah insana bir kader çizmiştir. Kimse ona engel olamaz. Kadının alnında bu yazı nasır gibi kalmıştır.

EPİZOTLAR

- 1-Kadın, eşinin askere gideceğini duyunca, bayılır.
- 2-Yaralanan kadının alnında kaderi yazılıdır.
- 3-Kadının eşi, alnında yazılı olanları okur.
- 4-Kadın, alnında yazılı olanları yaşar.

100. KURBAN

Uzun yıllar önce, Hıdırnebi'deki bir kilisede, yaşamış olan papaz, köylüye eziyet etmektedir. Halk, onun zulmüne boyun eğmekte ve her gün papaza bakire bir kız vermektedir.

Günün birinde, düğününe birkaç gün kalan nişanlı kıza sıra gelir. Kızın nişanlısı, bu olaya çözüm bulmaya çalışır. Genç adam, kadın kılığına girerek, papazın yanına gider ve onu öldürür. Böylece, yıllarca halka zulmeden papaza cezasını vermiş olur, nişanlısını da kurtarır.

EPİZOTLAR

1-Papaz, her gün bakire bir kız ister.

2-Nişanlı genç, papazı öldürerek hem nişanlısını, hem de köylüyü bu dertten kurtarır.

101. LÂNET TAŞI

Yomra'da Karakaban denilen yerde, yüksek bir taş yığını bulunmaktadır. Burası, hırsızlık yapmış olan bir adamın gömüldüğü yerdir. Adamın mezarı da gelen geçenin, onu lânetlemek amacıyla attığı taşlardan meydana gelmiştir. Bu taş yığınının yanından geçen kişiler, mutlaka birkaç tane taş atarak giderler. Buraya taş atanın yolunun tez tükeneceği gibi bir inanç da vardır.

EPİZOTLAR

- 1-Hırsızın mezarının yanından geçenler, mutlaka bir taş atarak giderler.
- 2-Mezara taş atarak geçen yolunun erken tükeneceğine inanılır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, çalışmada yer alan efsaneler; “kutsal”, “gerçek” ve “olağanüstülük” yönünden kısaca değerlendirildi.

Çalışmanın sonunda, üzerinde durulması gerektiğine inanılan kimi efsanelere tek değinildi.

Ayrıca, efsanelerin derlendiği Trabzon, Rize ve Artvin yörelerinde dikkati çeken ve efsanelere kaynaklık eden bazı inanmalardaki ortaklıklar da vurgulandı.

1-TAŞ KESİLME İLE İLGİLİ EFSANELER

Şekil değiştirme motifleri içinde mütalâa edilen taş kesilme, Anadolu-Türk efsanelerinde çok sık görülen bir motiftir. İnsanların, hayvanların, bitkilerin ve eşyaların muhtelif sebeplerle taş hâline gelmesini anlatan bu efsanelerde ibret ve ders verme gâyesi birinci plândadır. Semavî dinlerde ve kitaplarında rastlanan taş kesilme inancı, **Kur'an-ı Kerim**'de de bahsi geçen bir hadisedir⁹⁹.

Taş kesilme hadisesi, Türk halk edebiyatında, bilhassa masal, efsane ve halk inanmalarında oldukça yaygın bir yer işgal etmektedir. Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesilme motifini inceleyen ve tip kataloğunu hazırlayan SAKAOĞLU, taş kesilmenin sebebini yedi grupta toplamıştır. Bunlar; aşk, zor durumdan kurtulma, saygısızlıklar, kötü huylar, Hızır ve insanlar ile değişik taş kesilmelerdir¹⁰⁰.

⁹⁹ Saim SAKAOĞLU, *Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, s.54-59

¹⁰⁰ SAKAOĞLU, *a.g.e.*, s.65

Metin ERGUN da, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında, SAKAOĞLU'nun kataloğundaki taş kesilmenin sebeplerine, “çeşitli psikolojik hâller” maddesini de eklemiştir¹⁰¹. ERGUN, adı geçen iki ciltlik çalışmasında, şekil değiştirme motifine yer veren Türk efsanelerinin tip kataloğunun umumî plânını çıkararak, Türk dünyası efsanelerini incelemiştir.

Bu bölümde yer alan taş kesilmeye ilgili efsaneler, ERGUN'un yukarıda adı geçen eserindeki tasniften yararlanılarak, kısaca değerlendirilmiştir.

Çalışmada yer alan 1, 2, 3 ve 5 nr.lı efsanelerde taş kesilmeye sebep *aştır* ve bu dört efsanede de ortak unsurdur.

1 nr.lı efsanede; kız istemediği biriyle evlendirilince, sevdiği genç beddua eder, gelin taş kesilir.

2 nr.lı efsanede; sevdiği gençle evlenemeyen kız, ailesi tarafından başka biriyle evlendirilir. Kadın, bir süre sonra çocuk sahibi olur, ancak yine de mutlu değildir. Bir kızgınlık anında taş olmak için beddua eder. Çocuğuyla birlikte taş kesilir.

3 nr.lı efsanede; genç, sevdiği kızla ailesinin rızası olmadan evlenir. Bu evliliğe razı olmayan babanın bedduası üzerine, gelin alayı taş kesilir. Bu efsanede göze çarpan bir başka neden de, gencin babasına olan saygısızlığıdır.

5 nr.lı efsanede de yine saygısızlık söz konusudur. Ailesinin sözünü dinlemeden, sevdiği gençle evlenen kız, annesinin bedduası sonucunda taş kesilir.

4 nr.lı efsanede; taş kesilmeye sebep *kötü huydur*.

Bu efsanede gelin, evde unuttuğu iğnesini almak için düğün alayını geri çevirerek, baba evine gelir. Bu yakışıksız davranış üzerine anne ve baba beddua ederler, gelin ve kervanı taş kesilir.

6 nr.lı efsanede; hem *kötü huy*, hem de *Hızır'ın öğüdünü dinlememe* sonucu taş kesilme söz konusudur.

Cimrilik ve hilekârlık en kötü huylardandır. Zengin olmasına rağmen, fakir kardeşine yardım elini uzatmayan, üstelik de kardeşini çalıştırdıktan sonra, onun hak ettiği yiyeceği vermek yerine, onu kandıran kız kardeşin sonu kötü olur. Fakir kız Hızır'ı dinlemeyip

¹⁰¹ Metin ERGUN, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Ankara 1997, s.200

arkasına bakınca, kardeşinin evi yok olur, evin yerinde göl oluşur. Böylece, cimri ve hilekâr kardeş cezasını çeker. Ancak kendisi de, Hızır'ın öğüdünü unutup, gotun üzerini açınca oracıkta taş kesilir.

7, 10, 12, ve 13 nr.lı efsanelerde taş kesilmenin sebebi *büyüğe yapılan saygısızlıktır*.

7 nr.lı efsanede; gelin ile kaynana geçinemezler. Bir kavga sırasında kaynana geline beddua eder. Gelin ve iki çocuğu suya giderken taş kesilir.

10 nr.lı efsanede ise; yaşlı kadın, düğün alayındakilerden, kendisini eşeğe bindirmelerini ister. Kadını eşeğe bindirmeyen düğün alayında bulunanlar, ninenin bedduası sonucu taş kesilirler.

12 nr.lı efsanede de; daha gelin olmadan, kayınvalidesi olacak kadına, evin idaresini kendisinin alacağı haberini gönderen gelin, kayınvalidesinin bedduası sonucu taş kesilir.

13 nr.lı efsanede; hasta kayınvalidesine bakmak istemeyen gelin, eşinden, onu öldürmesini ister. Oğul, annesini öldürmek üzere iken, elindeki balta ile birlikte taş kesilir.

8 nr.lı efsanede taş kesilmenin sebebi, *zor durumdan kurtulmak* için Allah'a edilen duadır.

Kayınpederine yemek götürün gelin, ejderhayla karşılaşır. Ejderhadan kurtulmak için, Allah'tan kendisini taş kesmesini diler.

9 nr.lı efsanede; taş kesilme bir *kızgınlık* sonucu meydana gelir.

Karşı köyden gelen gelin alayı geç kalır. Gelin alayının geldiğini duyan aşçı kadın koşarken, bir tencere kaynar yemek ayağına dökülür. Canı yanan kadın beddua edince, gelin alayı taş kesilir.

11 nr.lı efsanede; *Hızır'a cimri* davranan köy halkı cezalandırılır.

14 nr.lı efsanede; *havaya aldanıp yaylaya çıkan* kadının kötü sonu anlatılır.

15 nr.lı efsanede; oldukça farklı bir şekil değişikliği, *madene dönme* söz konusudur.

Metin ERGUN, madene dönme motifinin örneklerinin oldukça az olduğunu söyler¹⁰².

¹⁰² ERGUN, a.g.e., s.183

15 nr.lı, örneğine az rastlanan bu efsanede; cansız bir varlık olan pusula, kaleden aşağıya atılınca, sineğe dönüşür. Adam, elleriyle sinekleri kovmaya çalışınca, eline değen sinekler altın olur.

2-VELİLERLE İLGİLİ EFSANELER

Halkın muhayyilesi üzerinde kuvvetli izler bırakan her şahsiyet hayatta iken, menkabesinin teşekkül ettiğini görür. O menkabeler uzun asırlar boyunca bir nesilden öteki nesle geçerken daima büyür, büyür ve nihayet o şahsiyetin hakikî simasını tayin edebilmek güçleşir¹⁰³.

Tasavvufa ait eserlerde evliya için iki anlam verilir:

1.Allah'ın kendilerini koruduğu, dost edindiği kimseler.

2.Devamlı ibadet eden, Allah'tan gelen her şeye rıza gösteren kimseler.

Bunlar insanlara daima iyi davranırlar. Bütün insanlar için Allah'tan rahmet dilerler, intikam, kin ve hırs gibi kötü duygulardan uzak yaşarlar ve yeryüzünde hiç kimseye düşmanlık beslemezler. Mutasavvıflar velilerin bazı alâmetleri olduğunu bildirirler: Allah için çalışmak, Allah'a ulaşmak için uğraşmak, devamlı olarak Allah ile meşgul olmak, yüksek makam sahibi olmak istememek, gösterdiği kerametlerle övünmemek. Velilerin diğer önemli özellikleri de her şeye razı olmak, belalara sabretmek, sıkıntılı ve güç durumlarda Allah'a tevekkül etmektir.

Hız. Muhammet, evliyaullah kimdir sorusuna “Onlar öyle kişilerdir ki görüldüklerinde Allah hatırlanır.” diye cevap vermiştir. Diğer bir hâdisinde de veliler için “Allah'ın öyle kulları vardır ki onlara nebiler ve şehitler imrenirler. Allah için severler. Yüzleri nurludur ve nurdan mimberler üzerindedirler. İnsanlar korktuğu zaman korkmaz, üzüldükleri zaman üzülmezler” demiş ve “iyi bil ki geçekten evliyaullah için korku yoktur, hem de onlar mahzun olmazlar.” (yunus 62) ayetini okumuştur. Mutasavvıflar, Evliyaullah'ın korkmamasını ve hüzünlenmemesini şöyle açıklarlar: Korku gelecekte kötü bir şeyin ortaya çıkması veya elde olan ve sevilen bir şeyin kaybı düşüncesinden ileri gelir. Hüzün, geçmişle ilgilidir. Veli için ise ne geçmiş ne de gelecek vardır. Veli vaktin oğludur,

¹⁰³ M. Fuat KÖPRÜLÜ, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1981, s.27

ancak hâl ile meşguldür. Bu yüzden de ne korkar ne de hüzünlenir. Velâyet derecesine ulaşan kimselerde bazen tayy-ı mekân yani; bir anda uzak mesafelere gitmek, tayy-ı zaman yani; aynı anda birkaç yerde bulunma, su üstünde yürüme, insanların kalbinden geçenleri anlama v.b. gibi olağanüstü hâller meydana gelir bunlara keramet adı verilir¹⁰⁴. Osmanlıca-Türkçe Sözlükte keramet, “Velilerin lüzumu anında gösterdikleri fevkalade hâl”¹⁰⁵ olarak tarif edilir.

Peygamberimize aşırı bağlılık ve itaat neticesinde zuhur eden kerametlerin gizli kalması, mutasavvıflarca daha uygun görülmektedir. Bu sebeple birçok efsanede kerameti anlaşılan veli, ya ölür, ya da yok olur.

Velilerin hayatlarından bahseden menakıpnâmelerle tezkiret-ül evliyalar bazı ünlü velilerin gösterdikleri kerametlerle doludur.

Evliyaullah’ın öldükten sonra da etkilerini gösterdikleri, tarikat mensupları ve halk tarafından kabul edilir. Bu sebeptendir ki, bir çok velinin türbe ve mezarı sık sık ziyaret edilen ve adaklar adanan bir yer hâline gelmiştir. İslâm inancına göre velilerden bir şey istenemez, ancak onlar Allah’ın dostları olduğundan hatırları için Allah’tan bazı dileklerde bulunulabilir¹⁰⁶.

Çalışmada yer alan on bir efsane metni velilerle ilgilidir. Bu efsanelerde tespit edilen ortak özellikler:

1. *Olağanüstü güç ve saygı duyma:*

Veliler, olağanüstü güçlere sahip oldukları için, kendilerine korkuyla karışık bir saygı duyulur. Mezarlarına veya kendilerine yapılan herhangi bir saygısızlığın mutlaka kötü bir şekilde cezalandırılacağına inanılır.

17, 18, 22 ve 26 nr.lı efsanelerde; velilere ve onların mezarlarına duyulan saygı dikkati çeker.

2. *Bu dünyada velilerin olağanüstü güçlerinden yararlanma:*

¹⁰⁴ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Cilt 6, s.471

¹⁰⁵ Ferit DEVELLİOĞLU, Osmanlıca Türkçe Büyük Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1990, s.609

¹⁰⁶ a.g.a., s.471

Veliler, halkın nazarında Allah'a yakın kişiler olarak tanındıkları için, onların olağanüstü güçlerinden yararlanarak isteklerde bulunulur. Karşılaşılan kötü durumların düzeltilmesi istenir.

22 nr.lı efsanede; Hasan Dede adlı veli adına türbe yaptırılmıştır. Bu türbeye gidenler, bazı dileklerinin gerçekleşmesi, hastalıklardan kurtulma ve şifa bulma amacıyla ziyaret ederler.

23 nr.lı efsanede; Kalamozlu Mehmet Efendi, insanlara geleceğe dair, hastalıklarıyla ilgili haberler verir. Bu nedenle, sağlığında da Dede'yi ziyarete gidenler olmuştur.

26 nr.lı efsanedeki velinin mezarı ziyaret yeridir. Halk burayı Perşembe ve Cuma günleri ziyaret ederek, dertlerine derman arar.

16 nr.lı efsanede; veli olağanüstü gücünü kullanarak, yanan fırının içine attığı arpaların büyüyerek, başak vermesini sağlar. Veli bu kerameti ile, kurak bile olsa, Allah'ın, çalışan kuluna rızık vereceğini gösterir.

Veliler, kimi zaman aynı anda tayy-ı mekân ile iki ayrı yerde görülürler.

20 nr.lı efsanede; Mukule Hoca aynı anda iki ayrı yerde görülmüştür.

25 nr.lı efsanede de; Eyüboğlu Dede aynı anda iki ayrı yerde görülmüştür. Ölümünden sonra da tayy-ı zaman ile zor durumda kalan denizcileri ölümden kurtarmıştır.

3. HIZIRLA İLGİLİ EFSANELER

Hızır; halk inancına göre ölmezlik sırtına ermiş bir kişidir. İslâm geleneklerinde yer alan, **Kur'an'ı Kerim**'in Kehf Sûresinin 66-82. âyetleri ile En'am Sûresinin 85. ve Saffât Sûresinin 123-130. âyetlerinde Hızır ve İlyas'dan bahsedilir.

Bazı İslâm âlimleri Hızır'ı peygamber kabul eder: Hızır aleyhisselâm, Hızır Nebi ve peygamber veya mübarek bir zat diye anarlar. Halkın inancında Hızır, darda kalanların yardımına koşar: bu inanç "kul bunalmayınca Hızır yetişmez" atasözünde çok açık bir şekilde görülür. Ayrıca; insanlara zenginlik, yeryüzüne yeniden hayat veren bir ulu sayılır.

Türkler arasında Hızır, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'den sonra en çok bilinen bir şahsiyettir¹⁰⁷.

Hızır inancı aynı zamanda, Türklerde doğrudan doğruya baharın gelmesi merasimi ile ilgili bir inançtır. Anadolu'da Hızır Nebi Günü (Hidrellez), Hızır ile İlyas'ın bir araya geldiği gün, yani 6 Mayıs'ta kutlanmaktadır¹⁰⁸.

Senenin bereketli olması için özellikle iki hususun afsunlanması gerekmektedir. Bu iki unsur hava ve sudur. Halk inancında Hızır karaların, İlyas da suyun temsilcisidir. Bu ikisi birleştiğinde tabiata can geleceği ve o yılın bereketli olacağı inancı hâkimdir. Bu yüzden, Türk topluluklarında "Hızır Nebiyi Karşılama" törenleri yapmak âdet hâline gelmiştir¹⁰⁹.

Anadolu'da, Hızır'la ilgili pek çok efsane anlatılmaktadır. Bu çalışmaya da Hızır'la ilgili iki efsane alınmıştır.

27 ve 28 nr.lı efsaneler bize; "Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bil "atasözünü hatırlatır niteliktedir.

27 nr.lı efsanede; dilenci kılıklı adam, kapısını çaldığı köylülerden hiçbir şey alamaz. Yalnızca bir kişi, dilenciye bir ibrik su verir. Ertesi gün, tüm köy çığ altında kalırken, o kişinin evine bir şey olmaz¹¹⁰.

28 nr.lı efsanede ise; 27 nr.lı efsanenin tersi bir olay yaşanmıştır. Köye dilenci kılığında gelen Hızır, kadının birinden yiyecek ister. Cimri kadın, dilencinin isteğini geri çevirir. Bu olaydan sonra sel olur. Köyde yaşayan diğer insanlara hiçbir zarar gelmediği hâlde, kadının evini sel suları götürür¹¹¹.

¹⁰⁷ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Cilt 9, s.45

¹⁰⁸ Ahmet Yaşar OCAK, İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Ankara 1985, s.136

¹⁰⁹ Abdul Halûk M. ÇAY, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1991, s. 50

¹¹⁰ 27 nr.lı efsane ile Esmâ ŞİMŞEK'in "Çukurova Efsanelerinden Örnekler" adlı makalesinde yer alan Düzce ve Yenişehir'den derlenmiş efsaneler arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Diğer iki efsanenin, 27 nr.lı efsaneden farklı olan motifi yerleşim merkezinin sulara gömülmesidir.

¹¹¹ 28 nr.lı efsane ile, ŞİMŞEK'in "Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış" adlı yazısındaki Amik Ovası'nın göl hâline gelişini anlatan efsane aynıdır.

Bkz. Esmâ ŞİMŞEK, "Çukurova Efsanelerinden Örnekler", İÇEL KÜLTÜRÜ, 8(9) 1989, s.9, ŞİMŞEK, "Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış", İÇEL KÜLTÜRÜ, 43(1) 1996, s.9

4- YER ADLARIYLA İLGİLİ EFSANELER

Bu başlık altında on efsane metni yer almaktadır. Bu efsaneler yerleşim yerleri ve belirli yerlerle ilgilidir. Efsanelerde, bu yerlerin adlarının nasıl verildiği ve bu adların nasıl değiştiği anlatılmaktadır.

32, 34, 35 ve 36 nr.lı efsaneler olağanüstü motifler içermektedir.

33 nr.lı efsanede; annesi tarafından ağaç kovuğuna bırakılan çocuk bir geyik tarafından büyütülür. Efsanede geçen geyik motifi Türk destanları, masalları, halk hikâyeleri ve efsanelerinde değişik şekillerde yer alır. Geyik, Türklerce kutsal sayılır ve efsanelerde daha çok dişi geyiğin yer aldığı görülür¹¹². Nitekim 33 nr.lı efsanede de, çocuğu besleyen dişi bir geyiktir. Bu efsane Yaradılış Destanı'nı, Göç Destanı'nı, Bozkurt Destanı'nı, Oğuz Kağan Destanı'nı, Manas Destanı'nı, Dede Korkut Hikâyeleri'ni hatırlatıvermektedir¹¹³.

37 nr.lı efsanede; savaş sırasında susayan asker, Allah'tan su bulduktan sonra ölmeyi diler. Askerin bu dileği kabul olur, su içtikten sonra da ölür¹¹⁴.

5- ÇEŞİTLİ İŞARETLERLE İLGİLİ EFSANELER

İnsanlar çevrelerinde gördükleri değişik şekillerdeki taşlara merakla bakmakta ve diğerlerinden farklılık gösteren bu taşların etrafında efsaneler anlatarak, onları kutsallıklaştırmaktadırlar. Dilek ve isteklerini çoğu zaman sembollerle ifade eden insan, bu delikli taşları da kendine bir nevi aracı olarak seçmiştir. Bu pratiklerde taş tapınma söz konusu değildir. Hatta ziyaretlerde ayet ve duaların okunması, olaya İslâmi bir hüviyet kazandırma çabasından kaynaklanmaktadır.

¹¹² Daha geniş bilgi için bkz.; Esmâ ŞİMŞEK, "Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan "Ana Geyik" Efsanesinde Mitolojik Unsurlar", *Milli Folklor*, 1995 Sayı 26, s. 17, Müjgan CUNBUR, "Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, Cilt II, s.71-87, Saadet ÇAĞATAY, "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1956, s.153-177

¹¹³ Esmâ ŞİMŞEK'in "Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan "Ana Geyik" Efsanesinde Mitolojik Unsurlar" adlı yazısında yer alan efsane ile 33 nr.lı efsane arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

¹¹⁴ Gürhan DÖNMEZ'in, "Anadolu Türk Efsanelerinde Su Motifi" adlı yazısında yer alan, Rize'deki "Şifalı Su" ile ilgili efsane, Yomra'dan derlenen efsane ile benzerlik gösterir. Rize'den derlenmiş olan efsanede, askerin dileğinden sonra yerden şifalı bir su çıkar. Başköy'de bulunan bu su, daha sonra ziyaret yeri hâline gelir.

Bkz. Gürhan DÖNMEZ, "Anadolu Türk Efsanelerinde Su Motifi", *Milli Kültür*, 9(62) 1988, s.15

Hikmet TANYU, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar** adlı eserinde taş kesilmeyi çeşitli sebeplere bağlamıştır. Dört madde hâlinde sıraladığı sebeplerin sonuncusu olan bu maddede; “Kahramanlaşmış, efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla, taşın yeni bir keyfiyet kazanması. Hz. Ali, Battal Gazi, Koroğlu, vb.nin izleri ile taşlar özel bir hüviyet kazanırlar¹¹⁵.” derken Hz. Ali ile ilgili olarak anlatılan efsanelere ışık tutmaktadır.

Esmâ ŞİMŞEK, “Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler” adlı yazısında da, “Hz. Ali’nin Atının Ayak İzleri” ile ilgili efsanelere örnekler verir¹¹⁶. ŞİMŞEK, Bosnalılar arasında efsaneleştirilen “Cercelezi Aliya”nın Hz. Ali olabileceğini de söyler. Antalya, Burdur, Elazığ’ın Sivrice ve Keban ilçelerinde, Erzincan’da, Makedonya’da da Hz. Ali ve atıyla ilgili olarak anlatılan efsanelere rastlandığına işaret eder.

Harun GÜNGÖR de, Anadolu’da Hz. Ali ve atı çevresinde anlatılan bu efsanelerin bir benzerinin, Kayseri-Bünyan’da, Yerdâş mevkiinde görüldüğünü söyler. Hz. Ali’nin atını bağladığı ve atının ayak izi olduğuna inanılan oyuk taşların bulunduğu bölgede halkın, yağmur duasına çıktığını söyler¹¹⁷.

Anadolu’da, Hz. Ali’nin ve atının ayak izi olduğuna inanılan yerler: Diyarbakır-Ergani, Gaziantep’in Burçbucağı, Edremit’te Durdağı, Giresun’da Kulakkaya, Çıldır Gölü’nün kuzey-doğusunda Ağcakala-Serger hisarında, Gaziantep Kilis’in Ravanda Köyü, Erzincan’da, Ardahan’da, Diyarbakır’ın Çermik dağında, Burdur’un Kapaklı Köyü, Bucak ilçesinin Yüreğil Köyü, Bingöl’ün Kür(dikme) Köyü¹¹⁸.

Çalışmada, Hz. Ali ve atıyla ilgili olarak anlatılan Trabzon’da derlenen 39 nr.lı bir (varyantlarla birlikte yedi tane) efsane metni yer almaktadır. Hz. Ali çevresinde oluşan bu efsanelerin çeşitliliği, halkın Hz. Ali’ye olan sevgisinden ve onun kahramanlığına duyduğu hayranlığından kaynaklanmaktadır.

Esmâ ŞİMŞEK, “Çukurova Efsanelerinden Örnekler” adlı makalesinde, bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “Peygamberimizin, Hz. Fatıma’nın ve Hz. Ali’nin Arabistan’da yaşadığı herkesçe malumdur. Ama, bizim insanlarımız, onların yaşadığı

¹¹⁵ Hikmet TANYU, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Ankara 1987, s.184

¹¹⁶ Esmâ ŞİMŞEK, “Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler”, **51. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Sektör Bildirileri**, Ankara 1997, s. 261

¹¹⁷ Harun GÜNGÖR, “Kayseri Yöresinde Delikli Taş ve Kayalar”, **Millî Folklor**, 1992 (sayı 17), s13

¹¹⁸ Ali DUYMAZ, **Bingöl Efsaneleri**, Elazığ 1989, s.200

yerlere hiç bakmadan, hemen, çevrelerindeki kaya parçalarına bakarak, onlarla ilgili birer efsanenin meydana gelmesine sebep oluvermişlerdir.”¹¹⁹

6- DAĞ, GÖL, PINAR ve MAĞARALARLA İLGİLİ EFSANELER

Olağanüstü unsurların yanında, kutsal unsurlar da içeren bu gruptaki dokuz efsanede; tabiattaki dağ, göl, vb. oluşumu ve bunlarla ilgili yaşandığı varsayılan olaylar konu edilir.

Bu gruptaki bazı efsanelerde, insanları yönlendirici bilgiler de verilmektedir. 46 nr.lı efsanede; kışın yaylalarda kalınmaması gerektiğini telkin eder. Bu efsanede, aynı zamanda korkunun ölüme sebebiyet verişini anlatılmaktadır. Bu kişi, ölümün sebebi olarak gördüğü hadiseleri bir mektupla hikâye ederek, insanları ikâz etmek istemiştir.

41, 42, 44, 46, 48 ve 49 nr.lı efsanelerde olağanüstü motifler göze çarpmaktadır. 40 nr.lı Hz. Ali Gölü adlı efsanede; olağanüstü motiflerin yanında, göl halk tarafından ziyaret edildiği için kutsallık ögesi de vardır.

49 nr.lı efsanede; kırk ermiş uçarak sır olur. Velilerle ilgili birçok efsanede uçma motifi vardır. Ali Berat ALPTEKİN, "uçma motifi kaynağını Miraç hadisesinden almıştır"¹²⁰ der. Bilindiği gibi dinî efsanelerin büyük bir çoğunluğunun kaynağı, dinî kitaplardır.

7- ÇEŞİTLİ HASTALIKLARLA İLGİLİ EFSANELER

Bu başlık altında üç efsane metni yer almaktadır.

50 ve 52 nr.lı efsaneler bazı bitki ve nesnelere oluşumunu açıklanmaktadır.

¹¹⁹ ŞİMŞEK, "Çukurova Efsanelerinden Örnekler", *İçel Kültürü*, 8(9) 1989, s.9

¹²⁰ ALPTEKİN, "Ahmed-i Yesevî Hakkında Anlatılan Menkabelerin Anadolu Efsaneleri İçindeki Yeri", *Erciyes*, 10(190) 1993, s.9

50, 51 ve 52 nr.lı efsanelerde bahsi geçen nesne ve yerlerin şifa vermesi söz konusudur. Bu nedenle; 51 nr.lı efsanedeki söz konusu yer, şifa bulmak amacıyla ziyaret edilen mekân hâline gelmiştir.

8- TABİAT HADİSELERİYLE İLGİLİ EFSANE

Bu başlık altında yalnızca bir efsane yer almaktadır. 53 nr.lı bu efsanede; denizin çekilmesi sonucu Trabzon sahilinin bugünkü hâline gelmesi anlatılmaktadır.

9- OLAĞANÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ EFSANELER

Çalışmada en fazla yer tutan bu bölümde, 27 efsane metni bulunmaktadır.

Çalışma sahasında olağanüstü varlıklarla ilgili çok sayıda efsane derlenmiştir. Bu efsaneler; Cazı, Dağ Adamı, Hobur, Arap, Mayıs, Albastı ve Cinlerle ilgilidir.

Cazı Karı, Dağ Adamı, Hobur –Ubur (Trabzon-Akçaabat, Sürmene, Tonya, Rize-İkizdere ve Hemşin), Arap (Trabzon-Maçka), Mayıs (Trabzon-Sürmene, Çaykara, Maçka) adlarıyla anılan olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler ilgi çekicidir. Trabzon ve Rize’de bu varlıklarla ilgili inanmalar arasında benzerlik olmasına rağmen, Artvin’den derlenen olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler, bunlardan önemli ölçüde farklıdır. Hatta burada, başka hiçbir yerde rastlanmayan “Rom Rom Ana”, “Kaftarküski” gibi olağanüstü varlıklarla ilgili inanmalar tespit edilmiştir.

Yine çalışma sırasında; Koncoloz (Trabzon-Sürmene, Rize-Hemşin, Artvin-Yusufeli), Davaro(Rize ve Trabzon’da Davaro olarak bilinen varlık; Artvin’de Ağırbasan adıyla bilinmektedir.), Cika (Rize-Çamlıhemşin), gibi birçok olağanüstü varlık etrafında hâlâ varlığını koruyan inanmaların olduğu dikkat çekicidir. Al bastıyla ilgili inanmalar, bir çok yerde olduğu gibi bu üç ilde de mevcuttur.

Anadolu’nun pek çok yerinde olduğu gibi, Cazı ile ilgili inanmalar, bu üç ilimizde de yaygındır. Çalışmada, Cazıyla ilgili üç efsane metnine yer verilmiştir. Trabzon’da tespit edilen ve Cazıların en kötüsü olduğuna inanılan “Kırım Cazısı” etrafında anlatılanlar

oldukça ilgi çekicidir. İnanişâ göre Kırım'da bir araya gelen bu kötü ruhlu kadınlar, geceleri el ayak çekildikten sonra bacadan içeriye girer. Kimseye görünmediklerinden rahatlıkla beşikteki bebeklerin yanına girer ve onları boğar. Kırım Cazıları tarlalardaki ürünlere de zarar verir. Trabzon'da halk, bu varlığın kötülüklerinden korunmak için "Cazi Gecesi" denilen, mayısın birinci(13 Mayıs) gecesinde birtakım önlemler alır.

Trabzon-Şalpaazarı'nda halk, her köyün cazısı olduğuna inanır. Kırım'a giden cazılar on üç mayıs gecesini "got dövüşü" yapar. Got dövüşünü hangi köyün cazısı kazanırsa, o sene o köyde bereket olur¹²¹.

Çalışmada, Trabzon'da tespit edilen olağanüstü varlıklardan biri olan Mayıs'a'larla ilgili üç, Ubur ve Dağ Adamı ile ilgili de birer efsane metnine yer verilmiş ve efsanelerin dipnotlarında bu varlıklarla ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır.

Esmâ ŞİMŞEK, "Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler" adlı yazısında, Bosna'da "Arap"la ilgili olarak anlatılan bir efsaneyi verdikten sonra, bu efsanenin benzerine Anadolu sahasında pek rastlayamadığını belirtir. Derleme sırasında, Maçka ve çevresinde "Arap" inancının çok yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu inanca bağlı olarak Trabzon'da da çok sayıda efsane anlatılmaktadır. Çalışmada, Arap'la ilgili 3 efsane metni yer almaktadır. 60 nr.lı metnin dipnotunda, Arap'la ilgili kısa bir açıklama yapılmıştır.

Lohusa hanımların korkulu rüyası olan al karısı, Çin Seddinden Akdeniz kıyılarına; Buz denizinden Hind'e kadar yayılmış bir inanıştır. Bütün Türk Boylarında bilinen al karısı; al bastı, al albıs, albıs, almış, almış gibi isimlerle anılır. Al bastı; Yakut Türkleri'nde ak saçlı bir kadın, Buryat Moğolları'nda kırmızılar giyinmiş bir yaşlı kadın, Teleüt Türkler'nde ise "kırmızı ipekten kaftan giymiş dalgalanan alevler, yeşil ipekten kaftan giyip dalgalanan alevler" şeklinde tasavvur edilmiştir¹²².

Yakutlar'da, Kırgızlar'da, Kazaklar'da, Özbekler'de Kazanlar'da vs. lohusa hanımı, "al karısı"ndan korumak için değişik çarelere başvurulur.

Al karısı, Kırgız- Kazak Türklerinin inanişâna göre iki kısımdır:

1- Kara Albastı: Ciddi ve ağır başlı bir ruhtur.

¹²¹ Ali ÇELİK, Trabzon-Şalpaazarı Çepni Kültürü (Metin-İnceleme), Trabzon 1996, s.331

¹²² Bahaeddin ÖGEL, Türk Mitolojisi, Ankara 1985, II. Cilt,s.517

2- Sarı Albastı: Doğum yapan kadının ve çocuğun ciğerini söküp suya atar. Hoca veya Baksıların okumasıyla gider, sarışın bir kadın suretindedir. Bazen, keçi veya tilki suretlerine de girer¹²³.

İnsanları aldatan, şekil değiştirebilen, ses taklidi yapabilen, ocaklılardan korkan, genellikle dişi olan ve kimi yörelerde “haphabik”, “kapoz” isimleriyle de anılan Al Ruhü, eski Türk inanışlarından kaynaklanan bir varlıktır. Çünkü, günümüzde yaşayan özelliklerle tarihteki Al Ruhü inancının özellikleri benzeşmektedir¹²⁴.

Eski Türklerde “Al Ruhü” Ateş Tanrısı olup, koruyucu bir ruh hüviyetindedir. Türklerde eskiden varlığı bilinen bu ruh, günümüzde “şerir bir ruh” kimliğine bürünmüş olarak görünmektedir.

Çalışmada; Albastı ile ilgili iki efsane yer almıştır.

Al karısı, lohusanın yanına, değişik suretlerde gelir. Bazen yakın bir akrabanın sıfatında, bazen çirkin bir kadın, bazen de kedi, köpek, keçi, kelle vs. gibi şekillerde görünür¹²⁵.

65 nr.lı efsanede Al Bastı; kadına, kısa boylu adam şeklinde görünür.

66 nr.lı efsanede ise; Al Bastı, kanatlı yaratıklar şeklinde görünmüştür.

Lûgat anlamı: “Gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibâret bir yaratık” olan cinler, **Kur’an-ı Kerim**’de de bir çok âyette adı geçen “gerçek” varlıklardır. “Örtmek, örtünmek, gizli kalmak” anlamındaki cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili olan cinnî “örtülü ve gizli şey” manasına gelir. Terim olarak “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilahî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü” anlamına gelir. Cinler, insanlardan farklıdır. Kısa sürede uzun mesafeleri katedebilirler, insanlarca görülmedikleri hâlde, onlar insanları görebilirler.

Hadislerde de cinlerle ilgili bazı bilgilere rastlanmaktadır. Her insanın yanında bir cin bulunduğunu, cinlerin müminlere vesvese vermeye çalıştıklarını, ancak Kur’an okunan

¹²³ Abdulkadir İNAN, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1995, s.168-169

¹²⁴ İNAN, a.g.e., s.207

¹²⁵ Esmâ ŞİMŞEK, “Çukurova’da Anlatılan “Al Karısı” Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri”, 1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana 1990, s.538

yerde etkilerini kaybettiklerini ifade eden hadislerdeki cinler, **Kur'an-ı Kerim**'de "Cin Şeytanları" (El-En'am 6/12) olarak kendilerinden söz edilen kötü cinler olmalıdır.

İslâm âlimleri, cinlere ilişkin ayetleri yorumlayarak cinlerin insanlar gibi doğan, yiyip içen, evlenip çoğalan, ölen ve hatta insanlarla ilişki kuran varlıklar olduğunu öne sürerler. **Kur'an-ı Kerim**'in Hicr Sûresi'nin 26 ve 27. Âyetlerinde; "And olsun ki biz insanı pişmemiş çamurdan ve cıvık balçıktan yarattık. Cinlere gelince onu da insandan daha önce vücudun gözeneklerine nüfuz eden çok sıcak ateşten yarattık." denilerek cinlerin ateşten yaratıldığı ve insanlar gibi Allah'ın hükümlerine tâbi oldukları ifade edilmektedir. (Cinlerle ilgili ayetler; El-İsra 17/94-95, El-En'am 6/130, El-Bakara 2/129.151)¹²⁶.

Türk halk edebiyatında ve inançlarında cinlerin, en çok şekil değiştirme özellikleri üzerinde durulmuştur. Cin; 67, 70, 72,75, 78 ve 81 nr.lı efsanelerde insan, 74 nr.lı efsanede kütük, 76 nr.lı efsanede ise kurbağa şeklindedir. Cinlerin yaşadığı yerler; 67 ve 72 nr.lı efsanelerde ırmak kenarı, 70, 74, 76 ve 78 nr.lı efsanelerde ıssız yol, yer ya da ev gibi mahâllerdir.

Cinler, Allah'ın adının anılmasından korkup çekinirler. Bu sebeple besmele, salavat veya Ayet-el Kürsî okunduğunda kaybolurlar. 62, 68, 72 ve 80 nr.lı efsanelerde cinlerin sahiplendiği insanlar, dua okununca, normal hayatlarına döner.

Cinlerin; şekil değiştirme, besmeleden çekinme, dere kenarında yaşama gibi özelliklerinin yanı sıra besmelesiz yerleştirilen eşyaları çalma gibi vasıfları da vardır. 62 nr.lı efsanede; elbisenin kesilerek tanınması motifi dikkati çekmektedir. Cinlerin sahiplendiği adam, eşinin gelinliğini, perilerin üzerinde görünce gelinlikten bir parça koparıp, alır. Adam, evine gelip de eşinin gelinliğine bakınca, gelinliğin de cinler tarafından sahiplenildiği ortaya çıkar. Kadın, Besmele çekmeden gelinliğini dolaba astığı için gelinliği cinler sahiplenmiştir. Bu efsane insanlara, bir işe başlarken Allah'ın adıyla başlamak gerektiği mesajını vermektedir.

Efsanelerde cinlerle ilgili daha pek çok inanış mevcuttur. Hatta cinlerde cinsiyet mefhumu olduğu için onlara hükmeden, âşık olup evlenen ve çocuk sahibi olan kişilerin varlığından da bahsedilmektedir. 56 nr.lı efsanede cazı kartısına, 67 ve 70 nr.lı efsanelerde

ise periye âşık olma söz konusudur. 68 nr.lı efsanede, periyle evlenen adamın, ondan çocukları da olur. Cinlerin insan kılığına girdiklerinde fark edilmeleri için ayaklarının ters olup olmadığına bakılması inancı da oldukça yaygındır. 70 ve 78 nr.lı efsanelerde insanoğluna farklı şekillerde görünen cinlerin, ayaklarının ters oluşları sayesinde cin oldukları anlaşılmıştır.

Efsanelerin benzerlerine başka milletlerde de rastlayabiliriz, bunlar masal kaynaklı “Gezgin Efsaneler”dir. Gezgin efsaneler, daha çok uluslararası ortak bir kültürün, farklı milletlerdeki varyantları olarak görülmektedir. Olağanüstü motifler taşıyan gezgin efsanelerin bir örneğine Beşikdüzü ve Akçaabat’ta rastlanmıştır¹²⁷.

Kutsal ve gerçek unsurların hemen hemen hiç olmadığı bu efsanelerde göze çarpan en önemli unsur olağanüstü motiflerle bezenmiş olmasıdır. Bu anlatımların bir diğer özelliği de, içlerinden bazılarının yöreye has birtakım inanmalar etrafında şekillenmiş olmasıdır.

10- ŞEHİTLERLE İLGİLİ EFSANELER

Bu başlık altında, sekiz efsane metni yer almaktadır.

Trabzon’da, I. Dünya Savaşı yıllarında vatani uğruna canını feda eden Mehmetçiklere ait çok sayıda şehitlik mevcuttur¹²⁸. Halk, şehitlere olan minnet ve şükran borcunu unutmazken, şehitlerle ilgili efsaneleriyle de onları yaşatmaktadır.

Şehitlerle ilgili efsanelerde, bazı ortak motifler olduğu görülmektedir.

Şehit mezarına zarar verenler cezalandırılır:

¹²⁶ İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1993, Cilt 8, s.5-10

¹²⁷ Bilge SEYİDOĞLU’nun “Gezgin Efsaneler Üzerinde Bir Araştırma: Norveç ve Türkiye(Erzurum) Efsaneleri” adlı bildirisinde, “Perilerin Ebesi” adlı bir Norveç efsanesiyle, ortak motifler taşıyan bir Erzurum efsanesini karşılaştırmıştır. Bu çalışmadaki 76 ve 77 nr.lı efsaneler, SEYİDOĞLU’nun yazısında yer alan efsanelerin benzerleridir. Bu dört efsanedeki ortak motifler sıralanırsa, bu benzerlik ortaya çıkacaktır:

- 1-Olağanüstü bir yaratığın doğum yapması için, insanoğlunu yardıma çağırması
- 2-Ebe kadının doğumu gerçekleştirmesi
- 3-Bu işin karşılığı olarak, altına dönüşen nesnelerin verilmesi

Bkz. Bilge SEYİDOĞLU, “Gezgin Efsaneler Üzerinde Bir Araştırma: Norveç ve Türkiye(Erzurum)Efsaneleri”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1986, II. Cilt, s.361-362

¹²⁸ Bkz., Mehmet BİLGİN, **Madurdağı Savaşı**, İstanbul 1993, s.70-75

85 nr.lı efsanede; şehit mezarı köylüler tarafından açılınca, şiddetli bir yağmur başlar.

86 nr.lı efsanede; şehit, ev sahibini rüyada uyarır. Ev şehit mezarının üzerine inşa edildiği için ailenin çocukları sakat doğar.

82 nr.lı efsanede; şehide bir zarar verilmediği hâlde; şehidi önce canlı, sonra ölü olarak gören adam bir süre sonra korkusundan ölür.

84, 85, ve 86 nr.lı efsanelerde; şehit, insanların rüyasına girerek onları uyarır.

84 ve 87 nr.lı efsanelerde dikkati çeken, şehidin çürümemiş olmasıdır

."Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin; hayır onlar diridirler, ama siz farkında olmazsınız¹²⁹."âyetinin hâsıl ettiği inanç, şehitlerin ölmediği ve diri olduğu inancını doğurmuştur. Böylece, bu inancı konu alan pek çok efsanenin teşekkül etmesine yol açmıştır. 84 nr.lı efsanede de, şehit silahına sarılmış, çürümemiş hâlde bulunur.

88 nr.lı efsanede; şehit mezarının yanında bulunan sarkıtlardan su akar. Sarkıtların yanına giden kişi kötü biri ise, su damlamaz. Bu efsanedeki imtihan motifi dikkat çekicidir.

Şehit mezarı şifa verir:

87 ve 88 nr.lı efsanelerde; halk, şehit mezarlarına giderek dilek diler, dertlerine derman arar. 87 nr.lı efsanede; şehitlik hastaların ziyaret yeri hâline gelmiştir. Ziyaret yerlerinde dikkati çeken önemli bir husus, buraların eski Türk inanışlarından izler taşımalarıdır. Ziyaret yerleriyle ilgili olarak anlatılan efsanelerde dağ, tepe, taş ve ağaç kültü ile Şamanizm kalıntısı ip ve bez bağlama gibi inanış ve uygulamalara rastlanmaktadır¹³⁰. 87 ve 88 nr.lı efsanelerde eski Türk inanışlarının izleri görülmektedir. 89 nr.lı efsanede; oldukça ilginç bir uygulama söz konusudur. Ziyaretçi dilek diledikten sonra, dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için mezarın yanında uyur.

86 nr.lı efsanede; mezarda mum yanar. Türk destanlarında da rastladığımız, "ışık" halk nazarında kutsallığını korumuş bir motiftir¹³¹.

83 nr.lı efsanede; şehit darda kalanlara yardım eder.

¹²⁹ Süleyman ATEŞ, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Ankara 1980, s.23

¹³⁰ Abdulkadir İNAN, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1986, s.204-207

¹³¹ Destanlarımızda ışık motifi için bkz. Nihat Sami BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980, Cilt I s.65-68; Bahaeddin ÖGEL, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, s.128-132

87 nr.lı efsanede; şehit mezarının üzerine gelen greyder çalışmaz. Bu efsanedeki olayın benzeri, Anadolu'nun başka yerlerinde de yaşanmıştır.

Değerlendirmeğe çalışılan bu sekiz efsanede yer alan motifler, yurdun dört bir köşesinde anlatılan efsanelerdeki motiflerle ortaklıklar arz eder. Kutsal, gerçek ve olağanüstü motifler içeren bu efsanelerde yatan temel düşünce, Türk insanın şehitlere olan sevgisi ve bağlılığıdır.

11- HAYVANLARLA İLGİLİ EFSANELER

Bu bölümde; bilgi verici, olağanüstü özellikleri ön plânda olan 90 nr.lı efsane ile, şekil değişikliğini konu alan 91 ve 92 nr.lı iki efsane yer almıştır.

Hasan ÖZDEMİR "Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri" adlı bildirisinde, etiyolojik efsanelerle ilgili olarak; "Etiyolojik anlatıların temel özelliği, bilindiği gibi, canlı ve cansız varlıkların oluşumunu, dönüşümünü ve sonunu açıklamaktadır. Dünyanın yaratılışı, insanın, hayvan ve bitkilerin yaratılışlarını konu edinenler ile çeşitli tabiat olay ve görüntülerinin asıl sebeplerini açıklayanları da vardır. Etiyolojilerin bir kümesi de doğrudan doğruya "neden" sorusuna yanıt niteliğindedir¹³²."der.

ÖZDEMİR'in bu tarifinden de anlaşılacağı üzere etiyolojik efsaneler varlıkların oluşumundaki sebebi açıklar. Bu başlık altında incelenecek 92 nr.lı efsane, etiyolojik efsanelere bir örnektir.

92 nr.lı efsanede; annelerini çok üzen iki yaramaz kardeş vardır. Bu iki kardeş, annelerinin bedduası sonucu kuşa dönüşürler. Kukku ve Durdura adlı kuşlar, aslında bu iki yaramaz kardeşlerdir.

¹³² Hasan ÖZDEMİR, "Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri", **III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, II. Cilt Ankara, s.305

12- BİTKİYLE İLGİLİ EFSANE

93 nr.lı bu efsanede; hastalanan kadın, kayınvalidesinin yüreğini yediği takdirde düzeleceğini söyler¹³³. Adam, eşinin kurduğu bu tuzağa düşünce annesini öldürür. Annesinin yüreğini, eşine götürürken ayağı kayar ve yere düşer. Bu sırada, annesinin ona acıyan sesini işitir ve yaptığına pişman olur. Allah'a, kendisine ceza vermesi için yalvarır. Duası kabul olur ve oracıkta ölür. Öldüğü yerde kendir otu biter.

13- HAZİNEYLE İLGİLİ EFSANE

94 nr.lı bu efsanede olağanüstü bir durum söz konusudur. Dağın tepesinde bulunan hazine yatağındaki ayak izinin olduğu yere, insan kurban etmeden hazineye ulaşmak mümkün değildir.

14- KESİK BAŞ İLE İLGİLİ EFSANE

“Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda Kesik Baş” adlı bildirisinde, Ahmet Yaşar OCAK; “ Bugün elimizdeki kesik baş motifli destan, efsane ve menkabelere genel bir bakış atfedildiğinde, bunların Balkanlar’dan Orta Asya’ya kadar geniş coğrafi sâhayı kapladıkları görülür. Ancak bu geniş bir coğrafi sâha içinde yoğunluğun Anadolu ve Balkanlar olduğu derhâl dikkati çeker.” der ve kesik baş motifli, yazıya geçmiş en eski ve en tanınmış örneğin de; taş basması Mevlid nüshalarının arkasında yer alan ve Dâsitân-ı Kesikbaş yahut Hikâye-i Kesikbaş olduğunu ilâve eder.

OCAK, kesik baş motifli destan, menkabe ve efsaneleri şu şekilde gruplandırır:

“1-XI. asıdan itibaren Anadolu’da bazı şehir ve kasabaların Türkler tarafından fethi hadiseleri ile alâkalı olanlar.

¹³³ Bu efsanedeki olay bize, “Gül Güzeli” adlı masaldaki, kötü kalpli kadını hatırlatmaktadır. Bu masalda; şehzadenin karısının rakibi olan kızın kalbi, geyiğin yüreğinin ucundaki kırmızı mercana bağlıdır. Bu durumu bilen kötü kalpli şehzadenin karısı, eşinin âşık olduğu kızı ortadan kaldırmak için hastaymış gibi görünür. Hastalığı da, geyiğin yüreğini yediği takdirde geçecektir.

Bkz. İgnaz KUNOS, *Gül Güzeli*, İstanbul 1978, s. 13

2-XIV-XV. asırlardan başlayarak Rumeli’de vukû bulan ilk fetihlerle, sonraki devirlerde yine burada ve kısmen doğuda sürüp giden savaşlarla ilgisi bulunanlar.

3-Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar döneminde yaşamış olup, başları kesilmek suretiyle haksız yere idam edilen veya öldürülen bazı tarihî şahsiyetleri konu alanlar.

4-Son olarak da, günümüzdeki bazı cinâyet hadiseleri etrafında teşekkül edenler.” bundan sonra, söz konusu destan, menkabe ve efsaneleri, mahiyet itibariyle iki ana kategori oluşturduklarını söyler:

a)Kahramanı “gövdeden kesilerek ayrılmış baş” olanlar,

b)Kahramanı “başı kesilmiş gövde” olanlar¹³⁴

Yomra’dan derlenmiş olan 95 nr.lı efsane; “Kahramanı başı kesilmiş gövde olanlar” kategorisindedir. Bu efsanede; savaşa katılan iki arkadaşın birinin başı, düşmanlar tarafından kesilir. Düşman askeri kılıcına taktığı başı almış, koşmaktadır. Bu durumu gören arkadaşı, “canını verdin yetmedi mi, niye başını veriyorsun?” diye bağırınca, başsız gövde, başını düşman elinden alarak savaşa devam eder.

Bu efsane dışında, Trabzon’un Fâtihten Sultan Mehmed tarafında zaptında yararlılık gösteren meçhul topçu eri ile ilgili olarak anlatılan bir efsane daha vardır¹³⁵.

15- ÇEŞİTLİ YAPILARLA İLGİLİ EFSANELER

Bu başlık altında üç efsane metni vardır.

96 nr.lı efsanede; caminin yapımı sırasında meydana gelen mucizevî durum ilgi çekicidir.

Mahalle halkının, elbirliğiyle yapımına başladığı caminin kubbesi, yağmurlu bir gecede, Allah tarafından yapılmıştır. Kutsal olan bu ibâdet yerinin yapımında meydana gelen olağanüstü durum nedeniyle, camiye hiç kimse zarar veremez.

¹³⁴ Ahmet Yaşar OCAK, “Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda Kesik baş”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1986, I.Cilt s.203-204

¹³⁵ Mehmet ÖNDER, Anadolu Şehir Adları, Ankara 1966, s. 119-120

97 nr.lı efsanede; köy halkı, köprünün sağlam olması için, köprüyü ağır taşlardan yapmayı plânlar. Fakat taşlar o kadar ağırdır ki, kimse yerinden kaldıramaz. Neden sonra oraya giden, tulum çalan çobanın müziğinin büyüyle taş köprünün yapımı sağlanır.

Efsanede, müziğin etkisiyle köprünün yapılması olağanüstülük göstermektedir.

98 nr.lı efsanede; köyde bulunan değirmende olağanüstü birtakım olaylar yaşanır. Değirmene giden kişinin mutlaka işinin başında beklemesi gerekmektedir. Değirmene götürülen mahsulden birisi izinsiz olarak almışsa, değirmen aniden durur. Bu değirmen tuzu ve kötü kalpli insanların mahsullerini de öğütmez.

16- DİĞERLERİ

Bu başlık altında üç efsane yer almaktadır.

Bu efsanelerden en ilgi çekici olanı, 101 nr.lı efsanedir.

"Lânet Taşı" adlı bu efsanede; hırsızlık yapan bir kişi, yaptığı suçun cezasını canıyla öder. Bu kişinin mezarına gelen geçenin taş atması olayı canlı tutarken, ibret dersi de vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Millî kültürün sözlü ürünlerinden olan efsanelerle ilgili, Türkiye’de oldukça fazla metin neşri yapılmıştır. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, bu çalışmaların bir çoğu amatör araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

1977 yılında, Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU “Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu” adlı çalışmasıyla, ardından da Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU “Erzurum’da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme” adlı eseriyle Türkiye’de efsaneyle ilgili ilmî çalışmaları başlatmışlardır. Bu çalışma sırasında da SAKAOĞLU ve SEYİDOĞLU’nun eserlerinden büyük ölçüde faydalanılmıştır.

Efsanelerin, sözlü kültür ürünlerimiz içinde önemli bir yeri vardır. Onlar, toplumun âdet ve an’anelerinin bir kısmını muhafaza ettikleri gibi, insanları daima iyiye, güzele yönlendirirler.

Çalışmada, olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Derleme sahasında; bu varlıklar etrafında oluşmuş inanmalarla ilgili pek çok ortak nokta olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı bölgede yaşayan insanların etkileşim içinde olduğu düşünülürse, bu inanmalardaki benzerlikler gibi, halk kültüründe daha bir çok ortaklığın olması kaçınılmazdır(bu benzerlikler Trabzon ve Rize’de daha belirgindir.) Olağanüstü varlıklar etrafında oluşan bu inanmaların çeşitliliği, Anadolu kültüründeki zenginlikle de açıklanabilir.

Derlemeler sırasında görülmüştür ki, halk tarafından mukaddes sayılan türbeler ve şehit mezarları kutsallıkları nedeniyle, insanları rûhen tedavi edici özelliğe de sahiptirler. Halk, hâlâ kutsal mezar ziyaretleri sırasında bazı pratikler uygulamaya devam etmektedir.

Bu mekânlar çevresinde anlatılan efsaneler kutsallıkları nedeniyle de halkın gözünde farklı bir anlam yüklenmiştir.

Anadolu'nun dört bir yanı efsanelerle doludur. Bu çalışma sonunda görülmüştür ki, Trabzon, Rize ve Artvin'de de derlenmeyi bekleyen çok sayıda efsane vardır. Bundan sonra Doğu Karadeniz'de yapılacak çalışmalarla, unutulmaya yüz tutmuş olan millî kültür ürünleri derlenerek, geleceğe aktarılmalıdır.

Efsaneler yeni nesle sevdirmeli, onlara tanıtılabilmelidir. Efsaneler; çizgi filmlerde, müzikallerde, tiyatrolarda malzeme olarak kullanılarak, ilgi çekici hâle getirilebilir. Böylece; gençlerin ön yargılı davranarak "saçma sapan" diye nitelendirdiği kültür hazineleri, çağa uygun hâle getirilerek, onlara tanıtılıp, sevdirebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1965 Artvin İl Yıllığı,

1973 Artvin İl Yıllığı,

1995 Çayeli Yıllığı,

Abdulhalûk M. ÇAY,

Abdulkadir İNAN,

_____

Agâh SİRRI, Levend,

Ahmet Çetin ERTÜRK,

Ahmet Yaşar OCAK,

_____

_____

_____

_____

_____

Ali Berat ALPTEKİN,

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Ali ÇELİK,

Ali DUYMAZ,

Ali ÖZTÜRK,

_____

_____

Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1991

Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara 1995

Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1991

Divan Edebiyatı, İstanbul 1984

: **Fransızca-Türkçe/Türkçe-Fransızca Bilge Sözlük**, Ankara 1997.

“Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda Kesik Baş”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1986

İslâm Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü, Ankara 1985

Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih Folklor İlişkisinden Bir Kesit) Ankara 1989

Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara 1984

Fırat Havzası Efsaneleri, Antakya 1993

“Masal, Halk Hikâyesi ve Efsanelerin Ağıtlarda İşlenişi”, **Erciyes**, 10(178) 1992

“1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Anadolu Efsanelerindeki İzleri”, **Erciyes**, 3(195) 1994

“Ahmed-i Yesevî Hakkında Anlatılan Menkabelerin Anadolu Efsaneleri İçindeki Yeri”, **Erciyes**, 10(190) 1993

Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara 1997

: **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü (Metin-İnceleme)**, Trabzon 1996.

Bingöl Efsaneleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1989

Türk Anonim Edebiyatı, Ankara 1985

Çağları İçinde Türk Destanları, İstanbul 1980

“Efsaneleri Şekillendiren Ortak Bazı Kurallar”, **Milli Kültür**, Mart 1982

- Altay YİĞİT, **Çaykara Yöresi ve Folkloru**, Ankara 1981
- Ana Britannica**, : İstanbul 1992.
- Asım TANIŞ, **İtalyanca- Türkçe Büyük Öğretici Sözlük**, İstanbul 1986
- Atilla TURAN, **Artvinliler Bursa Rehberi**, Bursa 1991
- Azmi TOZKOPARAN-Bekir HAZAR, "Ardanuç Adı Üzerine", TFA, Nisan 1966
- Azra ERHAT, **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul 1991
- Bahaettin ÖGEL, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1989
- Bekir HAZAR, "Kaftanoğlu", TFA, Nisan 1966
- Bilge SEYİDOĞLU, **Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme**, Ankara 1985
- _____, "Mit Masal ve Lejand", TFA, 1977
- _____, "Gezgin Efsaneler Üzerinde Bir Araştırma: Norveç ve Erzurum Efsaneleri" **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1986
- Bülent GÜL, **Geyikli Beldesinin Kültürü**, HÜ Bitirme Tezi, Ankara 1995
- Çiğdem-Atilla TURGAY, "Anadolu-Türk Efsaneleri Üzerinde Psiko-Sosyal Bir Çalışma", **VII. Millî Psikiyatri ve Norolojik Bilimler Kongresi- Bilimsel Çalışmalar**, İzmir 1973
- Demiray ÖZDER, "Kuş Yenilmesi İnancı", TFA, Nisan 1966
- Efsanelerimiz /İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması**, Malatya 1990
- Esmâ ŞİMŞEK, "Çukurova Efsanelerinden Örnekler", **İçel Kültürü**, 9, 1989
- _____, "Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış", **İçel Kültürü**, 43 1996
- _____, "Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler", **51. Milletlerarası Türk Halk Kongresi Sektör Bildirileri**, Ankara 1997

- _____
- _____
- Ferit DEVELİOĞLU,
Feyzi HALICI,
**Gencinei Güftar Ferhengi
Ziya Farsça-Türkçe Lûgat,**
Gürhan DÖNMEZ,
- Hamdi YAZICI,
Harun GÜNGÖR,
- Hasan KALYONCU,
Hasan ÖZDEMİR,
- Hâşim KARPUZ,
_____
- Haydar GEDİKOĞLU,
Hayrettin TOKDEMİR,
Hikmet TANYU,
- Ignacz KUNOS,
İskender PALA,
İslâm Ansiklopedisi,
İsmail GÖRKEM,
_____
_____
- “Çukurova’da Anlatılan “Al Karısı” Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri”, **1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu**, Adana 1990
- “Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta olan Ana Geyik Efsanesinde Mitolojik Unsurlar”, **Millî Folklor**, Sayı:26
Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1982
Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ankara 1985
İstanbul 1984
- “Anadolu Türk Efsanelerinde Su Motifi”, **Millî Kültür**, 9(62) 1988
Fındıklı, Rize 1984
- “Kayseri Yöresinde Delikli Taş ve Kayalar” , **Millî Folklor**, 1992
- Her Yönüyle Tonya**, Akçaabat 1989
- “Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1986
Rize, Ankara 1992
Trabzon, Ankara 1990
- Akçaabat**, Trabzon 1996
- Artvin Yöresi ve Folkloru**, Ankara 1989
Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1987
- Gül Güzeli**, İstanbul 1978
- Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara 1990
İstanbul 1993.
- Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler)**, Elazığ 1987 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- “Efsanenin Yapısı ve Fonksiyonu” **Millî Folklor**, Sayı: 25, 1995
- “Hazar Gölü Üzerine Anlatılan Efsaneler”, **Fırat Havzası 2.Folklor ve Etnografya Sempozyumu**

- _____ ,
İsmail TOPAL – Atilla
BÖLÜKBAŞI,
Karl STEUERWALD, Otto
HARRASSOWITZ ,
**Karşılaştırmalı Türk
Lehçeleri Sözlüğü,
Karşılaştırmalı Türk
Lehçeleri Sözlüğü,**
M. Âdil ÖZDER,
- _____ ,
_____ ,
_____ ,
- Mehmet BİLGİN,
Mehmet BİLGİN-Ömer
YILDIRIM,
Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ,
Mehmet GÖKALP,
Mehmet KAPLAN,
Mehmet ÖNDER,
- Metin ERGUN,
Meydan Larousse,
Muharrem DURGUN,
- Muharrem ERGİN,
- Mustafa Nihat ÖZÖN,
Mustafa Reşat SÜMERKAN,
Mustafa YAZICI,
- “Hasan Dağı ile Ali Dağı Efsanelerinin Kaynakları ve Varyantlarının Değerlendirilmesi”, **Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri 1991
Trabzon 91, İstanbul 1991
- Türkçe-Almanca Lûgat** İstanbul 1990
Ankara 1991
Ankara 1991
- “Türk Efsanelerinde Ortak Benzeyişler”, **Sesimiz Dergisi**, Mart 1971
- “Şavşat’ta Yığılı Yayla ve Satıl-El Kalesi”, **TFA**, Ağustos 1966
- “Ardanuç (Gevhernik) Kalesi ve Nazarla İlgili Bir Efsane”, **TFA**, Şubat 1969
- “Artvin’de Folklor Konuları”, **TFA**, Nisan 1966
- Madurdağı Savaşı**, İstanbul 1993
Sürmene, İstanbul 1990
- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1981
“Keşişin Kızı”, **TFA**, Mart 1957
- Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri**, İstanbul 1985
Anadolu Şehir Adları, Ankara 1966
- : **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Ankara 1997.
İstanbul 1978
“Çaykara’ya Tarihsel Bir Bakış”, **Yeni Çaykara Bülteni**, Temmuz 1982
- Dede Kokut Kitabı**, İstanbul 1994
- Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü**, İstanbul 1954
“Yusufeli”, **Kıyı**, Ekim 1987
Trabzon Evliyalari, Trabzon 1995

- Müjgan CUNBUR, "Folklorumuzda Geyik Motifi üzerine", **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1982
- Necdet DURGUN, "İlim Dağarcığından Köyümüz", **Yeni Çaykara Bülteni**, Şubat 1983
- Nilgün ÇIBLAK, "İçel Efsaneleri Üzerine", **Folklor/Edebiyat**, Sayı 12, Kasım-Aralık 1997
- Nüman BAKKALOĞLU, "Sultan Murat Şehitleri Törenle Anıldı", **Çaykara Bülteni**, Trabzon 1984
- Osman İLKER, **Aşağı Maden ve Aşağı Madenliler**, Ankara 1989
- Osman ÖZTÜRK, "Masal ve Efsane Üzerine", **Millî Folklor**, Şubat 1992
- Pakize ERÇİŞ, "Sosyal Psikolojinin Halk bilimiyle İlgisi ve Halk Biliminin Gençliğin Eğitimindeki Rolü ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler", **Millî Folklor**, Sayı:5 **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul 1994
- Pertev Naili BORATAV, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul 1981
- Redhous, İstanbul 1990
- Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1980
- Ruhi KARA, **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir İnceleme**, Erzurum 1991(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)
- Saadet ÇAĞATAY, "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1956
- Sâdi YAVER, "Bölgelerimiz, Artvin", **TF**, Eylül 1985
- Saim SAKAOĞLU, **Anadolu – Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara 1980
- _____ **Efsane Araştırmaları**, Konya 1992
- _____ "Efsane", **1987 Çocuk Edebiyatı Yıllığı**
- Sinan DURMUŞ, Hasan SUIÇMEZ, Zeki DİLEK, **Her Yönüyle Araklı**, Trabzon 1996
- Süleyman ATEŞ, Şemseddin Sami, **Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli**, Ankara 1980
- Şükrü ELÇİN, **Kamus-ı Türkî**, İstanbul 1989
- TDK Türkçe Sözlük**, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara 1981
- Tuncer GÜLENSOY, Ankara 1988
- "Tunceli Efsanelerinin Tip Motif Yapısı ile Munzur

- Türk Ansiklopedisi,** Efsanelerinin Anadolu Varyantları”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.II, Halk Edebiyatı , Ankara 1992
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** Ankara 1966
- Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri,** İstanbul 1979
- Ülkü ÖNAL,** Ankara 1984
- “Ardanuç Yöresinden Masallar ve Efsaneler”, **Erciyes**, sayı 162, 1991
- Volkan CANALIOĞLU,** **Trabzon Gelenek ve Görenekleri**, Trabzon 1997
- Yeni Türk Ansiklopedisi,** İstanbul 1985

EKLER

EK - 1 : Kaynak Kişiler

Efsaneyi Anlatanın Adı-soyadı	Yaşı	Mesleği	Öğrenim Durumu	Efsaneyi Kimden Öğrendiği	Efsanenin Derlendiği Yer	Efsane Nr.
Abdullah HATIPOĞLU	23	Öğrenci	Üniversite	Dedesinden	Trabzon/Yomra	101
Asiye KELEŞ	40	Ev hanımı	Okur-yazar	Dedesinden	Trabzon/Yomra	37, 88
Aşkın ASAN	35	Öğretim görevlisi	Üniversite	Anneannesinden	Trabzon/Of	1
Atilla BÖLÜKBAŞI	37	Tüccar	Üniversite	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	35, 100
Aysun KELEŞ	40	Ev hanımı	İlkokul	Annesinden	Trabzon/Köprübaşı	28
Ayşe ATAMAN	43	Ev hanımı	Ortaokul	Anneannesinden	Trabzon/Şalpazarı	7
Ayşe BAYRAKTAR	63	Ev Hanımı	İlkokul	Babasından	Rize/İkizdere	55
Ayşe BERBERO	42	Ev hanımı	İlkokul	Annesinden	Trabzon/Tonya	37
Bilgenur GÜNDÜZ	40	Ev hanımı	İlkokul	Annesinden	Artvin/Şavşat	78
Emine AYAR	60	Ev hanımı	Okur-yazar değil	Büyüklerden	Trabzon/Sürmene	56, 83
Emine KIR	74	Ev hanımı	Okur-yazar değil	Annesinden	Trabzon/Sürmene	58
Emine ŞEN	70	Ev hanımı	Okur-yazar	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	54, 76
Fadime ÖZDEMİR	75	Ev hanımı	Okur-yazar değil	Annesinden	Trabzon/Maçka	41, 49, 66, 73, 99
Fatma GENÇ	57	Ev hanımı	İlkokul	Anneannesinden	Trabzon /Beşikdüzü	77
Fatma GÖSTERİT	55	Ev hanımı	Okur-yazar	Komşularından	Trabzon/Maçka	94
Fatma ÖZYURT	23	Öğrenci	Üniversite	Annesinden	Trabzon/Maçka	46, 59, 62, 70
Fatma TURNA	65	Ev hanımı	Okur-yazar	Büyüklerinden	Trabzon/Maçka	80
Gürdoğan ŞİŞMANLAR	47	Hastane müdürü	Üniversite	Babasından	Rize/Ardeşen	25, 40
Hacı İbrahim KASAPÖĞLU	45	Esnaf	Ortaokul	Dedesinden	Trabzon/Akçaabat	32, 50
Halil VELİOĞLU	45	Sekreter	Lise	Dedesinden	Rize/Çamlıhemşin	19
Halil KAHVECİ	65	Emlakçı	Lise	Büyüklerinden	Rize	23, 63, 71
Hanım ÖZDEMİR	45	Ev hanımı	Okur- yazar	Annesinden	Trabzon/Maçka	3, 11, 60, 61

Hanife CALAP	42	Ev hanımı	İlkokul	Annesinden	Trabzon/Merkez	6
Hanife ÇOLAK	80	Ev hanımı	Okur- yazar değil	Büyüklerinden	Trabzon/Sürmene	34
Hasan ÇEBİ	45	Esnaf	İlkokul	Babasından	Trabzon/Araklı	14
Hasan YILMAZ	22	Öğrenci	Üniversite	Dedesinden	Trabzon/ Maçka	2
Hatice BAYRAM	66	Ev hanımı	İlkokul mezunu	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	4, 52, 72, 74
Havva GÜLER	35	Ev hanımı	Okur-yazar değil	Annesinden	Trabzon/Sürmene	39

EK-1'in Devamı

Efsaneyi Anlatanın Adı-soyadı	Yaşı	Mesleği	Öğrenim Durumu	Efsaneyi Kimden Öğrendiği	Efsanenin Derlendiği Yer	Efsane Nr.
Hediye AZAR	55	Ev hanımı	Okur-yazar değil	Annesinden	Artvin/Yusufeli	91
Hikmet YAZICI	28	Öğretim görevlisi	Üniversite	Dedesinden	Trabzon/Çaykara	49
İbrahim SERDAROĞLU	26	Öğretmen	Üniversite	Babasından	Rize/Pazar	45, 81
İsmail ALBAYRAK	45	Esnaf	Ortaokul	Büyüklerinden	Trabzon/Araklı	43
Kemal ÇOLAKOĞLU	65	Esnaf	İlkokul	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	64
Kemal CİVELEK	45	Öğretim görevlisi	Üniversite	Yakınlarından	Rize/Ardeşen	20, 22
Meryem PEKER	36	Ev hanımı	İlkokul	Annesinden	Trabzon/Sürmene	92
Murat AYAZ	35	Esnaf	İlkokul	Dedesinden	Trabzon/Of	21
Mustafa Reşat SÜMERKAN	40	Öğretim üyesi	Üniversite	Büyüklerden	Artvin/Yusufeli	42
Muzaffer YAZICI	55	Esnaf	Lise	Babasından	Trabzon/Çaykara	57
Nadiye ÖZER	23	Öğrenci	Üniversite	Babaannesinden	Trabzon/Beşikdüzü	36
Nurdane IŞIK	45	Ev hanımı	İlkokul	Annesinden	Artvin/Şavşat	17, 18, 26, 65
Orhan HACIOĞLU	35	Çiftçi	Okur-yazar değil	Dedesinden	Rize/Ardeşen	87
Orkun BÜYÜK	24	Öğretmen	Üniversite	Büyüklerinden	Artvin/Şavşat	89
Ömer AYAZ	24	Öğretmen	Üniversite	Dedesinden	Trabzon/Yomra	93, 95
Özgür ALPARSLAN	24	Öğretmen	Üniversite	Dedesinden	Trabzon/Beşikdüzü	30
Rafet ÖZDEMİR	61	Ev hanımı	Okur-yazar	Komşusundan	Trabzon/Maçka	68
Saliha KÜÇÜK	24	Öğretmen	Üniversite	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	31, 90
Selahattin ÇEBİ	40	Esnaf	İlkokul	Babasından	Trabzon/Araklı	10, 12, 13, 84
Sevgi KAPTAN	23	Öğrenci	Üniversite	Eniştesinden	Rize/Ardeşen	9, 44
Süreyya ŞİMŞEK	70	Çiftçi	Okur-yazar	Büyüklerinden	Artvin/Şavşat	69, 75, 79, 86
Şengül ÇOLAKOĞLU	24	Öğrenci	Üniversite	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	16, 53
Ümit YAZAR	37	Öğretmen	Üniversite	Dedesinden	Artvin/Şavşat	47
Yakub KAZDAL	22	Öğrenci	Üniversite	Büyükbabasından	Rize	96

Yaşar KÖSE	22	Öğrenci	Üniversite	Dedesinden	Artvin/Şavşat	8, 24
Yaşar KÖSE	35	Esnaf	Ortaokul	Babasından	Artvin/Borçka	15, 48
Zehra ÇOLAKOĞLU	55	Ev hanımı	Okur-yazar değil	Büyüklerinden	Trabzon/Akçaabat	67, 82, 85
Ziyeddin ÇELİK	60	Esnaf	Lise	Babasından	Artvin/Şavşat	5

EK-2 : Yazılı Kaynaklardan Alınan Efsaneler

Numan BAKKALOĞLU, “Sultan Murat Şehitleri Törenle Anıldı”, **Çaykara Bülteni**, Trabzon 1984, sayı 8, s. 10, 29 nr.lı efsane.

Bülent GÜL, **Geyikli Beldesinin Kültürü**, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, (H. Ü.) Ankara 1995, s. 31, 38, 27 ve 33 nr.lı efsaneler.

Sevgi KAPTAN, **Çamlıhemşin / Çayırdüzü Köyü Halk Kültürü Seminer Ödevi**, (K.T.Ü.) Trabzon 1998, s. 5-8, 97 ve 98 nr.lı efsaneler.

ÖZGEÇMİŞ

6 Ekim 1972'de Artvin'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 1990'da Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. İkinci sınıfta, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi'ne yatay geçiş yaptı ve 1994'te buradan mezun oldu. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Sürmene Lisesi'ne Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak atandı. Bir yandan öğretmenlik görevini sürdürürken, diğer yandan Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Yüksek Lisans Programı'na başladı. 1995 yılında Sürmene Yabancı Diller Okulu'nu bitirdi. 1996 yılında Akçaabat Çok Programlı Lisesi'nde görev yaparken, Fatih Eğitim Fakültesi'nde yüksek lisans derslerine başladı. 1997 yılında KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü 50/d kadrosuna geçerek öğretmenlikten ayrıldı.

1998 yılında "Doğu Karadeniz Bölgesi Efsaneleri" adlı yüksek lisans tezini tamamlayıp, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden mezun oldu.

Bekâr olan Neşe IŞIK, İngilizce bilmektedir.